

**TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ
YERİ: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ**

Celal MUTLUER

Doktora Tezi

Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

2015

(Her Hakkı Saklıdır)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ:
ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
(The Place of History Lessons in Tolerance Education: The Views of Teachers)

DOKTORA TEZİ

Celal MUTLUER

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

ERZURUM

Nisan, 2015

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR danışmanlığında, Celal MUTLUER tarafından hazırlanan “TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ” başlıklı çalışma 10 / 04 / 2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Betül ASLAN

İmza:

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Murat KÜÇÜKGÜRLÜ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ufuk SİMSEK

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Vâfir AKBULUT

İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.. / .. / ..

04 Mayıs 2015

Prof. Dr. H. Ahmet KIRKKILIÇ

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

10/04/2015

İmza

Celal MUTLUER

ÖZET

TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ: ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Celal MUTLUER

2015, 178 sayfa

Bu araştırmanın temel amacı, tarih öğretmenlerinin “tolerans” kavramı hakkındaki görüşlerini belirlemek ve tarih derslerinde tolerans eğitiminin önemini ortaya koymaktır. Bu temel amaç doğrultusunda tarih öğretmenlerinin tolerans kavramı hakkındaki bilgi düzeyleri, tolerans eğitimi hakkındaki görüş ve düşünceleri, tarih derslerinde tolerans eğitimi ile ilgili ne tür etkinlikler yaptıkları ve tolerans eğitimi esnasında karşılaştıkları problemler irdelenmiştir. Araştırma betimsel araştırma modelinde yapılmıştır. Araştırma verilerinin toplanmasında, anket ve mülakat veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim öğretim yılında Manisa ili merkezinde ve Akhisar ilçesinde bulunan ortaöğretim kurumları ve bu kurumlarda görev yapan tarih öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu içerisinde 100 tarih öğretmeni ile anket, 22 tarih öğretmeniyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan anket formu ile tarih öğretmenlerinin tolerans ve tolerans eğitime ilişkin görüş ve uygulamaları hakkında genel bir izlenim oluşturulmuştur. Yapılan mülakatlar araştırmanın amacı doğrultusunda daha ayrıntılı bilgi edinilmesine zemin hazırlamış, bu görüşmeler ile öğretmenlerin tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerine ilişkin görüş ve uygulamaları hakkında derinlemesine bilgi edinilmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin frekans ve yüzdeleri tablolar halinde gösterilerek analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun tolerans kavramı ve tolerans eğitimi ile ilgili teorik bilgilere sahip olduğu ve tolerans eğitime karşı olumlu bir tutum içinde olduğu görülmüştür. Ayrıca tarih öğretmenleri, tarih derslerinin tolerans eğitime uygun olduğunu ve tarih derslerinde öğrencilere tolerans ile ilgili bilgileri kazandırmaya çalıştığını da araştırma bulgularından anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Tarih Eğitimi, Tolerans, Tolerans Eğitimi, Tarih Öğretmeni.

ABSTRACT

THE PLACE OF HISTORY LESSONS IN TOLERANCE EDUCATION: THE VIEWS OF TEACHERS

Celal MUTLUER

2015, 178 pages

The main purpose of this research is to determine the views of history teachers on the concept of “tolerance” and demonstrate the importance of the tolerance education in history lessons. In accordance with this main purpose, the knowledge level of history teachers on the concept of tolerance, their views and thoughts on tolerance education, what kind of activities they do about tolerance education in history lessons and the problems they face during tolerance education have been probed. The research has been carried out in descriptive research model. While collecting the research data, surveys and interviews were used as data collection tools. The study group of the research consists of the high schools and the history teachers who work at the high schools which are located in Manisa city center and town of Akhisar. A survey was carried out with 100 history teachers from the study group and 22 history teachers were interviewed. A general impression was created about the views and implementations of history teachers concerning tolerance and tolerance education. The interviews carried out led up to the researchers’ obtaining more detailed information in accordance with the purpose of the research. With these interviews, in-depth information has been obtained about the views and implementations of teachers relating to the place of tolerance education in history lessons. The frequency and percentage of the data obtained from the research were charted and analyzed. At the end of the research, it was seen that most of the history teachers had theoretical information on the concept of tolerance and tolerance education and they had a positive attitude towards tolerance education. In addition, it is understood from the findings of the research that history lessons are appropriate for tolerance education and history teachers try to have the students obtain information about tolerance.

Key Words: History Education, Tolerance, Tolerance Education, History Teacher

ÖN SÖZ

Tarih Derslerinin Tolerans Eğitimindeki Yeri: Öğretmen Görüşleri başlığı altında hazırlanan bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde, problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları, varsayımları ve konuyla ilgili terimlerin tanımlarına yer verilirken, ikinci bölümde araştırmanın daha iyi anlaşılabilmesi için kavramsal temeller literatüre dayalı olarak açıklanmıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde yöntem, dördüncü bölümünde bulgular ve yorum, beşinci bölümünde de sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Çalışmamın tamamlanmasında bana her zaman yol gösteren, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR'e, katkıları ile ufkumu açan ve literatür desteğinde bulunan, Prof. Dr. Betül ASLAN, Doç. Dr. Ufuk ŞİMŞEK, Yrd. Doç. Dr. Ramazan KAYA, Yrd. Doç. Dr. Aydın GÜVEN ve Arş. Gör. Hasan GÜNAL'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Ayrıca araştırmaya ilgi göstererek yardımlarını esirgemeyen milli eğitim camiasının değerli yönetici ve öğretmenlerine de teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu uzun soluklu süreçte onlara yeterince zaman ayıramama rağmen desteklerini hep yanımda hissettiğim kıymetli aileme, sevgili eşim ve kızıma da sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzurum- 2015

Celal MUTLUER

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI	i
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
TABLolar DİZİNİ	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Problem Durumu	4
1.4. Problem Cümlesi	5
1.4.1. Alt Problemler	5
1.5. Araştırmanın Varsayımları	5
1.6. Sınırlılıklar	6
1.7. Tanımlar	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOLERANS VE TARİH EĞİTİMİ	8
2.1. Toleransın Anlam ve Mahiyeti	8
2.1.1. Türkçe Tolerans Kelimesinin Kullanımı	8
2.1.2. Tolerans Kelimesinin Sözlük Anlamı	9
2.1.3. Tolerans Kelimesine Anlamca Yakın Olduğu Düşünülen Kelimeler	9
2.1.3.1. Müsamaha	10
2.1.3.2. Tesamuh	10
2.1.4. Tolerans Kavramının İçeriği	11
2.1.5. Tolerans Kavramının Unsurları	15
2.1.6. Tolerans Kavramının Alanı	15
2.2. Toleransın Tarihi Gelişimi	17

2.2.1. İlk Çağ ve Tolerans.....	17
2.2.2. Eski Yunan’da Tolerans	17
2.2.3. Eski Roma’da Tolerans.....	18
2.2.4. Orta Çağ ve Tolerans	19
2.2.5. Aydınlanma Çağı ve Tolerans	20
2.3. Kavram Olarak Hoşgörü	21
2.3.1. Hoşgörü ve Tolerans Arasındaki Farklılıklar	23
2.4. Bir Kavram Olarak Tarih	26
2.4.1. Tarih Öğretimi ve Tarih Öğretiminin Amaçları	28
2.4.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı’na göre tarih derslerinin genel amaçları.....	31
2.5. Tarih ve Tolerans Eğitimi	34
2.6. Tarih Ders Kitabı ve Tolerans.....	43
2.7. Değişen Tarih Öğretimi; Postmodernizm Bağlamında Tolerans	45
2.8. Tarih Eğitiminde Demokrasi Bağlamında Tolerans	47
2.9. Tolerans Kavramı ve Ötekileştirme	50
2.9.1. Ötekileştirme.....	50
2.9.2. Tarih Eğitimi ve Öteki	51
2.10. Çok kültürlülük Bağlamında Tolerans	53
2.10.1. Çok Kültürlü Tarih Eğitimi ve Tolerans.....	54
2.11. Toleransın Öğretimi ve Tarih Derslerinde Tolerans Öğretiminde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler.....	56
2.11.1. Tolerans Kavramını Nasıl Öğretiriz	56
2.11.2. Tolerans ve Tarihsel Empati.....	58
2.11.3. Filmler.....	60
2.11.4. Hikâyeler.....	62
2.11.5. Tolerans Öğretiminde Resimler.....	64
2.11.6. Drama	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	69
3.1. Araştırmanın Modeli	69
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu	72

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı	72
3.3.1. Anket.....	73
3.3.1.1. Anket formunun hazırlanması	73
3.3.1.2. Ön uygulama, analizler ve ankete son şeklinin verilmesi.....	74
3.3.1.3. Anketten elde edilen verilerin analizi	77
3.3.2. Mülakat.....	78
3.3.2.1. Mülakat formunun hazırlanması.....	78
3.3.2.2. Mülakat formunun pilot çalışması	79
3.3.2.3. Mülakat formunun uygulanması.....	80
3.3.2.4. Mülakatta elde edilen verilerin analizi	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM.....	84
4.1. Anketten Elde Edilen Bulgular	84
4.1.1. Anket Sorularının Analizi.....	84
4.1.1.1. Tarih öğretmenlerinin tolerans hakkındaki görüşleri	84
4.1.1.2. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitimi hakkındaki görüşleri:	86
4.1.1.3. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminin önemi ve gerekliliği hakkındaki görüşleri	88
4.1.1.4. Tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinin tolerans eğitimine uygunluğu ve tolerans eğitiminde tarih derslerinden nasıl yararlanılabileceği hakkında görüşleri	90
4.1.1.5. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde kullanılan yöntemler hakkında öğretmen görüşleri.....	93
4.1.1.6. Tarih öğretmenlerinin, tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterliliği hakkındaki görüşleri;	96
4.1.1.7. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminde karşılaştıkları problemler hakkındaki görüşleri	99
4.1.1.8. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitime yönelik eğitim alma düşünceleri.....	101
4.2. Mülakattan (Görüşme) Elde Edilen Bulgular	103
4.2.1. Mülakat Formundaki Verilerin Analizi	104

4.2.1.1. Tolerans kavramının size neyi çağrıştırdığını söyler misiniz? sorusunun analizi	104
4.2.1.2. Tolerans eğitimi nedir? açıklayabilir misiniz? sorusunun analizi	107
4.2.1.3. Tolerans eğitiminin gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz? sorusunun analizi	109
4.2.1.4. Tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında ne düşünüyorsunuz? sorusunun analizi.....	111
4.2.1.5. Tarih derslerinin tolerans eğitime uygunluğu ve tarih derslerinden tolerans eğitiminde nasıl yararlanılabilir? sorusunun analizi	114
4.2.1.6. Tarih derslerinde tolerans bilinci geliştirmek için farklı yöntem ve teknikler kullanıyor musunuz? yöntem ve teknik seçiminde nelere dikkat edersiniz? sorusunun analizi.....	116
4.2.1.7. Sizce tarih müfredatı tolerans eğitimi için yeterli mi? sorusunun analizi	120
4.2.1.8. Tarih dersinde tolerans eğitiminde karşılaştığınız problemler var mı? varsa bunları açıkla mısınız? sorusunun analizi.....	122
4.2.1.9. Tolerans konusunda eğitim almak ister misiniz? sorusunun analizi	125

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	127
5.1. Sonuçlar	127
5.2. Öneriler	132
KAYNAKÇA	134
EKLER.....	150
EK 1. TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ İLE İLGİLİ ANKET FORMU	150
EK 2. TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ İLE İLGİLİ MÜLAKAT FORMU	152
EK 3. ARAŞTIRMA İZNİ	153
EK 4. ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU	154
EK 5. HİKAYE OKUYORUM	155

EK 6. RESİMLERİ YORUMLUYORUM.....	157
EK 7. FİLM İZLİYORUM.....	159
EK 8. TARİHSEL EMPATİ.....	161
ÖZGEÇMİŞ	163

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1.	Ankete Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet Durumuna İlişkin Bilgiler	75
Tablo 3.2.	Ankete Katılan Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Türü	76
Tablo 3.3.	Ankete Katılan Öğretmenlerin Çalıştığı Okul Türüne İlişkin Bilgiler.....	76
Tablo 3.4.	Ankete Katılan Öğretmenlerin Mesleki Deneyimi.....	77
Tablo 3.5.	Cinsiyet Durumuna İlişkin Bilgiler	80
Tablo 3.6.	Mezuniyet Durumuna İlişkin Bilgiler	81
Tablo 3.7.	Çalışılan Kurum Türüne İlişkin Bilgiler	81
Tablo 3.8.	Çalışma Sürelerine İlişkin Bilgiler	82
Tablo 4.1.	Tolerans Nedir Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Bulgular	85
Tablo 4.2.	Tolerans Eğitimi Hakkındaki Görüşlere İlişkin Bulgular	87
Tablo 4.3.	Tarih Öğretmenlerinin Tolerans Eğitiminin Gerekliliği İle İlgili Görüşleri.....	88
Tablo 4.4.	Tolerans Eğitiminin Önemi ve Gerekliliği Hakkındaki Görüşlere İlişkin Bulgular.....	89
Tablo 4.5.	Tarih Öğretmenlerinin Tarih Derslerinin Tolerans Eğitime Uygunluğu Hakkında Görüşleri	91
Tablo 4.6.	Tarih Öğretmenlerinin Tolerans Eğitiminde Tarih Derslerinden Nasıl Yararlanılabileceği Hakkındaki Görüşleri	92
Tablo 4.7.	Tarih Derslerinde Tolerans Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler Hakkındaki Görüşler	94
Tablo 4.8.	Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterliliğine İlişkin Bulgular ...	96
Tablo 4.9.	Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterli Olmama Nedenlerine İlişkin Bulgular.....	97
Tablo 4.10.	Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterli Olma Nedenlerine İlişkin Bulgular.....	98
Tablo 4.11.	Tolerans Eğitiminde Karşılaşılan Problemlere İlişkin Bulgular	99
Tablo 4.12.	Tolerans Eğitiminde Karşılaşılan Problem Türlerine İlişkin Bulgular	100
Tablo 4.13.	Tarih Öğretmenlerinin Tolerans Eğitimi ile İlgili Eğitim Alma İsteğine İlişkin Bilgiler	101
Tablo 4.14.	Tarih Öğretmenlerinin Tolerans Eğitimi ile İlgili Hizmet İçi Eğitim Almak İstemesinin Nedenleri.....	102

Tablo 4.15. Tolerans Kavramının Tanımına İlişkin Görüşler	105
Tablo 4.16. Tolerans Eğitiminin Tanımına İlişkin Görüşler	107
Tablo 4.17. Tolerans Eğitiminin Gerekliliği Hakkındaki Görüşler	109
Tablo 4.18. Tolerans Konusunun Öğretilmesinin Eğitimsel ve Toplumsal Faydaları Hakkındaki Görüşler	111
Tablo 4.19. Tarih Derslerinin Tolerans Eğitime Katkıları Öğretmen Görüşleri	114
Tablo 4.20. Tarih Derslerinde Tolerans Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikleri Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	117
Tablo 4.21. Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri.....	120
Tablo 4.22. Tarih Derslerinde Tolerans Eğitiminde Karşılaşılan Problemler	123

KISALTMALAR DİZİNİ

Ö	: Tarih Öğretmeni
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
AL	: Anadolu Lisesi
Akt.	: Aktaran
Gb.	: Gibi
Vb.	: Ve Benzeri
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
EUROCLIO	: European Association of History Educators

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Günümüzde üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan kavramlardan birisi de toleranstır. Tolerans kavramı üzerinde bu kadar çok konuşulmasına rağmen içeriği ve nitelikleri üzerinde tam bir mutabakat sağlanamamıştır. Latince bir terim olan tolerans, “tolerare” fiilinden türetilmiş hayli eski bir sözcüktür. Katlanma, tahammül etme, göz yumma, izin verme, aldırmama, farklılıkları kabullenme ve hatta iyi karşılama gibi anlamları taşımaktadır (Kaya, 2007). Tolerans kavramının tarihsel gelişimi incelendiğinde kavram üzerinde felsefi, siyasi, ahlaki ve dini içerikli yapılmış birçok tanımla karşılaşmaktadır. Tolerans konusunda bu kadar çok farklı tanımın yapılmasının sebebi, insanların tolerans kavramına kendi durumlarına, ideolojik görüşlerine ve bakış açılarına göre farklı anlam vermesidir.

Günümüz toplumlarında toleransa verilen önem daha da artmıştır. Farklılıkların gittikçe arttığı ve birlikte yaşamak zorunda olduğumuz küresel dünyada, tolerans düşüncesi toplumların birlikte ve huzur içinde yaşamasının yolu olarak genel kabul görmektedir. 21. yüzyılda insan yaşamına yön veren önemli kavramların başında tolerans gelmektedir. Bireylerin gerçek anlamda tolerans düşüncesine sahip olabilmesi için iyi bir eğitimden geçirilmesi gerekmektedir. Bireylerde tolerans kültürünün oluşmasında eğitimin rolü yadsınamaz. Bireylerin gerçek anlamda toleransı tanınması ve toleransa inanması eğitimle sağlanabilir.

Eğitimin ailede başlayıp, okulda ve sonra da hayat boyu devam ettiği gerçeği göz önünde bulundurulursa, informal bir eğitim kurumu olan aileden sonra, formal bir eğitim kurumu olan okullara ne kadar büyük görevler düştüğü anlaşılmaktadır. Bu bağlamda günümüzde tolerans düşüncesinin benimsetilmesi için başvurulacak en önemli yollardan biri eğitimidir ve eğitim içinde tarih dersleri önemli bir yer teşkil etmektedir. Tarih eğitimi aracılığıyla öğrencilere tolerans bilinci kazandırılmaya çalışılır. Gelişmiş ülkelerde tarih eğitimi; barış, karşılıklı saygı, farklılıklara açık olma, tolerans ve etkin vatandaşlık becerilerin kazandırıldığı bir alan olarak görülmektedir (Slater, 1995).

Tolerans eğitiminin sağlıklı ve verimli gerçekleşebilmesi için tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerinin çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Orta öğretim tarih dersleri hedef, amaç, metot, kavramlar, beceriler ve değerler yönünden tolerans eğitimini destekler. Tarih dersleri geçmişten günümüze doğru içerdiği zengin konular ve farklı bakış açılarıyla tolerans eğitiminin gerçekleşmesinde ve gelişmesinde önemli bir yere sahip olabilir. Tarih dersleri, tarihsel bilgi ve beceriler yoluyla tolerans kültürünün oluşmasına katkı sağlayabilir. Tarih dersleri aracılığı ile tolerans kavramının ortaya çıkışı ve kavramın günümüze kadar geçirdiği oluşum aşamaları rahatlıkla incelenebilir. Tarih dersleri ile tolerans eğitiminin yeni kuşaklara sağlıklı bir şekilde verilmesi kolaylaşır.

Tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerini etkileyen iki önemli etken vardır. Birisi tarih dersi programının tolerans eğitime uygunluğu, diğeri ise bu dersleri okutan öğretmenlerdir. Tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinin tolerans eğitimindeki rolü açısından sağlıklı değerlendirmeler yapabilmeleri, tolerans ve tolerans eğitimi konusundaki bilgi ve yeterliliklerine bağlıdır. Bu çerçevede tarih öğretmenlerinin verimli bir tolerans eğitimi gerçekleştirebilmesi için iyi bir eğitimden geçmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada, tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, tarih öğretmenlerinin tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri ve tarih müfredatının tolerans eğitime uygunluğu hakkındaki görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak bu araştırmanın problemini doğru kavrayabilmek için ilgili konularda temel bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Tarih öğretmenlerinin tolerans ve tolerans eğitimi hakkındaki bilgileri ve tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri hakkında görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, problem durumu, problem cümlesi, varsayımları, sınırlılıkları ve araştırmada geçen çeşitli kavramların tanımları üzerinde durulmaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, tarih öğretmenlerinin “tolerans” kavramı ve tarih derslerinde tolerans eğitiminin önemini hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bireylerin kişiliklerinin şekillenmesinde önemli bir yere sahip olan ortaöğretim kurumlarında, bireylere toleransı benimsetmek ve bireylerin tolerans düşüncesinin gerektirdiği tutumlara bağlı kalmalarını sağlamak için verilen eğitim önemli bir yere sahiptir.

Özellikle II. Dünya Savaşından sonra yaşanan sosyal- ekonomik gelişmeler sonrasında insanların arasında farklılıkların giderek çoğaldığı ve insanların birbirini kabullenmekte zorlandığı görülmektedir. Dünya’da yaşanan sosyal- ekonomik gelişmeler sonrasında tarih eğitiminin de işlevi ve amaçları değişmeye başlamıştır. Tarih dersi sadece sayı ve rakamların ezberlendiği bir ders olmaktan öte, öğrencileri hayata hazırlayan, sorumlu ve faal vatandaşların yetiştirilmesinde, ulusal kimlik ve tolerans ilkeleri ışığında her türlü farklılığa saygılı, insan hakları ve demokrasi gibi temel değerleri benimsetmeye çalışan bir ders olmuştur (Demircioğlu, 2010).

Dünya’da yaşanan bu sosyal- ekonomik değişimler sonrasında tarih dersleri aracılığıyla nitelikli bireylerin yetiştirilmesi için ülkemizde de tarih müfredatında değişikliklere gidilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından kabul edilen yeni Tarih Dersi Öğretim Programında tarih dersleri aracılığıyla, farklılıklara açık, barışçıl, demokratik özelliklere sahip, farklı kültürlerle etkileşime geçmekten korkmayan ve toleranslı bireylerin yetiştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada tarih öğretimi ve tolerans eğitimi arasındaki ilişki incelenmeye çalışılacaktır. Yapılan bu çalışma tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerini açıklamaya yönelik tarih öğretmenlerinin düşünce ve uygulamalarını ortaya koyması açısından bir ilktir. Araştırma ile tolerans kavramının ne anlama geldiği ve toleransın tarihsel gelişimi, tolerans eğitimi kavramsal olarak ortaya konulduktan sonra tarih öğretmenlerinin tolerans eğitime ilişkin bilgi ve görüşleri tespit edilmiştir. Bu açıdan çalışmanın tarih eğitimi alanına katkı sağlayacağı, tolerans eğitiminin tarih öğretimindeki öneminin belirlenmesi ile ilgili başka çalışmalara öncelik edeceği düşünülmektedir.

Bu araştırmayla elde edilecek bulgular;

- Türk eğitim sisteminde ortaöğretim kurumlarında tarih derslerinde tolerans eğitiminin yerinin belirlenmesinde,
- Tolerans ve tolerans eğitimi ile ilgili araştırma yapacak her alanda araştırmacıya kuramsal bilgi yönünden fikir vereceği,
- Ortaöğretim bireylerinin tarih dersleri aracılığıyla tolerans ile ilgili değerleri kavrayabilmesi için ne gibi etkinlikler yapılması gerektiğinin belirlenmesi yönüyle önemli olacağı düşünülmektedir.
- Araştırma sonuçlarının bundan sonra tarih eğitiminde yapılacak araştırmalara esin kaynağı olacağı düşünülmektedir.

1.3. Problem Durumu

Birlikte yaşamının bir zorunluluk olduğu günümüzde tolerans kavramı ve tolerans eğitiminin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Uluslararası alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde sosyal derslerin tolerans eğitimindeki yerinin ve öneminin tartışılmaya başlandığı görülmektedir (Davidson, 2008, Ian, 2009, Stradling, 2003, Wain, 1996). Özellikle tarih dersinin konuları açısından zengin olması onu tolerans eğitiminde önemli bir ders durumuna getirmektedir. Bunun aksine ülkemizdeki tarih eğitimi alanındaki literatür tarandığında tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerine yönelik kuramsal ve betimsel çalışmaya rastlanılmamıştır. Tolerans eğitimi ile ilgili çalışmalara daha çok yabancı kaynaklardan ulaşmaktayız. Yapılan bu çalışma ile tarih derslerinde tolerans eğitiminin nasıl gerçekleştirilebileceği teorik olarak açıklanmış, tolerans eğitimi ile ilgili tarih öğretmenlerinin görüş düşünce ve uygulamaları tespit edilmiştir. Yapılan çalışma bu yönden Türkiye’de yapılan ilk çalışma olması açısından önemlidir.

Ülkemizde tolerans ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok kavramsal boyutta kalmıştır. Genellikle felsefe ve sosyoloji alanında yapılan bu çalışmalar tolerans kavramının etimolojik olarak açıklanmasına yöneliktir. Ancak yapılan bu çalışmalarda genel anlamda tolerans eğitiminin ne olduğu, tarih derslerinden tolerans eğitiminde nasıl yararlanılacağı, tarih derslerinde tolerans eğitimi gerçekleştirmek için kullanılacak yöntem ve tekniklerin neler olabileceği gibi hususlara yer verilmemiştir. Bu durum,

tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerini belirlemeye yönelik hem tanımlayıcı hem de uygulamalı çalışmaların yapılması ihtiyacını açıkça ortaya koymaktadır.

1.4. Problem Cümlesi

Tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri hakkında tarih öğretmenlerinin görüş ve uygulamaları nelerdir?

1.4.1. Alt Problemler

Araştırmada belirlenen amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Tarih öğretmenlerinin, tolerans kavramı hakkındaki görüş ve düşünceleri nelerdir?
2. Tarih öğretmenlerinin, tolerans eğitimi hakkındaki görüş ve düşünceleri nelerdir?
3. Tarih derslerinin tolerans bilinci kazandırmadaki yeri hakkında tarih öğretmenlerinin görüş ve düşünceleri nelerdir?
4. Tarih öğretmenlerinin tarih derslerinde tolerans bilincinin öğrencilere nasıl kazandırılacağına yönelik bilgi ve beceri düzeyi nedir?
5. Tarih öğretmenlerinin tarih dersinde tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında görüş ve düşünceleri nelerdir?
6. Tarih öğretmenlerinin, tolerans eğitimi için tarih müfredatı hakkında görüş ve düşünceleri nelerdir?
7. Tarih öğretmenlerinin, tolerans konusunu öğretirken karşılaştığı problemleri nelerdir?

1.5. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının araştırmanın amacına ve konusuna uygun olduğu düşünülmüştür.
2. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının (anket ve mülakat formunun) kapsam geçerliliği için alınan uzman görüşlerinin yeterli olduğu varsayılmıştır.

3. Araştırmada veri toplama amacı ile kullanılan anket ve mülakat formu sorularına öğretmenlerin samimi ve gerçekçi olarak cevap verdikleri düşünülmüştür.
4. Literatür tarama suretiyle elde edilen bilgiler doğru kabul edilmiştir.

1.6. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2013- 2014 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.
2. Araştırma Manisa ili ve Akhisar ilçesinde liselerde çalışan, araştırmaya katılan tarih öğretmenleri ile sınırlıdır.
3. Araştırma veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mülakat formundaki sorular ile sınırlıdır.
4. Araştırmada cinsiyet, mezun olunan fakülte ve çalışılan okul türü anlamında eşit dağılım bulunmamaktadır.
5. Araştırmada ulaşılan ve mesleki deneyim bakımından 21 ve üzeri mesleki deneyime sahip öğretmenler istenilen sayıda değildir.
6. Araştırma kuramsal çerçeve içerisinde ulaşılan yerli ve yabancı kaynaklar ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Tolerans: Tolerans başkalarının yanlış bulduğumuz ya da olması gerekene aykırı saydığımız inanç, duygu, düşünce, görüş ve benimseyiş, eğilim, tutum ve davranışlarını hemen ya da ön yargılı olarak yadsımayıp, kendilerine göre doğru ya da haklı olabileceğini, aradaki farkların toplumsal yaşamda sorunlar yaratmayacağını öngörmek yanında farklı cinsiyet, ırk, etnik, köken gibi ayrılıkların toplumsal yaşam açısından sorun olmadığını ön yargısız olarak kabullenmek demektir (Kaya, 2000).

Hoşgörü: Hoşgörü başkalarına saygı göstermektir. Yani onların inançlarına, dinine, ırkına, ulusuna, rengine, kültürüne, siyasal eğilimlerine, ahlakına, geleneklerine ve düşüncelerine saygı göstermektir. Hoşgörü kendi inançlarımızın ve kökenlerimizin başkalarınınkinden üstün olduğuna inanmamak demektir (Topuz, 1997).

Tolerans Eğitimi: Tolerans eğitimi, bireylerin tolerans bilinci kazanması, eşitlik, barış, dostluk gibi değerleri benimsemiş biçimde farklılıklara açık olarak yetiştirilmesidir.

Tarih: Sosyal bilimler içerisinde önemli bir yer tutan tarih, toplumları, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyetleri, kendi iç sorunlarını inleyen bilim dalı olarak ifade edilmektedir (TDK).

Tarih Öğretimi: Tarih öğretimi, formal eğitim kurumları aracılığıyla, tarih biliminin ortaya koymuş olduğu bilgi, tutum ve becerileri öğrencide davranış haline getirmedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TOLERANS VE TARİH EĞİTİMİ

Araştırmanın bu bölümünde, tolerans, toleransın tarihsel gelişimi, tarih eğitimi, tolerans eğitimi ve tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri ve tarih derslerinde tolerans eğitiminde kullanılacak yöntem ve teknikler literatürde yer alan kaynaklar dâhilince incelenmiştir.

2.1. Toleransın Anlam ve Mahiyeti

Çoğu Batı dillinde olduğu gibi dilimizde de yer alan tolerans köken olarak Latince tolerare fiilinden türetilmiş hayli eski bir sözcüktür. Katlanma, tahammül etme, göz yumma, izin verme, aldırmama, hoş görme ve hatta iyi karşılama gibi anlamlar taşıyan tolerans kavramı, Türkçe 'de hoşgörü, Arapça da ise müsâmahe kelimeleriyle karşılanmaktadır (Meydan Larousse, Tolerans md. 1990, Atalay,1999).

Tolerans sözcüğüne, tahammül etme, bir şeye güç yetirme sabır ve tahammül edilmesi gereken bir şeye karşı kuvvetli olma anlamlarının verildiğine de tanıklık etmekteyiz. Tolerans kavramının zorunlu bir tahammül ve katlanma anlamına geldiği de ifade edilmektedir(Saraç, 2009).

Bu bağlamda tolerans sözcüğünün, hoşgörüye ek olarak ihmal etme, izin verme, aldırış etmeme, görmezlikten gelme, sıkıntı çekme, reddetme, katlanma ve güçlü olma anlamlarını içerdiği ortaya çıkmaktadır (Yürüşen, 2002).

2.1.1. Türkçe Tolerans Kelimesinin Kullanımı

Türkçe 'de tolerans kelimesinin anlamı hala tartışılmaktadır. Bunun en önemli sebebi olarak tolerans kavramının yabancı kaynaklı olması ve Türk kültürünü yansıtmadığı gerekçesiyle geçmişten kaynaklanan yanlışla tolerans kavramı yerine hoşgörü kavramının kullanılmasının uygun olacağı düşüncesidir.

Tolerans kelimesinin kavram olarak Batı dillerinden geçmesi Türkçe’ de tolerans kelimesini tam karşılayan bir kelime sözlüklerimizde yoktur. Fakat yine de tolerans kelimesinin doğuşuna neden olan olayların bilinmesi, Türkçe’ de bu kavramın en iyi şekilde kullanılmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede tolerans kavramının oluşumuna bakmadan önce tolerans kelimesinin sözlük anlamlarına bakmakta yarar vardır.

2.1.2. Tolerans Kelimesinin Sözlük Anlamı

Çalışmamızın önceki kısımlarında tolerans kelimesinin Türkçeye batı dillerinden geçtiğini belirtmiştik. İngilizce- Türkçe sözlüklerde, tolerans kelimesine verilen Türkçe karşılıklar şunlardır; hoş görü, hoş görme, tolerans, göz yumma, dayanma, katlanma ve tahammüldür (Ayverdi, 2006, TDK,2002 ve Yurtbaşı,2006) görüldüğü gibi bu sözlüklerde tolerans kelimesinin Türkçe karşılığı verilen kelimeler arasında tolerans da vardır.

Ayverdi (2006) tarafından hazırlanan Misali Büyük Türkçe sözlükte tolerans kelimesi; aynı düşünce, inanç ve kanaatleri paylaşmayan, kendisine uymayan tarafları bulunan bir kimseye karşı gösterilen anlayış olarak belirtilmiştir.

Hançerlioğlu’nun (2000) Felsefe sözlüğünde tolerans; “kendi düşünce ve inançlarına karşıt bulunan düşünce ve inançlara katlanma, onlara tepki göstermeme” olarak tanımlanmıştır. Diyanet Ansiklopedisi, tolerans için “kötü yahut yanlış olanı hedef almaktan ve karşı güç kullanmaktan bilerek vazgeçme prensibi” denmiştir.

Cevizci (2011) felsefe sözlüğünde toleransı, başka insanların hareket ve hükümlerinde serbest olmalarına müsaade edilmesi, toplumun görüşlerine aykırı olan fikirlere karşı sabırlı ve peşin hükümsüz tahammül gösterilmesi gibi algılansa da aslında tolerans yapılan her şeyin kolayca kabul ve tasvip edilmesi değildir. Tolerans kayıtsızlık adam sendecilik değildir. Uzun çok uzun bir süreçtir ve kişilik gelişimine katkısı büyük olan bir duygudur şeklinde tanımlanmıştır.

2.1.3. Tolerans Kelimesine Anlamca Yakın Olduğu Düşünülen Kelimeler

Tolerans kelimesi ile ilgili yapılan literatür çalışmasında, tolerans kelimesine verilen Türkçe karşılıklarda özellikle, hoşgörü, müsâamaha ve tesâmuh kelimelerine

rastlanmıştır. Yapılan çalışmalarda bu kavramlardan müsâmaha ve tesâmuh kelimelerinin Arapça kökenli kelimeler olduğu belirtilmiştir.

Ortaylı (2007) eserinde tolerans kelimesinin Doğu dillerine çevrilmesinin zor olduğunu belirtir ve doğrudan doğruya bir şeye sabırla tahammül etmek anlamında kullanılan tesâmuh ve müsâmaha kelimelerinin Türkçe’ de ve Arapça’ da tolerans kelimesine uygun tarifler olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Ortaylı (2000) başka bir çalışmada ise bu kavramların yakıştırma da olsa tesâmuh kelimesinin kullanımına devam edilebileceğini belirtir. Bu kavramlar şu alt başlıklar altında açıklanabilir.

2.1.3.1. Müsâmaha

Etimolojik yönden Arapça olan Müsâmaha ve Latince olan tolerans kavramları hoşgörü ile eş anlamlı olarak sözlüklerde yer almaktadır (Doğan ,1982 ve Ekinci, 2009).

Müsâmaha kolaylık göstermek, yumuşak davranmak, hatayı görmezlikten gelmek, aldırış etmemek ve savsaklamamak manasındadır (Develioğlu, 2010).

Aslan ise müsâmaha kelimesini, bir şeyi basit görmek ve hafife almak, kolaylaştırmak, görmezden gelmek, hoşgörü ile karşılamak, müsaade etmek, güçlük çıkarmamak, göz yummak, katlanmak ve aldırış etmemek anlamlarına geldiğini belirtir. Hiçbir görev ve sorumluluğu olmadığı halde sırf erdemli bir davranış olarak ikramda bulunmak, cömertlik etmek manasındaki “semahat” kökünden türeyen bir isim olarak müsamaha herhangi bir konuda şiddet, taassup ve hoşgörüsüzlükten uzak kalarak rifk ve tevazu ile hareket etmek demektir. Ayrıca bu kelime aldırışmamak, bir suçluya karşı sertlik göstermeyip yumuşaklıkla muamele etmek, ihmal ve dikkatsizlik gibi anlamlara da gelmektedir(Aslan,2005).

Yukarıdaki müsâmaha kelimesinin tanımı incelendiğinde tolerans kavramına yakın anlamlar taşıdığı dikkatimizden kaçmamaktadır.

2.1.3.2. Tesâmuh

Geniş ve bol anlamıyla tesâmuh sözcüğü; müsâmaha etme, hoş görme, dikkatsizlik ve kayıtsız davranma, kolaylaştırma, esneklik ve tolerans anlamında bir kelime olup; karşılıklı anlayış, hoş görü, yapılması gereken herhangi bir şeyi nezaketen

terk etmek, yapmamak, bir şeyi hafife ve basite almak, basitleştirmek ve inanç açısından başkalarının inançlarına saygı göstermek anlamlarına gelmektedir (Aslan,2005).

Arap edebiyatı ve düşüncesinde hoş görü anlayışı tesâmuh kelimesiyle ifade edilmektedir. Ancak bu kavramın “dikkatsiz davranmak, kayıtsız kalmak, katlanmak” gibi hoşgörünün anlam alanı dışında farklı anlamlara geldiği görülmektedir (Aslan,2005). Bu bağlamda teasmuh kelimesinin tolerans kavramını karşıladığı görülmektedir.

2.1.4. Tolerans Kavramının İçeriği

Tolerans kavramını açıklamaya çalıştığımız tarihsel geri planı göz önüne alındığında felsefi, siyasi, ahlaki ve dini içerikli yapılmış çeşitli tanımlarının gözden geçirilmesi tolerans kavramının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Tolerans sözü Latince tolerare fiilinden geliyor; bu da müsaade etmek, katlanmak, çekmek (giderilmeyecek bir kötülüğe boyun eğmek) göz yummak “dolayısıyla hoş görmek anlamına gelir (Batuhan, 1959).

Tolerans kavramının ortaya çıkışı incelendiğinde kavramın dini içerikli olduğu görülür. Tolerans kavramının zamanla edindiği, dini içeriğin yanı sıra siyasi, etnik ve ahlaki içeriğiyle farklı tanımları yapılmıştır. Kaya’nın (2007) belirttiği gibi düşünce tarihi boyunca tolerans kavramı kadar değişik içerikli, çeşitli anlamlar verilmiş kavram pek azdır. Uzun yıllar, tolerans kavramı salt dini ve vicdan özgürlüğü açısından incelenerek değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, günümüzde bu kavram salt o ölçüde incelemek, kısır bir döngü olur.

Atalay’ın (2008) çalışmasında belirttiği gibi tolerans kavramının tarihsel geri planı düşünüldüğünde dini içeriğiyle siyasi içeriğinin birbirinden ayıramayacağını görüyoruz. Toleransın etnik boyutu ise özellikle bazı topluluklarda ezilen veya azınlık konumuna düşen ırkların hakkı söz konusu olduğunda karşımıza çıkmaktadır. Toleransın ahlaki boyutunu ise modern çağda toleransın artık bir ayrıcalık değil insani bir özellik olması gerektiği inancına dayalı bir görüştür.

21. Yüzyılı yaşadığımız günümüzde, tolerans felsefesi incelenirken, işin içine ırk ve cinsiyet ayrımcılığı yanında etnik köken ve sınıfsal ayrımcılık, insan haklarının

zedelenmesi, çocuk haklarına karşı umursamazlık, politik ve sosyal baskı, sömürgecilik ve emperyalizm gibi konuları da katmak gerekir (Kaya, 2007).

Unesco tarafından 1994 yılında hazırlanan kitapta tolerans şu şekilde tanımlanmıştır;

“Tolerans farka uyumdur. Bu sadece ahlaki bir görev değildir, aynı zamanda siyasi ve hukuki bir gerekliliktir. Tolerans erdem ve barışı mümkün kılar, savaş kültürünün barış kültürüne değiştirilmesine katkıda bulunur.”

“Tolerans imtiyaz, tenezzül veya hoşgörü değildir. Tolerans her şeyden önce başkalarının evrensel insan haklarının ve temel özgürlüklerinin tanınmasıdır. Hiçbir koşulda bu temel değerlerin ihlallerini meşrulaştırmak için kullanılamaz. Tolerans; bireyler, gruplar ve devletler tarafından icra edilecek ve korunacaktır”.

“İnsan hakları, çoğulculuk, demokrasi ve hukukun üstünlüğü toleransın sorumluluğundadır. Tolerans bu kavramlardan ayrı düşünülemez”.

“İnsan haklarına saygı ile tutarlı olarak, bireyler başkalarının düşüncelerine, inançlarına ve davranışlarına toleranslı davranmalıdır. İnsanların farklılıklara açık olması tolerans kültürünün oluşmasıdır”.

Tolerans her ne kadar günümüzde olumlu bir vurguya sahip ise de genellikle kötü veya olumsuz bir durum karşısında “tahammül etme, taviz verme, felaketlere katlanma, sıkıntı çekme” anlamında pasif bir tutumu da ifade etmektedir (Diyanet, 1988).

Aydın (2000) aslında toleransta, değiştirme ve ortadan kaldırma gücü olmasına rağmen katlanma söz konusu olduğunu belirtir. Bu anlamda toleransın, daha güçlü olanın zayıf olan karşısında ortaya koyduğu bir tavır olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle bu bağlamda tolerans, hoşumuza gitmeyen, bize ters gelen bir şeyi fizik gücümüz yettiği halde zorla ortadan kaldırma çabasını değil, ortadan kaldırma bir anlamda niyetinin de bulunmamasını içerir.

Aslan (2005) tolerans kavramını, herhangi bir insanın dil, din, mezhep, düşünce, etnik yapı, cinsiyet ve siyaset konularında kendi değerlerinden başka değerlere varlık tanımama gücü elinde iken, kendi güç ve iradesini sınırlayarak, kabul etmeksizin, onların da varlık alanında yer almasına ses çıkarmaması olarak tanımlamıştır.

İlkçağda dinsel bir problem olarak toleransın, ilkin Hristiyanlıkla birlikte Batı kültür dünyasında ortaya çıktığı söylenebilir (Batuhan, 1959). Tolerans kelimesi, felsefi bir kelime olarak 15. Yüzyılda Nicolaus Causanus tarafından De Fidei adlı yapıtında ileri sürülmüştür. Ancak toleransın bir problem olarak geniş bir biçimde ele alındığı dönem 16. Yüzyılda Katolik ve Protestan mezhepleri arasında meydana gelen Otuz Yıl Savaşlarını takip eden dönemdir (Hançerlioğlu, 2000).

Ortaylı'ya (2000) göre bizim bilmemiz ve kabul etmemiz gereken tek şey vardır; bütün Rönesans ve Aydınlanma boyunca Avrupa'nın vazgeçilmez bir hak ve hukuki statü olarak ileriye sürdüğü bu terim, ilk defa belli belirsiz 1792'de Avusturya İmparatoru II. Joseph tarafından tolerans patent, " tolerans beratı" adlı bir fermanla hukukileşmiştir. Tolerans ilk defa burada hukuki bir müessese olarak ortaya çıkıyor. Anayasallaşıyor ve günümüze kadar geliyor.

Bu çerçevede yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere, tolerans batı medeniyetinde on altıncı yüzyıldaki farklı inançların çatışmalarından dolayı ortaya çıkan ve zamanla içeriği pozitif değişen bir kavramdır.

Batı düşünce tarihinde tolerans, din ve vicdan özgürlüğü ilkesi tümüyle kabul edilinceye dek eksik, sınırlı, şartlı ve geçici bir özgürlük anlamına geliyordu (Kaya, 2007).

Atalay'ın (1999) belirttiği gibi zihni bir davranış tarzı olarak tolerans; bir anlamda, şahıslara ve kurumlara belli bir toplumda, doğru olarak kabul edilen bir norm ile aynileşmeyi reddetmeyi onaylama imkânı veren bir davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Buna göre tolerans, ne bir anlaşma ne de bir ilgisizliktir. Tolerans farklılığı önemsemeyi önceden tasarlamaktan ziyade hâkim normu reddetme ile doğruyu koruyan norm arasında bir yerde konuşlanır. Aynı zamanda söz konusu farklılığı önemseme ötekinin yaşama hakkını gözetmeye engel olmadığı gibi onların uyumu reddetmeleri ile de aynı yerde olmak anlamına da gelmez.

Ülkü (2011) göre tolerans düşünce bağlamında iki yönlü anlam kazanmaktadır. Birinci yönü, kişinin öznel düşünceleri ile duygulanımlarının karışımından doğan konularla ilgilidir ve kuşkusuz bu vicdanın alanına girer. Bu durumda tolerans bir özeleştirici, bir içsel sorgulama ilkesi olarak belirir. Vicdanlı davranışlarda kişi kendini başkalarının yerine de koyarak bir içsel değerlendirmeye gider. Kişi bu konumda tolerans ilkesiyle hak verebilme özelliğini kazanarak, çevresiyle ilişkilerini sağlıklı kılar. Ancak bu durum, daha çok kişisel ahlaka ilişkin bir durumdur. Düşünsel bağlamın ikinci yönü ise, tolerans ilkesi önyargılardan arınmayı farklı inanç, tutum, düşünce ve yaklaşımlarda haklılık payı olabileceğinin değerlendirilmesini içermekle, kişinin kendini geliştirmesine olanak sağlar. Bu durumda kişi, farklılıklar karşısında kendini yoklama ve yeniden değerlendirebilme olanağını bulmuş olur. Bu kuşkusuz bilgiye bağlı olarak yetkinleşmeyi sağlar.

Bu çerçevede toleransın din alanında ortaya çıktığını, ancak günümüzde toleransın insan ilişkilerinin tüm boyutlarında kullanılan bir kelime olduğunu görmekteyiz.

Yukarıda farklı biçimde açıklanan tolerans tanımları, dikkatlice incelendiğinde toleranstan söz edebilmemiz için farklılıkların olması gerektiğini görmekteyiz. Yaşamın tek düze, her şeyin aynı olduğu bir ortam söz konusuysa toleranstan bahsedemeyiz. Toleranstan söz edebilmemiz için iki farklı yaşam tarzına sahip topluluğun karşılaşması ve bu iki farklı topluluğun bir arada bulunması gerekir.

Sonuçta tolerans konusunda şöyle bir tanım üzerinde genel bir uzlaşma sağlanabilir. Kaya (2000) bu genel tanımı; tolerans başkalarının yanlış bulduğumuz ya da olması gerekene aykırı saydığımız inanç, duygu, düşünce, görüş ve benimseyiş, eğilim, tutum ve davranışlarını hemen ya da ön yargılı olarak yadsımayıp, kendilerine göre doğru ya da haklı olabileceğini, aradaki farkların toplumsal yaşamda sorunlar yaratmayacağını öngörmek yanında farklı cinsiyet, ırk, etnik, köken gibi ayrılıkların toplumsal yaşam açısından sorun olmadığını ön yargısız olarak kabullenmek demektir.

Bu çerçevede toleransın farklı kaynaklar ve kişilerce yapılmış olan tanımlarında bazı ortak noktalar görülmektedir. Toleransın bu ortak noktaları toleransın unsurlarını oluşturmaktadır. Toleransın unsurlarının açıklanması toleransın ne olduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

2.1.5. Tolerans Kavramının Unsurları

Tolerans kavramı üzerinde anlam kargaşası yaşamamak için tolerans kavramının unsurlarının bilinmesi faydalı olacaktır. Tolerans kavramı üzerinde çalışan Batuhan (1959) toleransın üç temel unsurundan bahseder;

Başkalılık Unsuru: Başkalılık toleransın ontolojik unsurudur. Başkalık psikolojik, sosyolojik ve kültürel bir yapıya sahip olabilir. Ayrıca başkalılığın dereceleri vardır, başkalık küçük bir ayrılık da olabilir büyük bir çelişkide olabilir.

Katlanma Unsuru: Bu öge, daha çok toleransın negatif (olumsuz) yönünü vurgular. Katlanma başkalık unsuruna verilen bir tepkidir çünkü, başkanın insanda yabancılık, kuşku, antipati, korku ve düşmanlık duyguları uyandırdığı bilinir.

Hoş- Görme Unsuru: Bir önceki içgüdüsel davranışın pozitif (olumlu) yönü olarak, başkasına kendi gibi olma hakkını tanıma ya da kendi gibi olmasına karışmama biçiminde tanımlanabilir. Karşısındaki kişinin anlaşılma çabası, onun kendi olma hakkına saygı duyma ve karışmama halidir.

Burada başkasının kişiliği karşısında daha bilinçli ve daha olumlu bir davranışla karşı karşıyayız, çekingenlik, güvensizlik, korku gibi duygular, artık yerlerini başkalarının kişiliğine saygı gibi olumlu bir duyguya bırakmış demektir.

Toleransın unsurlarının açıklanması, tolerans kavramını ve bu kavramın içerdiklerini doğru ve açık bir şekilde anlamak için son derece önemlidir. Kaya'nın (2007) belirttiği gibi tolerans bugün toplumsal görgü ve eğitim alanına özgü, olumlu bir nitelik konumuna gelmiştir. Nasıl bir insana dürüst, iyi yürekli, nazik, ılımlı, dost canlısı, sevecen diyorsak, aynı biçimde birisine toleranslı ya da toleransız diyebiliriz. Toleranslı olmak, başta bir yaradılış, sonra bir kültür, eğitim özetle bir aydınlanmanın sonucudur.

2.1.6. Tolerans Kavramının Alanı

Düşünce tarihi boyunca tolerans kavramı kadar farklı anlamlar verilmiş kavram çok azdır. Tolerans kelimesi denilince aklımıza ilk gelen alan dindir. Yürüşen (2000) göre tolerans kelimesinin din ile ilişkilendirilmesi tolerans kavramının dinsel çatışmalar sonucu doğmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Tolerans konusunda ilk ciddi

çalışmalara 16. ve 17. Yüzyıl Avrupa'sında yaşanan dinsel mücadeleler sonrası rastlanılmaktadır.

Günümüzde toleransın yeniden gündeme gelmesi, eldeki özgürlüklerin, özellikle düşünce özgürlüğünün tehlikeye düşmüş olduğunun saptanmasından ileri gelse gerek. Tarihe karışmış olan dinsel toleranssızlık, şimdi yerini ekonomik ve politik dünya görüşlerinin yarattığı bir başka toleranssızlığa bırakmış durumdadır(Kaya, 2007).

Tolerans kavramı salt din ve vicdan hürlüğü açısından ele alınabilecek bir kavram değildir. Batuhan (1959) da belirttiğı gibi, sosyal anlamda biz bugün artık toleranstan değil de, düpedüz vicdan ve düşünce hürliğünden söz ediyoruz, çünkü dediğimiz gibi, bu hürlük en temel ve en kutsal insan hakkı olarak demokratik toplumlarda yer alır. Tolerans anlayışı, her şeyden öte tüm insanların ırk, dil, din ve ülke ayrılıkları ötesinde eşitlikleri içerir.

Toleransın temelinde, farklılıkları kabul, katlanma, huzur, güven, işbirliği ve sosyallik vardır (Khitruk ve Ulinova, 2012). Çağımızın önemli değerlerinden biri olan toleransın gerekliliğı sosyal hayatın her kesitinde hissedilebilmektedir. Bir arada yaşanılan kişiler ile uyumlu ve sağlıklı iletişim kurabilmenin zeminini oluşturan tolerans, güven ve saygının egemen olduğı bir hayat sürdürebilmenin en temel unsurlarındandır. Bir arada yaşamın getirdiğı sorunların üstesinden gelebilmek için de toleransa ihtiyaç vardır (Tatar, 2009).

Tolerans öncelikle özgür vatandaşların bir erdemidir. Kendi kendini idare edebilen ve kendine güvenen, başkalarının bağımsızlığına, düşünce özgürlüğüne ve düzen karşıtlığı seviyelerine saygı duyan, özgür bir toplum içinde yaşayan bireylerin yerinde tutumudur. Fakat tolerans hiçbir kültürde hatta batı kültürler de bile başlangıçtan beri var olan bir davranış değildir. Toplumsallaşmanın zorlu sürecinde öğrenilmesi gereken bir değerdir (Pasamonik, 2004).

Bir değer olarak tolerans, insanın yüksek kültür seviyesinde elde ettiğı bir nitelik olarak yorumlanmaktadır (Pickthall, 1985). Bu bağlamda tolerans, yaşamın gereğı, bir başkasına saygının temeli, huzur, barış ve insanca bir yaşam için üstün bir değer olarak yorumlanmaktadır.

İnsanlar özgürce düşünmeye başladığında ve karşısındakilerin düşüncelerine önem vermeye başladığında, başkalarının da haklarını kavrayacak, kendi dışındakilerin

de düşünce özgürlüğünün olabileceğini öğrenecek ve bunun yolunun da toleranstan geçeceğini anlayacaktır. Günümüzde tolerans insanlar için en büyük erdem ve birlikte yaşama kültürüdür. Toleransın özünde insanların farklılıkları kabullenmesi vardır. Olayları farklı açılardan yorumlayabilmek toleranslı olmanın ürünüdür.

2.2. Toleransın Tarihi Gelişimi

Bir kavramın doğru olarak anlaşılabilmesi için o kavramın ortaya çıktığı zamanın özelliklerini iyi bilmek gerekir. Bunun yanında kavramın geçmişten günümüze geçirdiği değişimin görülmesi de büyük bir önem arz etmektedir. Tolerans kavramının batıda yaşadığı gelişmelere yabancı olan ülkemizde tolerans kavramı eksik ve yanlış biçimde kullanılmaktadır. Bu gün tolerans denildiğinde yanlış kullanımdan dolayı ilk aklımıza gelen kavram hoşgörüdür. Aslında bu iki kavram birbirinden ayrı kavramlardır. Bu nedenle bu yanlışlığın düzeltilebilmesi için toleransın çok eski bir kavram olduğunun görülmesinde yarar vardır. Bu çalışmada tolerans kavramı ele alındığı için kavramın geçirdiği evreleri görmenin yararı vardır.

2.2.1. İlk Çağ ve Tolerans

Pagan İlk Çağ toplumlarında günümüzdeki dinde hürlik prensibine benzememekle birlikte tolerans mevcuttu. Din ilkçağ toplumlarında yurttaşlıktan ayrı düşünülmeyen bir kurumdur. İlkçağ toplumlarında din, ulus hayatının ondan ayrılamaz, onsuz olunamaz bir parçası toplum hayatının manevi harcıdır. Onun için pagan ilkçağında hürlikten değil, toleranstan söz ediyoruz. Dolayısıyla, ilkçağda tolerans bir problem değil bir gerçektir. Fikir alanında dinin düşünce hürliğüne engel olmadığını, her çeşit düşünce eğilimlerini serbestçe geliştirdiklerini, dini inançlara aykırı görüşlerin bile serpilme imkânı bulduklarını görüyoruz(Batuhan, 2007).

2.2.2. Eski Yunan'da Tolerans

Toleransın bir gerçek olması Yunan dininin yapısından kaynaklanmaktadır. Yunan dininde bir ruhban sınıfının olmaması nedeniyle dogmatik bir yapı söz konusu değildir. Toleranssızlık genellikle doğmaların baskıcı bir biçimde ortaya konulması sonucu ortaya çıkmaktadır. Oysa eski Yunanda sadece din alanında değil, düşünce

alanında da geniş bir özgürlük vardır. Sokrates, Anaxarogos gibi bazı filozofların kovuşturmalar geçirmesi ise özgürlük noksanlığından ziyade politik sebeplere dayanmaktadır. Dolayısıyla İlkçağ Yunan dünyasında din kökenli bir toleranssızlıktan bahsetmemiz söz konusu olmadığı gibi geniş bir düşünce ve vicdan hürliğünün mevcut olduğunu belirtmemiz gerekir (Atalay, 2008).

Dinsel toleransı bir kenara bırakırsak, sözcüğün en geniş anlamıyla düşünme özgürlüğü kavramının ve ilkesinin dünyaya Yunan kültürünün bir armağanı olduğunu kabul etmemiz gerekir(Kaya, 2007). Yunan kültüründe düşünce özgürlüğü yasalarla korunma altına alınmaz, düşünce özgürlüğü insan yaşaması gibi doğal bir özgürlük olarak görülürdü.

Kısaca Yunan toplumu üzerinde bir şey söylemek gerekirse tolerans düşüncesinin temellerinin bu coğrafyada atıldığıdır. Tolerans kavramı bu toplumdan çıkarak dünyaya yayılmaya başlamıştır.

2.2.3. Eski Roma’da Tolerans

Gerek toplum, gerekse kültür yapıları bakımından aralarında bazı ayrımlar olmasına rağmen, Eski Roma, Yunan dünyasının mirasına konmakla birlikte, tarihte ilk din kovuşturmalarının yaşandığı toplum olarak tolerans probleminin doğuşuna sahne olmuştur (Kaya, 2007). Batı dünyasında ilk büyük kültür krizine Hristiyanlığın yol açtığını, tolerans problemin de ilkin bu dünya dininin ortaya çıkıp sosyal yapıya kök salmasıyla Batı tarihine girdiği bilinmektedir. İlkçağ Yunan dünyasında tek tük din kovuşturmaları dışında, düşünce ve vicdan hürlüğü probleminin alevlenmesine yol açacak büyük çapta sosyal bir baskıya rastlanmadığını, din-devlet-kültür bağlaşımının böyle bir baskıya özü ve yapısı gereği imkânsız kıldığını açıklamıştık. Eski Roma’nın sosyal kültürel yapısı incelendiğinde, sözü geçen bağlaşımın pek değişmediği, politika alanındaki güç kavgalarına ve çeşitli sürçmelere rağmen, kültür uğraşılarının dini ve siyasi bir baskıya uğramadan serbestçe geliştiği görülür. Bu çerçevede Yunan’da olduğu gibi Roma’da da düşünce hürlüğü bir problem değil, bir olgu bir gerçektir (Batuhan, 2007).

Hristiyanlık öncesindeki çok tanrıcı Roma'da, Yunan dünyasındakine benzer bir tolerans ortamı vardır. Roma'daki dini ve siyasi yaşam irdelediğinde bu benzerliği rahatça görülmektedir.

2.2.4. Orta Çağ ve Tolerans

Yunan, Roma ilkçağını, Ortaçağdan ayıran başlıca özellik Hristiyanlığın tek kültür olmasıdır. Hristiyan ilkçağına göre ortaçağda tam bir toleranssızlık durumu yaşanmıştır. İlkçağdaki din ve kültür çeşitliliğinin yön verdiği hayatı, Ortaçağda Hristiyanlığın renk ve yön verdiği tek bir kültür alacaktır. Bu dönemde devlet ile kilisenin sıkı kontrolüne dayanan bu farklılığa açık olmayan tek kültür dünyası içinde ne sosyal yaşamda ne de dinde toleransın yerinin olmayacağı açıktır. Bu dönem içerisinde Hristiyanlığın toleransı uyguladığı ortamlar görülmüşse de bu uygulamalar sadece toleranssızlığa yol açabileceği daha büyük zararları engellemeye yöneliktir. Augustinus'tan sonra Orta çağda toleransa tamamen sırt çevrilmiştir ve toleranssızlık çağı yaşanmıştır (Aslan,2005).

Orta çağda toleranstan çok düpedüz toleranssızlıktan söz etmenin daha uygun olacağı belirtilebilir. Augustinus'tan sonra Batı'da tolerans ilkesinin büsbütün arka çevrildiğini, hatta bir devlette tek din ilkesinin zamanla dünyada tek din ilkesi doğrultusunda geliştiği görülür. Bu gelişmenin orta çağda tek Hristiyan kültürünün kurulmasını sağladığı söylenebilir. Dinde tek biçimliliğe dayanan böyle bir toplum dünyasında ilkece toleransa yer olmayacağı meydandadır. Gerçekten de orta çağ ne pratikte ne de teoride toleransı tutmuştur. Bu çağda toleranstan değil, toleranssızlığın biçim ve derecelerinden söz etmek daha uygun olur. Orta çağ toleranssızlığı başlıca üç yönde incelenebilir. Bunlar; Hristiyanlığın başka dinler karşısındaki tutumu, aykırı inançla savaş ve Orta çağda düşünce ve vicdan hürlüğüdür (Batuhan, 2007).

İlk çağı incelerken Yunan kültürünün ve Yunan din yapısı gereği düşünce de hürlüğü olduğunu belirtmiştik. Yunan kültür dünyasında dinin düşünce hürliğini engellemeye çalışmadığı açıkça görülmüştür. Orta çağ Roma'sına baktığımızda düşünce hürlüğü dinde tolerans problemine dönüşmüştür. Bu bağlamda Roma'da düşünce hürlüğünden söz edemedik. Bu dönem içerisinde okumuş ve yazmış kişiler ruhban

sınıfıdır. Bu bağlamda kilise batıda eğitim faaliyetini üzerine almıştır ve kendi düşüncesiyle örtüşmeyen hiçbir düşünceye geçit vermemiştir (Aslan,2005).

Bu çerçevede sonuç olarak Orta Çağ'da düşünce hürlüğü bazında tam bir hürlük olmadığı görülmektedir. Hürlüğün önündeki en büyük engel kilise olarak görülmektedir. Toplum hayatında, eğitim sisteminde ve insan yaşamında en etkili güç kilisedir. Bu da insanların yaşamında toleransın olmasını engellemektedir. Orta çağda düşünce yaşamında güdümlü tolerans vardır. Bu da kontrolün bir gücün elinde olması anlamına gelir. O güç izin verirse tolerans vardır, izin vermezse toleransın varlığından söz edemeyiz. Düşünce ve vicdan hürlüğünün yok olduğu, toleranssızlığın en aykırı biçimine kadar rastlanıldığı orta çağda insanın gözünden kaçmayan bir nokta da, bütün bu baskıya rağmen, hiç kimsenin tolerans adına sesini yükseltmemiş olması ve toleransı açıktan savunmamış olmasıdır.

2.2.5. Aydınlanma Çağı ve Tolerans

Felsefi bir kavram olarak tolerans, 15. Yüzyılda Nicolaus Cusanus tarafından De Fidei adlı yapıtında ilk kez ileri sürülmüştür. Ancak tolerans kavramının bir problem olarak geniş bir biçimde ele alındığı dönem 16. Yüzyılda Katolik ve Protestan mezhepleri arasında meydana gelen otuz yıl savaşlarını takip eden dönemdir. Tolerans kavramını ünlendiren ise 16. Yüzyılın ilk yıllarında ünlü ütopyanın yazarı İngiliz düşünür ve devlet adamı Thomes More'dur. (Hançerlioğlu, 2000).

Toleransın uygulamaya koyulması batının erdemli bir davranış sergilemek istemesinden değil mezhep savaşlarında çok kayıplar verilmesinin sonucundadır. Tolerans kavramının ortaya çıkması Protestanlığın doğuşu ile mezhepler arası çatışmaların artmasıdır. Akla, insan hak ve özgürlüklerine, düşünceye verdiği önem ile tolerans ilkesine bağlılık, Aydınlanma Çağının günümüze kazandırdığı başat kavramlardır. Bütün Rönesans ve Aydınlanma boyunca Avrupa'nın vazgeçilmez bir hak ve hukuki statü olarak ileri sürdüğü tolerans terimi, ilk defa belli belirsiz 1792'de Avusturya İmparatoru Joseph tarafından tolerans patent (tolerans beratı) adlı bir fermanla hukukileştirilmiştir (Ortaylı, 2000).

Aydınlanma dönemi akıl çağı olarak adlandırılarak, düşüncede ve ifade de tam bir özgür iradenin olduğu dönemdir. Tolerans kavramının şekillenmesinde düşüncelere,

farklılıklara açık olmada günün şartları içinde büyük değişimlere neden olmuştur. Aydınlanma döneminin en önemli düşüncelerinden biri de erdemdir. Erdem kavramı içinde birçok özelliği barındırmaktadır. Bu özelliklerden en önemlisi insanların birbirlerinin yaşamına, düşüncesine ve inanışına saygı göstermesini ifade eden tolerans kavramıdır. Tolerans kavramı aydınlanmacı düşüncede kendisine büyük bir yer bulmuştur (Batuhan, 2007).

Günümüzde üzerinde en çok tartışılan kavramların başında tolerans gelmektedir. Tolerans kavramının geçmişi çok eskilere gitmesine rağmen halen ülkemizde bir kavram karışıklığı yaşanmaktadır. Bu nedenle çalışmada tolerans kavramı yerine yanlış bir şekilde kullanılan hoşgörü kavramı da açıklanmaya çalışılacak, daha sonra ise tolerans ile hoşgörü arasındaki fark ortaya konulmaya çalışılacaktır.

2.3. Kavram Olarak Hoşgörü

Hoşgörü ile tolerans kavramının daha iyi ayırt edilebilmesi için hoşgörü kavramının da açıklanması gerekiyor. Günümüzde yaşanan en büyük kavram yanlışlarından biri tolerans ile hoşgörü kavramının birbirinin yerine kullanılmasıdır.

Hoşgörü, özellikle günümüz dünyasında en önemli erdemlerden biridir. İnsana özgü, insanı yücelten bir erdemdir. Hoşgörünün özünde anlayış gösterme, anlayışla karşılama yatar (Kavcar, 1995).

Hoşgörü, birleşik bir sözcüktür. “Hoş” beğenilen duyguları okşayan anlamında Farsça bir sözcüktür. “Görü” ise, görme yetisini anlatan Türkçe bir sözcüktür. İki ayrı dilden gelen bu iki sözcük, birleşerek hoşgörüyü içinde birlikte yaşamaktadır (Başaran, 1995).

Hoşgörü kelimesine Avrupa dillerinde toleranz (Almanca), tolerance (Fransızca), tolerance (İngilizce), tolerantia (Latince) sözcükleri ile karşılık verilirken, Arap dilinde hoşgörülük, müsamaha ve tolerans anlamındaki tesamuh kelimesiyle karşılanmaktadır (Develioğlu, 2010, Püsküloğlu, 2000 ve Saraç, 1985) Bazı sözlüklerde hoşgörünün anlamıyla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir.

Hoşgörü, kendi düşünce ve inançlarına karşıt düşünce ve inançları olabildiği kadar hoş görme (Meydan Larousse, Hoşgörü md. 1990), başkalarının düşünce

kanılarını özgürce dile getirmelerine ve bunlara göre davranmalarına anlayış gösterme durumudur (Sosyal Bilimler Sözlüğü). Ayrıca felsefi açıdan kendisinininkilerle çelişse bile, başkalarının düşünce ve kanılarını özgürce dile getirmelerinden rahatsız olmama, onların geçerliliklerine karşı tepki göstermeme tutumu olarak açıklanır(Püsküloğlu, 2000). Ayrıca tutum ve davranışlarda daraltma ve umursamazlık arasında orta bir yol, dengeli hareket ve karşılıklı ilişkilerin kolaylığı şeklindeki anlamıyla bu kavram, psiko-sosyal açıdan insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etmek ve dengeli olmak anlamlarına gelmektedir (Aslan,2005).

Hoşgörü kavramı felsefe, siyaset, filoloji gibi belli bir alana ait olmaktan ziyade çok geniş bir anlamda insan ilişkilerini belirleyen tutum olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslanın belirttiği şekilde (2005) hoşgörü, tüm faaliyetleriyle insanları, doğayı ve çevreyi ontolojik hallerine göre kabul etmektir. Bu çerçevede hoşgörü kavramında kabul tavrının ağır basması, tahammül ve katlanma unsurlarının oluşmasını engeller (Atalay, 2008). Bu yüzden hoşgörü kavramının kalbinde farklı olanların barış içinde, ayrımsız ve bir arada yaşamaları duygusu yatar (Dağlı, 1995).

Topuz (1995) hoşgörüyü çok geniş açıdan tanımlamıştır. Topuz'a göre; hoşgörü başkalarına saygı göstermektir. Yani onların inançlarına, dinine, ırkına, ulusuna, rengine, kültürüne, siyasal eğilimlerine, ahlakına, geleneklerine ve düşüncelerine saygı göstermektir. Hoşgörü başkalarındaki farklılığı tanıyıp, onları dinlemek, anlamak ve onlarla iletişim kurmak demektir. Hoşgörü kültürlerdeki farklılığı tanıdıktan sonra onlara açık olmak, onlardan yararlanmak demektir.

Aslan (2005) de hoşgörüyle ilgili şu tespitleri yapmıştır;

- Hoşgörüyle ilgili olgunun, hoş görülen her form ve değer belli bir ehemmiyete sahip olması gerekir.
- Hoşgörü insanları derinden ilgilendiren meselelerde olmalıdır.
- Hoşgörüde, mevcut olgunun varlığını kabul etme duygusunun bulunması şarttır.
- Benimsenme söz konusu olmasa da, hoşgörüde farklı anlayış, düşünce inanç ve yaşantıların tabii seyrinin engellenmemesi gerekir.
- Hoşgörünün oluşmasında farklılık ve başkalık gibi unsurların bulunma zorunluluğu vardır.

- Hoş görülen formel ve nesnel değerler hoş görülen şeyin tabii yapısına uygun olmalı ya da başka bir ifade ile, özne ile nesne arasında bir çelişki olmamalıdır.
- Hoşgörü toplumsal barışı amaçlar.
- Hoşgörüde farklılıkları engelleme durumu söz konusu olmadığı için bireyi sıkıntıya sokan, onu rahatsız eden bir duygu yoktur. Bu yüzden hoşgörü sahibi hoş gördüğü şeye karşı olumsuz bir tavır sergilememelidir.

Hoşgörünün açıklanması hoşgörü kavramını ve bu kavramın içerdiklerini doğru ve açık bir şekilde anlamak için son derece gereklidir. Hoşgörünün belirtilen unsurları göz önüne alındığında hoşgörünün insan ve toplum hayatını düzenleyen karşılıklı sevgi, saygı ve huzur ortamını geliştiren, bireyler arasında olumlu düşünce ve duyguların ortaya çıkmasına imkân veren ahlaki bir erdem olduğu açıkça anlaşıyor.

2.3.1. Hoşgörü ve Tolerans Arasındaki Farklılıklar

Günümüzde hoşgörü ve tolerans kavramları birbirinin yerine kullanılmaya devam eden kavramlardır. Aslında bu iki kavramın önemli ayırt edici unsurları vardır. Geçmişten günümüze gelen en büyük hatalardan biri hoşgörü ve tolerans kavramlarını yanlış kullanmaktır. Aslında anlam bakımından birbirinden farklı kavramlardır.

Hemen her hoşgörü toplantısında acaba tolerans hoşgörüyle bir mi değil mi? Meselesi tartışılır. Ve bir sonuca da ulaşamazlar. 1999'da British Council'in tertip ettiği bir konferansta bu meselenin uzun uzadıya tartışıldığı belirtilir. Konferansın konusu "Mutualities; Great Britain and Islam (Karşılıklar; Büyük Britanya ve İslam). Konuşmacılar arasında bulunan bayan Emma Nicholson, büyük Britanya nüfusunun üçte birinin Müslüman olduğunu göz önüne alarak tolerans konusunda; "Tebaa içinde mevcut olmasını istemediğimiz bir olaya karşı tolerans gösterilmesi" anlayışına yer vermiştir. Burada yer alan tolerans şu manaya gelir; pek hoşlanmadığımız halde onlara mecburen katlanmak durumundayız, anlamında kullanılmıştır (Karpas, 2000).

Bu bağlamda toleransın aynen hoşgörü olmadığı aşikâr zira tolerans hoşlanılmayan ve varlığı kabul edilmeyen fakat zorunlu olarak var olan şeylere karşı olumsuz bir tahammüldür (Karpas, 2000). Fakat şüphesiz ki burada kullanılan hoşgörü terimi, toleransın çok ötesinde, çok daha geniştir.

Tolerans ile hoşgörü kavramlarını dillimizde birbirinin yerine kullanılmasının yanlış olduğunu belirten Ortaylı bu kavram yanlışlığını şu tespitleriyle ortaya koymaya çalışır:

“Tolerans dediğimiz zaman bir müessese ile karşı karşıyayız ve bu çok yanlış yorumlanıyor benim kanaatimce. Çok yerinde olmayan tavsifler, attribüsyonlar, nitelendirmeler yapılıyor. Maalesef bu kelime bizde halkçı bir yorumla hoşgörü diye tercüme edilmiştir. Hoşgörü, Anadolu ağızlarından alınmıştır. Hoş gör canım gibi bir laftır. Ne kadar güzel, toleransı ifade ediyor diye kullanılır ama alakası yoktur. Hoş görmek tolerans kadar ciddi bir olay değildir. Mesela kalabalığın karşısına kravatsız çıkıyorum, bunu hoşgörün gibi. Buradaki fiil çok ciddi değildir. Arkadaşlarımızdan birisi, bir çiğlik bir kabalık yapmıştır. Hoş görelim şeklinde gider. Bu bir müesseseyi ifade etmez. Kavramları birbirinden ayırt etmeliyiz” (Ortaylı, 2000).

Ortaylı'nın ifade etmek istediği, tolerans kavramının kolaycı yaklaşımdan uzaklaşarak açıklanmaya çalışılmasıdır. Toleransın çok geniş bir kavram ve geçmişinin olduğunu göz ardı edilmemesidir. Toleransı müessese olarak ele alarak kavramın ortaya çıkış gerekçelerinden, tarihi geri planından ve geçmişten günümüze geçirdiği aşamalardan söz edilmesi gerekir. Bütün bu değişimi göz ardı ederek tolerans kavramını hoşgörü kelimesiyle açıklamaya çalışmak kolaycılıktır.

Hoşgörüde öncelikle duygusal bir yaklaşım söz konusudur. Karşısındakinin tutumunun sözlerinin ve davranışlarının temelindeki nedenleri, iddiaları, görüş ve inançları anlayıp değerlendirmeyi, kendine göre bir haklılığın bulunup bulunmadığını araştırıp incelemeyi gerektirmez hoşgörü. Bir başka anlatımla, hoşgörünün gerekçesi sorun çıkarmamaktır. Bu nedenle aldırış etmeme, göz yumma ve özellikle bağışlama kavramlarıyla bağdaşan hoşgörünün olgunluk, deneyimlilik, serinkanlılık, sevgi ve sevecenlikle oluştuğu belirtilir (Laik,1995).

Bu çerçeve de Ateş (2000) hoşgörüü, bir insanın kendinden farklı düşünceleri, farklı inançları, farklı bir yaşam tarzı olan, farklı değerler sistemi olan insana ya da insanlara sevecen bir tahammül göstermesi olarak açıklar. Ama nasıl bir tahammül?

Lanet olsun gibisinden, herhangi bir tahammül değil, saygı duyarak, sevgi duyarak, sevecen bir tahammül demektir.

Toleransta bu sayılılar yoktur.

Atalay (2008) de belirttiği gibi tolere etmek önce kınamak sonra katlanmaktır veya daha basitçe katlanmanın kendisini kınamaktır. Tolere edilmek, tahammül edilmek, katlanılmaktan ziyade saygı görmek ve onurlandırılmak istenebilir. Bu yüzden tolerans özgürlük fikrinde de çok uzaktır, eşitlikten daha azdır. Tolerans özgürlük fikrinden değil, özgürlük tolerans fikrinden doğmuştur. Zira toleransın olduğu yerde özgürlükten bahsedilemez. Tolere edebilen bir güç olduğuna göre isterse tolere etmeyebilir. Bu durumda bir özgürlük anlayışının olmadığı kanıtıdır. Tolerans her zaman sadece toleranstır ve ideal bir değer olmaktan uzaktır (Borchert, 2006, akt. Atalay, 2008).

Tolerans duygusallıktan uzak, tümüyle bilime ve akla dayanan bir yaklaşımdan kaynaklanır. İnsanın karşısındakini anlamaya çalışmasını ve ona değer vermesini de içerir. İnsanların ve toplumların aralarındaki çeşitli farklılıklara karşın; anlaşabilmelerini ve iyi geçinebilmelerini sağlayan tutum ve ilkeler tolerans kavramının şemsiyesi altında yaşama geçirilir. Tolerans sözcüğü günlük konuşmalarda yerine göre sabırlı olma, dayanma, aldırmama, boş verme ve özellikle katlanma anlamlarına gelmek üzere kullanılır (Laik,1995).

Görsoy'un (2000) açıkladığı gibi tolerans daha çok sıkıntı ve katlanma ile alakalı olup, buradaki katlanmanın biraz zoraki bir katlanma olduğu ifade edilmektedir. Yani içsel anlamda verdiğiniz bir onay yoktur katlanmada. Örneğin bir devlet memurusunuz, size bir lojman veriliyor. Beş çocuklu bir ailenin, üstelikte çocukları yaramaz, alt katında oturuyorsunuz, katlanacaksınız. Tıp ki bunun gibi beraber yaşamak mecburiyeti anlamında bir katlanmaktır tolerans, bir yer açmaktır. Bunlara ses çıkarmamak, onların bu halini kabul etmek anlamına gelmez, iste tolerans; tıp ki bunun gibi beraber yaşamak mecburiyeti anlamında bir katlanmadır. Buna paralel olarak toleransın; aslında değmez ama hadi ruhsat vereyim de o da var olmaya devam etsin gibi karşıdaki insanı küçümseme anlamı da mevcuttur (Gürsoy, 2000).

Hoşgörüde de sabır var, hoşgörüde de bir anlamda katlanma, geri çekilme var. Ama hoşgörüde bir farklılık var. Nedir bu farklılık?. Tolerans daha çok akıl işidir. Daha

çok akılla karar veriyorsun. Fakat hoşgörüde gönül vardır. Yani onu gönlünüzle kabul ediyorsunuz. Dahası hoşgörüde bir rıza var. Tıp ki Yunus'un dediği gibi “ Yaratılanı hoşgör, Yaratandan ötürü”. Sadece insanlar için değil, yaratılmış bütün bir kainat için, evren için bir rıza var. Fakat bu rıza pasif bir rıza değildir. Bu çerçevede içsel anlamda bir çaba sarf edeceksiniz ki, dünya sizin için güzel bir anlam taşıyın (Gürsoy, 2000). Ayrıca, hoşgörüde bir katlanmanın varlığı hissedilse de bunun sevecen katlanma şeklinde anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bu yönleri ile de hoşgörü toleranstan ayrılmaktadır. Tolerans için ileri sürülen bu görüşlerde zoraki, istemeyerek bir tahammül, katlanma varken; hoşgörüde, kabullenme ve olumlu bir yaklaşım söz konusudur (Ateş, 2000).

Sosyal yaşamın vazgeçilmez yüz yüze ilişkileri içinde, birinin diğerine onu hoş gördüğünü söylemesi, ona aldırmadığını, umursamadığını ya da büyüklük göstererek onu bağışladığını belirtmesidir. Oysa birinin diğerine tolerans gösterdiğini söylemesi, onunla aynı görüş ve düşüncede olmadığını ancak herkes gibi onun da kendine göre bazı haklı nedenlerinin bulunabileceğini ve bunları anlamaya çalıştığını anlatır (Laik, 1995).

Bu çerçeve de tolerans ve hoşgörü kavramlarının farklı olduğu açıkça görülmektedir. Her iki kavramın da tarihi, sosyolojik ve kültürel yönleri birbirinden tamamen farklıdır. Bu ayrımı dikkate alıp tolerans ve hoşgörü kavramlarının birbirinin yerine kullanılırken bir kez daha düşünmek gerekiyor.

2.4. Bir Kavram Olarak Tarih

Tarih köken olarak Yunanca “ Historia” kelimesine dayanan; sorgu, soruşturma, anlamına gelir (Demircioğlu, 2005). Köstüklü (2003) tarihi, geçmişteki olayları, yer zaman ve failleri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilim dalı olarak açıklamıştır. Sosyal bilimler içerisinde önemli bir yer tutan tarih, toplumları, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyetleri, kendi iç sorunlarını inceleyen bilim dalı olarak ifade edilmektedir (TDK).

Literatür tarandığında tarih kavramı ile ilgili birçok tanımın yapıldığı görülmektedir. Tarih kavramı üzerinde bu kadar çok farklı tanımın yapılmasının nedeni olarak tarihe yüklenen görev gösterilebilir. Tarih kimi zaman yönetenlerin haklılığını göstermeye çalışan bir alan olarak, kimi zaman da yer, zaman ve mekân olarak geçmişin bilimsel bir bakış açısıyla incelenmesi olarak tanımlanmıştır. Tarih kavramını anlamak için yapılan bu farklı tanımların bilinmesinde tarih kavramını anlamada fayda vardır.

Carr (1996) tarihi; tarihçi ile olgular arasında kesintisiz olarak karşılıklı bir etkileşim süreci, bu gün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog olarak açıklamıştır. Gökbilgin (1996) göre ise tarih, insan faaliyet ve tasavvurlarının meydana getirdiği bir bütündür. Tarih geçmişin aydınlatılmasıdır. Tarih, geçmişten yola çıkarak günümüzün daha iyi anlaşılmasını sağlar. Dilek (2001) tarihi değişimin bilimi olarak görmektedir.

Özbaran'a (2003) göre de tarih iki anlam taşımaktadır. İlki, geçmişte olup bitmiş şeylere ilişkindir. Bu bilinmeyen bir geçmiştir. Aslında tarih diye bir şey yoktur ortada. Diğeri ise bu geçmişin tarihçinin çalışmasında biçimlenmiş halidir. Tarihçi formasyonu ile ortaya çıktığını sanan birilerinin ulaşabildiği ve incelediği dönemin görgü tanıklarından kalan ya da bir sonraki kuşağın taze olarak algılayıp bazı eklemelerle yansıttıkları kaynaklardan yararlanarak bizlere sundukları betimlemelerdir, tarihçiliğin bir bakıma profesyonel anlamda görüntüsüdür.

Tarihe yaşam penceresinden bakan Ortega tarih kavramı hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir. "Tarih demek geçmişe yeniden can verme, geçmiş hayalinde yeniden yaşamaktır. Tarih bir mummyalar müzesi olmaktan çıkmalı, gerçekte neyse o olmalıdır. Çoşkulu bir canlandırma denemesi. Ölüme karşı açılmış tarih." Ortega'nın tarih tanımında açıkça görülmektedir ki, tarih canlı bir yaşamdır. (Ortega, 1998).

Tarihe kültür boyutunda yaklaşan Turan (2002), kültürün bir takım temel unsurları vardır. Bunlardan biri de tarihtir. Tarih kültürün zaman içindeki siyasi, sosyal akışını ve sürekliliğini sağlar. Denilebilir ki, bir milletin tarihi onun bütün kültür varlıklarının hareket haline gelmiş şeklidir.

Kafesoğlu (1963) göre ise tarih, insanların zaman ve mekân içinde geçirdikleri gelişmeleri ve bu insanların psiko- fizik hareketlerini, bu hareketlerin sebep netice münasebetlerine dayanan ortak değerleri araştırır ve tasvir eder olarak tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlardan ortak bir sonuç çıkarmak gerektiğinde, tarihin konusu insandır. Tarih geçmişin çalışmasıdır. Tarih, sadece insanların yaptıkları savaş, barış gibi aralarında gerçekleştirdikleri etkinlikleri değil, insanı ilgilendiren her şeyi incelemektir; insanların birbirleri ve doğa ile olan bütün ilişkileri onun ilgi alanına girmektedir. O ele aldığı bütün etkinlikleri yer ve zaman belirterek değerlendirip bir sonuca gitmektedir.

Güler(2005; 58-59) tarihi şu ana hatlarıyla belirtir;

- Tarih aslında ilericiliktir. İleriye bakmaktır. Tarih, karanlık olan gelecek bilinmezliğinde önümüzde meçhulle olasıları sezmedir.
- Tarih dün ile bu günü birleştirmektir. Geçmişle günümüzü arasında köprü vazifesi oluşturarak ilişkilendirmektedir. Tarih aynı zamanda insanın kendisini anlamlandırmasıdır.
- Tarih, insanın kendisini tanımayı, kimliğini tanımayı, karakterini becerilerini, zevklerini keşfetmeyi sağlamaktır. Tarih bu bilgiler ile bize yaşama sanatı öğretmektir.

2.4.1. Tarih Öğretimi ve Tarih Öğretiminin Amaçları

Tarih okul programlarının ve entelektüel yaşamın en önemli inceleme konuları arasında yer alır. Özellikle yirminci yüzyıl boyunca insanlığın yaşadığı deneyimler, bir bilimsel araştırma alanı ve eğitim- öğretim konusu olarak tarih alanında önemli gelişmelere neden olmuştur. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında tarihçileri, tarih eğitimcilerini ve tarih felsefecilerini en çok meşgul eden üç soru olmuştur; 1 Tarih nedir? 2 Tarih ne işe yarar? 3 Neden tarih öğretiyoruz? Bu sorulara verilecek yanıtlar tarihçiden tarihçiye farklılık gösterecektir. (Aslan, 2006). Tarih öğretiminin amaçları açıklanırken bu farklılıklardan yararlanılacak ve ortak bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

Tarih bireyin milletle özdeşleşmesini, millet olmayı ve milletin varlığının meşrulaşmasını, insanların bir varoluş duygusu hissetmelerini sağlayan ve bu sayede ortak ulusal değerler yaratmada temel bir işlev olarak görülmüştür (Stugu, 2003). Bu bağlamda Safran (1997) tarih dersi vasıtasıyla geçmiş ile ilgili birtakım bilgi veya inançların geleneksel olarak çocuklara aşılanmasının kültürel mirası aktarmak, ahlaki

eğitim vermek, günümüz dünyasını anlamak gibi üç önemli nedeni olduğunu ileri sürmektedir.

Dilek (2001) eserinde tarih öğretiminin amaçlarını; disiplin içi amaçlar ve sosyal amaçlar olarak ikiye ayırmıştır. Disiplin içi amaçlar, öğrencilerin tarihçi olmalarını, tarihçi gibi düşünmelerini sağlayacak beceri ve nitelikleri kazandırmaya yönelik amaçlardır. Disiplin içi amaçlarda tarihin bakış açısının da öğrencilere kazandırılması gerekir. Sosyal amaçlar ise; öğrenciye demokratik, eleştirel bakış açısı kazandıracak amaçlar olarak ifade edilmektedir. Sosyal amaçların büyük bir kısmı bireysel ve toplumsal değerlerle ilişkilidir. Bu amaçlara ulaşabilmek için tarih derslerinin geleneksel anlayıştan uzaklaşması gerekir.

Bage (2000) yazdığı eserinde tarih öğretiminin amaçlarını ve öğrencilere kazandırılmak istenen özellikleri şu şekilde açıklar (Bage, 2000, Aslan, 2006);

- Geçmiş ve farklı kültürler konusunda bilme ve öğrenme isteklerinin uyanmasını.
- Hem kişisel hem de ulusal kimlik duygusu kazanmalarını
- Geçmişte ve bu gün yaşayan değerlere, kültürlere ve haklara karşı toleranslı olmalarını
- Bu günü anlamak ve yorumlamak
- Geçmişin bu günün başarı ve özverilerine karşı saygılı olmalarını
- Kanıtlar yardımıyla hayal gücünün ve karakterlerinin beslenmesini
- Neyin doğru ve yanlış olduğuna ilişkin tarihsel örnekler yoluyla ahlaki farkındalık duygusu geliştirmelerini
- Yurttaşlık konusunda, tarihsel bir bakış açısı geliştirerek çok kültürlü kavrayış kazanmaları
- Tarih zengin insan çeşitliliğiyle dolu olduğu için çoğulculuk duygusu geliştirmelerini
- Karşılaştıkları zorluklarla baş edebilmeli
- Etkili ve motivasyonu sağlanmış bir öğrenmenin temeli olarak anlamlandırma isteği sağlaması.

Günümüzde bireyleri kendi ulusal değerleri yanında barış, demokrasi, insan haklarına saygı, tolerans ve hoşgörü gibi evrensel değerlere sahip bir biçimde eğiterek

barışın egemen olduğu bir dünya yaratmak tarih öğretiminden beklenen en önemli amaç olarak görülmüştür. Özalp (2000) tarafından bu amaçları gerçekleştirmek için tarih öğretiminde;

- Milliyetçi tarih anlayışının yerine, Milli tarih anlayışını öne çıkarmayı.
- Siyasi ve askeri tarihten çok kültürel, ekonomik ve sosyal tarihe yer vermek.
- Gençlerimizin diğer toplumlara yönelik olumsuz imajlarını ortadan kaldırarak onlara olumlu bir bakış açısı geliştirmeleri konusunda yardımcı olmayı; böylece toplumlar arası yakınlaşmaya katkıda bulunmayı,
- Gençlere tarih bilgisinin yanı sıra eleştirel, analitik düşünme ve araştırma becerisi ile geçmişte daha değişik açılardan görebilme yeteneği kazandırmayı,
- Gençlerimize tarihi kullanarak dün, bugün, yarın zaman boyutları arasında köprü kurabilme becerisi kazandırmayı,
- Gençleri demokratik, insan haklarına saygılı, barışçı, toplumsal sorumluluk taşıyabilen, toleranslı ve eleştiriye açık biçimde yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Tarih öğretiminin gerekliliğini ve amaçlarını ortaya koyan bir diğer düşünür ise Tunçay'dır. 1975 yılında Felsefe Kurumu tarafından düzenlenen Türkiye'de Tarih Eğitimi konu alan seminerde Tunçay "İlk ve Orta Öğretimde Tarih" başlıklı bildiride tarih eğitiminin amaçlarını ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir. Bunlar (Tunçay, 1975; 2005);

- Çocuğun geçmişi ve bugünü anlamasına yardımcı olmak
- Onda bütün insan etkilerine karşı bir duygudaşlık uyandırmak, böylelikle yetişmesinin ufuklarını genişletmek
- Kendisini bir zaman boyutunun, sürekli bir akışı içinde görmesini sağlamak
- İnsan soyunun bir üyesi sıfatıyla geçmişe neler borçlu olduğunu ve geleceğe karşı ödevlerini, bilinç ve misyonunu kavratmak
- Evrenin hep böyle olagelmediğini anlamasını ve geçmiş deneyimlerin çeşitliliğine bakarak, gelecekte de ne geniş olanakların bulunduğunu düşünmesine yol açmak
- Olayları neden ve sonuçlarıyla birlikte görüp açıklamaya alıştırmak, görünüşte ve gerçekteki nedenleri ayırmayı öğretmek; dolayısıyla kafaca oluşumuna yardımcı olmak

- Toplum birey ilişkini doğru örneklerle kavramasına; amacın gerçekten özgür kişiler yaratmak olduğunu, fakat bu amaca iyi kurulmuş, adil bir ortamda erişilebileceğini anlamasına yardım etmek
- Yüksek insan değerlerini benimsemesine çalışmak; asıl dünyanın her neresinde, her ne zaman, her kime karşı bir haksızlık yapılmışsa kendine yapılmışçasına ona isyan etmesini, her kim değerli bir iş yapmış insana bir şey katmışsa ona gönülce bir yakınlık duymasını sağlamak.

Görüldüğü üzere tarih öğretiminin amaçları incelendiğinde, kişilik olarak günümüz şartlarına uygun bireyler yetiştirilmek hedeflenmektedir. Tarih öğretimiyle problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, yaratıcı, hoşgörülü, toleranslı, kendisiyle ve toplumuyla barışık, ötekileştirmeyen, çok perspektifli bakış açısına sahip, empati kurabilen, demokratik ve paylaşımcı bireyler yetiştirilmek istenmektedir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi için de öğrencinin merkezde olduğu ve öğrencinin yaratıcı gücünü geliştirecek yöntemlerle tarih dersi işlenmelidir.

Benzer şekilde Siebörger ve Jacqueline (2002) ise tarih dersleri ile, demokratik toplumlarda anahtar değer olan eleştirel düşünme, farklılıklara açık olma, yapıcı tartışmalarla çoklu düşünme ve bakış açısının geliştirilebileceğini, ayırt edici yargılama yapmaya yönelik duyuşsal gücü geliştirdiğini, kişilik ve kimlik oluşturduğunu, çok sayıda yaşanmış örneklerle kavramları tartışma olanağı sağladığını belirtmiştir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, tarih öğretimi amacına uygun işlendiğinde öğrencilerin, yaratıcı, toleranslı, barışçı, eleştirel düşünceli, paylaşımcı, problem çözebilen, çevresine ve kendisine saygılı, vatanını ve milletini seven, eşitlikçi ve farklılıklara (ötekine) açık bireyler olarak yetişmesi mümkündür.

2.4.1.1. Milli Eğitim Bakanlığı'na göre tarih derslerinin genel amaçları

- Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesindeki yerini kavratarak öğrencilerin laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmasını sağlamak
- Geçmiş, bugün ve gelecek algısında tarih bilinci kazandırmak

- Türk tarihini ve Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavratarak öğrencilerin kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde sorumluluk almalarını sağlamak
- Milli kimliğin oluşumunu, bu kimliği oluşturan unsurları ve milli kimliğin korunması gerekliliğini kavratmak
- Geçmiş ve bugün arasında bağlantı kurarak milli birlik ve beraberliğin önemini kavratmak
- Tarih boyunca kurulmuş uygarlıklar ve yaşayan milletler hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak
- Türk milletinin dünya kültür ve uygarlığının gelişmesindeki yerini ve insanlığa hizmetlerini kavratmak
- Öğrencilerin kendilerini kuşatan kültür dünyaları hakkında meraklarını gidermek
- Tarihin sadece siyasi değil, ekonomik, sosyal ve kültürel alanları kapsadığını fark ettirerek hayatın içinden insanların da tarihin öznesi olduğu bilincini kazandırmak
- Tarih alanında araştırma yaparken tarih biliminin yöntem ve tekniklerini tarih bilimine ait kavramları ve tarihçi becerilerini doğru kullanmalarını sağlamak
- Öğrencilerin farklı dönem, mekân ve kişilere ait toplumlar arası siyasi, sosyal, kültürel ekonomik etkileşimi analiz ederek bu etkileşimin günümüze yansımaları hakkında çıkarımlarda bulunmalarını sağlamak
- Barış, hoşgörü, karşılıklı anlayış, demokrasi ve insan hakları gibi temel değerlerin önemini kavratarak bunların korunması ve geliştirilmesi konusunda duyarlı olmalarını sağlamak
- Kültür ve uygarlığın somut olan ya da olmayan mirası üzerinde tarih araştırmaları yaparak çalışkanlık, bilimsellik, sanatseverlik ve estetik değerleri kazandırmak
- Öğrencilere, tarihsel anlatıları yazılı ve sözlü ifade ederken Türk dilini doğru ve etkili kullanma becerisi kazandırmaktır.

Mili Eğitim Bakanlığına göre açıklanan tarih derslerinin genel amaçlarında doğrudan öğrencilerde tolerans bilinci geliştirmeye dönük bir amaç görülmemektedir. Fakat bu amaçlar içerisinde toleransı kapsayacak maddeler bulunmaktadır. Bunlara

örnek verecek olursak, karşılıklı anlayış, farklı kültürlerle açık olma ve hoşgörü, tolerans eğitiminde önemli kavramlardır.

20. yüzyılın ortalarına doğru eğitim sistemlerini gözden geçiren bazı Avrupa devletlerinin tarih programlarında toleransla ilgili maddelere kolaylıkla rastlanmaktadır. Demircioğlu'nun (2006) yılında yaptığı çalışmada Avrupa birliğinin teknolojik ve ekonomik açıdan gelişmiş İngiltere, Hollanda, Avusturya ve Fransa'da tarih öğretiminin genel amaçları, öğrencilere çağımızda ihtiyaç duyulan pek çok nitelik ve beceriyi kazandırabilecek bir yapıdadır. Birliğin gelişmiş ülkelerinde tarih öğretiminin genel amaçları; etkili vatandaşlıkla ilgili genel amaçlar, bilgiyi düzenlemeye, kullanmaya ve üretmeye dönük genel amaçlar olmak üzere ana kategoriye ayrılabilir. İngiltere, Fransa, Avusturya ve Hollanda'da tarih öğretiminin genel amaçlarının ortak yönleri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Demircioğlu, 2006);

Tarihi Bilgi ve Kültür Aktarımıyla İlgili Genel Amaçları

- Ulus, Avrupa ve dünya tarihi konusunda öğrencilerin bilgilendirilmesi
- Kültür ve mirası aktarma
- Ortak mirası ve kültürel geçmişi anlama

Etkili Vatandaşlıkla İlgili Genel Amaçlar

- Demokrasi ve hukuk kuralları hakkında bilgi edinme
- Çağdaş dünyayı anlayabilme
- Öğrencilere toplumda kendi yerini bulabilme becerisi kazandırma
- Kendi ülkesinin, Avrupa'nın ve dünyanın sosyal problemleriyle ilgilenme ve bunları çözebilme

• Barış, özgürlük, adalet, hoşgörü, iletişime açık olma, açık fikirlilik, tolerans ve insani değerler gibi değerleri anlama

- Öğrencilerin kimlik gelişimine yardım etme.
- Öğrencileri yetişkin zamana hazırlama

Bilgiyi Düzenlemeye, Kullanmaya ve Üretmeye Dönük Becerilerle İlgili Genel Amaçlar

- Basit düzeyde araştırmalar yapabilme

- Zihinsel olgunluğu sağlama ve zihni eğitime
- Analitik düşünebilme
- Eleştirel düşünebilme
- Problem çözebilme
- Tarihsel bilgiyi kritik edebilme
- Ön yargıları tespit edebilme ve yenebilme

Ülkemizde 2007 yılında yapılandırımcılık yaklaşımına göre hazırlanan yeni eğitim programı öğrenmeyi öğrenmeye önem veren bir anlayışla, öğrencilerin tarihsel bilgilerini arttırmanın yanı sıra, onları düşünmeye, araştırmaya, soru sorma ve sorgulama ile birbirleri ve öğretmenleriyle etkileşimde bulunmaya teşvik ederek kavram, değer ve beceri öğrenimini geliştirmeyi amaçlamaktadır(Dinç, 2011). Ülkemizde hazırlanan yeni tarih öğretim programının genel amaçlarını, İngiltere, Hollanda, Avusturya ve Fransa’da okutulan tarih öğretiminin genel amaçlarıyla karşılaştırdığımız zaman, ülkemizdeki amaçlarda tarihsel bilgi ve kültür aktarımının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Avrupa’da çoğu tarih programı içerisinde yer alan tolerans kavramının ülkemizde açıkça belirtilmemesi etkili vatandaş yetiştirmede büyük bir eksikliktir. Tarih programları içerisinde açıkça belirtilecek tolerans düşüncesi farklılıklara ve farklı görüşlere açık bireylerin yetiştirilmesinde büyük bir öneme sahiptir.

2.5. Tarih ve Tolerans Eğitimi

Geçmişin bilimsel bir bakış açısıyla incelenmesi olarak tanımlanan tarih, sosyal bilimlerin önemli disiplinlerinden birisidir. Tarih derslerinin tolerans eğitiminde büyük bir önemi vardır. Tarih öğretimi aracılığıyla öğrencilere tolerans bilinci kazandırılmaya çalışılabilir.

Şehirleşme, sanayileşme, sosyal ve ekonomik gelişmeler, tarih öğretiminin amaçlarında değişimin yaşanmasına yol açan önemli faktörlerdir. II. Dünya savaşı sonrası, teknolojik ve ekonomik bakımdan gelişmiş ülkelerde sanayileşme, şehirleşmeyi hızlandırmış ve farklı din, dil ve ırktan olan insanlar bir arada yaşamaya ve çalışmaya başlamışlardır. Buna ilaveten, yaşamın gittikçe karmaşık bir hal alması neticesinde insanlar, daha nitelikli olmak zorunda kalmış ve toplumun değişik kesimleri; değişen

şartlara ayak uydurabilecek uyumlu, etkin, üretken, yaratıcı ve problem çözebilen insanların nasıl yetiştirilmesi gerektiği üzerinde tartışmalar başlatmışlardır. Bütün bu gelişmeler genelde sosyal bilimlerin amaçlarını, özel de ise, tarih öğretiminin amaçlarını çağın ihtiyaçları doğrultusunda geliştirmiş ve tarih dersleri yalnızca isim, rakam, sayı ve maddelerin ezberlendiği bir ders olmaktan çıkmıştır. Yeni anlayışa göre, tarih öğretimi; barış, karşılıklı saygı, farklılıklara açık olma, tolerans ve etkin vatandaşlık becerilerinin kazandırıldığı bir alan olmanın yanında öğrencilere, problem çözme ve analitik düşünebilme gibi becerileri kazandırabilecek bir alan olarak görülmeye başlanmıştır (Slater, 1995).

Her toplumda, başkalarını tanıma ve toleransı öğretme meselesi, daha geniş bir problemin bir parçasıdır. Bu gelecek nesillerin karakterini, onlara hayatları için ahlak ve değerleri öğretmekle şekillendirmektedir. Dolers (1996) göre eğitimin dört ana temeli vardır. Bunlar; (1) bilmek için öğrenme, (2) olmak için öğrenme, (3) uygulama için öğrenme, (4) birlikte yaşamak için öğrenmedir. Yaşadığımız dönemde, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişme ve küreselleşmenin etkileri sayesinde birlikte yaşamak gittikçe daha önemli bir hayat tarzı olmuştur. Bu tür gelişmeler, dünyamızı her birinin diğerlerini tanıdığı ve bütün iş ve işbirliğini grup olarak birlikte gerçekleştirdiği dünya çapında bir köye dönüştürdü. Bu bağlamda, bu günün ve yarının dünyasında başarının, anlayabilme, değerlendirebilme ve diğerleriyle birlikte çalışabilmeye bağlı olduğunu söyleyebiliriz (Kouchok, 2008).

Eğitim ve tolerans arasında güçlü bir ilişki vardır. Bireylerin tolerans açısından bilinçli olabilmesi için, bakış açılarını geliştirebilmeleri için eğitime gereksinimi vardır (Kahraman ve Apay, 2009).

Eğitim tolerans üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Tolerans eğitiminin amaçlarından biri, sosyal adaleti sağlayabilen bir dünya düzeninin oluşturulmasına katkı sağlayabilecek stratejiler hakkında öğrencilere yardımcı olmaktır. Tolerans eğitimi sayesinde bireyler fikirlerini serbestçe ifade edebilir ve farklılıkların önemini kavrayabilir (Colesante ve Biggs, 1999).

Tolerans dünya kültürlerinin zengin çeşitliliğini, saygı ve kabulünü, kendimizi ifade etme şeklimizi ve insan olmamızın gereğidir. Tolerans farklılıktaki uyumdur (Datcher, 2004). Bir kişinin kendi dünya görüşünü anlamasının yanı sıra, kendi kültürel

açısından dünyayı yorumlamasına yol açar. Kùltürler arası duyarlılık ve farkındalık çeşitliliği toleransı içerir. Pang (2005) ifade ettiği gibi, toplum içerisinde bulunan bireylerin düşüncesi, yaşamı, dünya görüşü diğerlerine göre farklı olabilir, ama önemli olan toplum içerisindeki bu bireylerin tolerans içerisinde yaşayabilmesidir.

Tolerans eğitimi de, toplum içerisinde yaşayan bireylerin farklılıklar karşısında uyum sağlamasıdır. Bireylerin farklı düşünmeleri onların çeşitliliğinin sonucudur. Tolerans ifadesi, yaşı, cinsiyeti, etnik kökeni, dini ne olursa olsun insanları kabul etmeyi amaçlar. Tolerans bilinci farklı duygu ve düşünceleri kabul etme, diğerlerinin sahip olduğu duyguları özgürce baskı olmadan ifade etmelerine olanak sağlar ve en önemlisi diğer insanları sevmeyi sağlar. Özgürlüğün merkezinde tolerans kavramı vardır (Leonard ve Leonard, 2006).

Tolerans eğitiminin ilk adımı, bireylere ortak olan temel hak ve özgürlükleri demokrasiyi öğretmektir. Çünkü tolerans demokrasinin önemli bir yönünü oluşturur. Bir bakıma tolerans eğitimi demokrasi eğitimidir (Weidenfeld, 2002). Buna ilaveten Unesco (1994) tarafından tolerans eğitimi, genç insanların bağımsız yargılama, eleştirel düşünme ve etik olarak akıl yürütme becerilerinin geliştirilmesi şeklinde açıklanmıştır.

Uluslararası organizasyonlar tolerans kavramıyla özellikle ilgilenmiştir. Örneğın UNESCO 1995 yılını tolerans yılı olarak ilan etmiştir. Unesco 4. Madde de tolerans ve eğitim kavramını ele almış, eğitimin toleransın gelişmesinde en etkili araç olduğunu belirtmiştir:

“Eğitim toleranssızlığı önlemenin en etkili yoludur. Tolerans eğitiminde ilk adım, ortak hak ve özgürlükleri insanlara öğretmek, saygı ve değeri korumak için öğrencilerin iradesini teşvik etmektir”.

“Tolerans eğitimi acil bir zorunluluk olarak düşünölmelidir. O yüzden ele alınacak sistematik ve rasyonel tolerans öğretim yöntemleri geliştirmek için gerekli, kültürel, sosyal, ekonomik, politik ve şiddetin önemli kökleri dışlanma gibi konulara önem verilmelidir. Eğitim politikaları ve eğitim programlarının geliştirilmesi bireyler arasında anlayış, dayanışma, tolerans, sosyal, kültürel ve etnik gruplara karşı tolerans bilinci geliştirmelidir”.

“Tolerans eğitiminin amacı dışlamaya karşı olmalıdır. İnsanları ayırt etmeden kültürel çeşitlilik içinde yaşamayı amaçlamalıdır”.

“Tolerans, insan hakları ve şiddetsizlik için sosyal bilimler araştırma ve eğitim programlarının yerleştirilmesini ve desteklenmesini taahhüt ediyoruz. Bu öğretmen yetiştirme müfredatlarını, ders kitaplarının içeriklerini, diğer eğitim materyallerini ve yeni eğitim teknolojilerini geliştirmeye özel önem addettiğimiz anlamına gelir. Bu şekilde diğer kültürlerle açık özgürlüğün değerlerini bilen, insan onuruna ve farklılıklarına saygılı, çatışmaları engelleyebilen veya onları şiddet içermeyen araçlarla çözebilen sorumlu ve özenli vatandaşlar yetiştirmeye yönelir”

Farklılıkları kabul etme, hatta farklı ideal ve inançlara sahip insanlarla işbirliği yapma, tolerans ve saygılı iletişim tarzlarını ve ortaya çıkaran belli düşünce, seviye ve türlerini gerektirir. Bir kişi, diğer insanlardan farklı felsefi ve ahlaki inançlar edinebilir ve onu kendi inancıyla uzlaştırmaksızın saygı ve barış içerisinde bu inancıyla birlikte yaşayabilir. Bu, gelecek nesillere erken yaşlardan itibaren öğretilmesi gereken önemli bir entelektüel yetenek olacaktır. Toleranslı, barışçıl davranış ve tutumlar geliştirmek için, şimdiki ve geçmişteki dünya hakkında belirli anlayış ve bilgileri edinmek gerekir. Bunları şöyle açıklayabiliriz (Kouchok, 2008):

- Birlikte yaşamanın anlamının ne olduğunu ve bunun bugünün dünyasında niçin önemli olduğunu bilmeye ihtiyacımız vardır.
- Farklılıklarda yoğunlaşmak yerine inanç, din ve kültürlerdeki benzerlikleri öğrenmeye ihtiyaç duymalıyız.
- Diğer kültür, din ve inançlarla işbirliğini gerektiren küresel ve çağdaş meselelerin farkında olmaya ihtiyaç duyarız. Bu meseleler, yoksulluk, çevre, sağlık, insan hakları, cehalet ve demokrasiyi kapsar.
- Şiddet ve toleranssızlığın, sosyal ve kültürel tehlikeleri ve böyle tutum ve davranışların insanları nasıl etkilediğini anlamaya ihtiyacımız vardır.
- Evrensel değerleri, kini azaltmaya, barış ve dayanışmayı cesaretlendirmeye ihtiyacımız vardır.

Toplumsal barış ve huzurun sağlanmasında, bireyin tolerans düzeyinin önemli olduğu bir gerçektir. Eğitim insan zihnine yapılan bir yatırımdır. Tolerans eğitiminin temelinde akıl ve mantık vardır. Tolerans eğitimiyle farklı görüş, inanç ve anlayışların insan hayatını tek biçimlilikten kurtarıp, ona başka bir derinlik, vizyon ve zenginlik kazandırılacağı öğrenilmesi vardır. Tolerans eğitimiyle yetişen bireylere olaylara çok perspektifli açıdan bakabilme, eleştiriye açık olma, baskı ve şiddetten kaçınma ve özgür düşünce öğretilmeye çalışılır. Heller ve Hawkins (1994) tolerans eğitimini, başkalarının düşüncelerine inanç ve uygulamalarına saygı olarak tanımlamıştır. Tolerans eğitimiyle öğrencilerin çevrelerindeki farklılığı ve çeşitliliği anlamaları amaçlanmaktadır. Tolerans eğitimi günümüzde eğitimin vazgeçilmez amacı olmalıdır.

Günümüzde dünyada tarih öğretiminin genel amaçları incelendiğinde toleransla ilgili amaçların olduğu görülmektedir. Ülkemizde Milli eğitim bakanlığı, tarih derslerinin genel amaçlarında direkt olarak toleransı kullanmasa da, toleransı kapsayacak, barış, hoş görü, karşılıklı anlayış ve insan hakları gibi temel değerlerin önemini kavratarak bunların korunması ve geliştirilmesinde öğrencilerin duyarlı olmasını sağlamaya çalışmaktadır. Tarih dersleri öğrencilere değer olarak toleransın öğretilebileceği derslerin başında gelmektedir. Öğrencilere tarih derslerinde geçmişten günümüze kadar toleransla ilgili yaşanan gelişmeler rahatlıkla öğretilir. Tarih derslerinde tolerans bilincinin kazanımı için farklılıklara açık olmak önemlidir.

Birçok Avrupa ülkesinde tarih öğretim programları, tarih derslerinin toplumların içinde yaşadıkları zamanı ve şartları yansıtmaya gerektiğine vurgu yapmaktadır. Gençleri çok kültürlü toplumlar için eğitmek de bu amacın önemli bir parçasıdır. Giderek artan oranda küresel toplumun bir üyesi haline gelen gençlerin farklılıklarla birlikte yaşamayı öğrenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tarih derslerinden beklenen temel işlevlerden birisi de genç nesilleri çok kültürlü toplumların ihtiyacına yönelik olarak yetiştirmektir (Aktekin, 2009). Küreselleşme, insan hakları, dünya vatandaşlığı (Kıcırcı ve Aksoy, 2004), tolerans gibi kavramların yoğun olarak tartışıldığı sosyal yapının hızla değiştiği günümüzde tarih öğretimi ve tarih bilincinin rolü daha da önem kazanmaktadır.

21. yüzyılda meydana gelen sosyal, ekonomik ve politik değişimler tarih öğretiminin amaç ve felsefesini de etkilemiştir. Yaşanan döneme bağlı olarak

öğrencilerin ötekileşmeden, birbirlerine karşı duyarlı olması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede 2001 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu 21. Yüzyılda tarih eğitiminin hedeflerini şu şekilde açıklamıştır (Köymen, 2002);

- Sorumlu ve faal vatandaşların yetiştirilmesinde, ulusal kimlik ve tolerans ilkeleri ışığında, her türlü farklılığa saygı kavramının geliştirilmesinde hayati rol oynamak
- Halklar arasındaki uzlaşma, tanıma, anlaşma ve karşılıklı güven konularında kesin etken olmak
- Tolerans, karşılıklı anlaşma, insan hakları ve demokrasi gibi temel değerlerin yaygınlaştırılmasında hayati bir rol oynamak
- Farklılıklarıyla hatta çatışmalı ve bazen de dramatik taraflarıyla zenginleşen Avrupa'nın özgür bünyesindeki temel bölümlerden biri olmak
- Gençlerin gelişmesinde ve ilerlemesinde doğrudan rol oynayan, Avrupa'nın yapılaşmasında, insani toplumların global perspektifinde barışçıl bir ortamda karşılıklı anlaşma ve güven duyguları içinde gelişmelerinde, gençlerin faal katılımları görüşünü savunan bir eğitim politikasının parçası olmak
- Özellikle hassas ve tartışmalı konularda, öğrencide bilgiyi eleştirel sorumlu biçimde, karşılıklı konuşma, tarihsel kanıt araştırma ve çok yönlülüğü temel alan açık tartışma yollarıyla, analiz ve yorumlama yeteneklerini geliştirmeye olanak vermek

Yukarıda açıklanan hedeflerden çoğu tarih derslerinin tolerans eğitimi üzerindeki yerini açıkça ortaya koymaktadır. Özellikle son 20 yıldır Avrupa'da tarih öğretimi üzerinde toleransa büyük önem verilmektedir. Tarih öğretimi aracılığıyla tolerans kültürü gelişmiş bireylerin yetiştirilmesine çalışılmaktadır.

Tolerans eğitimi okullarda farklı derslerle desteklenebilir. Eğitim sistemi içerisinde tolerans eğitimi destekleyecek derslerden birisi de tarihtir. Tarih dersleri geçmişten günümüze doğru içerdiği zengin konular ve farklı bakış açılarıyla tolerans eğitiminin gerçekleşmesinde ve gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Tarih dersleri, tarihsel bilgi ve beceriler yoluyla tolerans kültürünün oluşmasını destekler. Tarih öğretimi bu işi aşağıdaki şekillerde yapmaktadır;

Tarih dersleri içerisinde bulundurduğu hedefler, beceriler ve kazanımlar yönünden tolerans eğitimi destekler:

Tarih öğretiminde kullanılan hedef, metot ve kazanımlar tolerans eğitimi destekler. Tarih öğretiminin önemli bir amacı da öğrencilere başka kültürlerle ve milletlere karşı toleranslı olmayı öğretmektir. Tarih öğretimiyle tarihsel süreç içinde farklılıkların nasıl oluştuğu öğretilir. Buna ilaveten, günümüzdeki toplumsal ve kültürel farklılıkların bir zenginlik olduğu ve bu farklılıklar karşısında toleranslı olmanın gerekliliği öğrenciye benimsetilebilir (Des, 1985 akt. Demircioğlu, 2007).

Tarih kişi ve toplumları bir bütün olarak etkileyen zor konuları ele alan bir derstir. Tarih dersi, tartışmadan kaçınılmaması gereken bir derstir. Tarihin bazı konuları, duygular ve ilişkilerle ilgilidir. Eğer tarih iyi bir şekilde öğretilirse genç insanların korkularıyla yüzleşmelerine ve onların daha bilgili ve anlayışlı olmalarına yardım eder. Tarih özellikle genç insanların olayları farklı bakış açılarından görmelerini sağlar. Bu günün toplumu oldukça farklıdır ve içinde yaşadığımız ve farklılıkları içeren bu toplumun genç insanlar tarafından anlaşılması daha önce hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır (Phillips, 2009).

Ayrıca tolerans eğitiminde önemli bir kazanım olan farklılıklara açık olmak tarih dersleriyle kolaylıkla öğrenciye kazandırılabilir. Demircioğlu'nun (2007) ifade ettiği gibi tarihsel hikâyeler ve olaylar yoluyla, insan haklarının gelişim ve önemi öğrencilere anlatılabilir. Bu çerçevede değişik kültürel ve dini anlayışların nasıl oluştuğunu ve insan haklarının gelişimini öğrenen öğrenciler farklı görüş ve anlayışlara saygı duymayı öğrenebilir.

Tarih öğretimi içerisinde öğrenciye kazandırılacak birçok beceri bulundurur. Öğrenciler tarih öğretimi aracılığıyla aşağıdaki becerilerini geliştirebilir (Meb, 2008);

- Bağımsız düşünebilme
- İspatlanacak iddialar ortaya koyma
- İddiaları araştırma ve sonuca gitme
- Sağlıklı iletişim kurabilme
- Diğerleriyle işbirliği ve çalışabilme
- Eleştirel düşünebilme
- Farklı görüş ve yorumlara açık olma

- İletişim kurabilme
- Sosyal katılım ve girişimcilik

Tarih eğitimi aracılığıyla öğrencilere kazandırılacak bu beceriler aynı zamanda tolerans bilincinin gelişmesini de desteklemektedir. Eleştiriye açık olabilme, katlanma ve farklılıklara açık olma tolerans bilincinin yerleşmesine olumlu katkı yapar.

Ayrıca tarih dersi öğretim programında yer alan tarihsel düşünme becerileri de öğrenciye tolerans bilincini kazandırmada büyük öneme sahiptir. Tarih derslerinde yer alan tarihsel düşünme becerileri şunlardır (Meb, 2008, 2009);

- Kronolojik Düşünme
- Tarihsel Kavrama
- Tarihsel analiz ve yorum
- Tarihsel sorun analizi ve karar verme
- Tarihsel sorgulamaya dayalı araştırma

Özellikle tarihsel analiz ve yorum becerisi kazanmış öğrencilerde tolerans eğitiminin özelliklerini barındıran becerilerin yer aldığı görülür. Bunlar (Meb, 2007);

- Benzerlik ve farklılıkları belirleyerek, farklı düşünce, değer, tarihi şahsiyet, davranış ve kurumları karşılaştırır.
- Geçmişte yaşamış insanların farklı güdülerini, inançlarını, çıkarlarını, umutlarını ve korkularını belirterek bu insanların farklı bakış açılarını göz önünde bulundurur.
- Neden sonuç ilişkisinin birçok boyutunu (bireyin ve tarihi şahsiyetlerin önemini, ekonomik ve nesnel koşulların önemini, düşüncelerin, insan çıkarlarının ve inançların etkisi, şahsın ve tesadüfün rolü) göz önüne alarak bu ilişkiyi analiz eder.

Tarih dersleri değerler yönünden tolerans eğitiminin gerçekleşmesini destekler:

Tarih dersleri içerdiği yaşanmış zengin konular sayesinde değer eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Geçmişte yaşanmış olayları günümüze taşıyarak öğrencilere sunan tarih dersleri, hak ve sorumluluklarını bilen, insanlara sevgi ve saygı duyan iyi vatandaşların yetiştirilmesi, yaratıcı, eleştirel ve empatik düşünme becerilerini geliştirici

özellikleri ile eğitimcilere değer eğitimi ve öğretimi için önemli fırsatlar sunar (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008).

Tarih eğitimi sadece bilgi ve becerileri aktarmakla yetinmeyip aynı zamanda bir takım değerleri ve eğilimleri öğrencilere aktararak, öğrencilerin toplumun yararı için çalışmasını sağlamak durumundadır. Başka hiçbir ders günümüz toplumlarının ihtiyaçları, politika ve ideolojisiyle tarih dersleri kadar yakından alakalı değildir. Son yıllarda Avrupa'da tarih dersi pek çok toplumsal amaçla da ilişkilendirilmiştir. Batı Avrupa ülkelerinde tarih dersleri toplumsal kaynaşmayı sağlama, farklılıkların kabullenilmesi ve tolerans geliştirme boyutuna vurgu yapmaktadır. Tarih ve tarih eğitiminin bir takım insanlık değerleri, tutumları, eğilimleriyle ilgilenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda tolerans eğitimiyle tarih derslerinde, özgürce düşünebilme, güncel temelli tartışmalar yapabilme, etkili iletişim kurabilme, işbirlikçi öğrenme, meraklı olma, kanıta dayalı araştırma yapabilme, tek taraflı bakış açısı yerine çok yönlü düşünebilme, ayrımcılığa karşı olma, karşılıklı anlayış, eşit fırsatlar, demokrasi, sorumluluk, ön yargı, ırkçılık, şiddet gibi değerler öğretilir. Tarih dersleri içinde bulundurduğu zengin değerler ile öğrenciler toleransın önemini daha iyi kavrar ve toleranslı olmayı öğrenir (Roord, 2009).

Tarih dersleri içerisinde bulundurduğu geçmişten günümüze gelen zengin konular ve kavramlarla tolerans eğitimi destekler:

Tarih dersleri geçmişten günümüze insanı ilgilendiren birçok konuyu içerisinde barındırır. Tarih konularının bu kadar zengin olması özellikle tolerans kavramını öğretmede büyük bir öneme sahiptir. Öğrenciler tarih dersleri aracılığı ile tolerans kavramının ilk defa nerede ortaya çıktığı, kavramın nasıl bir değişim geçirerek günümüze ulaştığını rahatlıkla anlayabilmektedir.

Ayrıca öğrenmenin anahtar unsurlarından biride kavramlardır. Temel kavramların öğrenilmesi sağlıklı ve verimli öğrenmenin gerçekleşmesini sağlar. Bu çerçevede tarih geçmişle ilgili birçok kavramı bünyesinde barındırır. Geçmiş ile günümüzün öğrenilmesinde bu alandaki temel kavramların bilinmesi büyük önem arz etmektedir. Tarihteki bu kavramların bazıları tolerans ve tolerans eğitimiyle ilgilidir. Bu kavramlardan bazıları şunlardır; şiddet, hoşgörü, tolerans, soykırım, önyargı, kanun, baskı, barış, özgürlük, ırkçılık, ayrımcılık, demokrasi, bağımsızlık, kültür çeşitliliği,

otorite ve insandır. Toleransın temelini oluşturan bu kavramların tarih öğretimi aracılığı ile öğrencilere öğretilmesi mümkündür.

Tarih dersleri aracılığıyla bu kavramları öğrenen öğrenciler tolerans kültürüne sahip bireyin nasıl olması gerektiğini öğrenir. Farklılıklara kapalı olmayan, farklı düşüncelere açık, olaylara çok perspektifli bakan, ötekileştirmekten kaçınan öğrenciler yetişir. Safran (2006) belirttiği gibi iyi bir tarih eğitimiyle yetişen öğrenciler;

- Hem kendi hem de diğer milletlerin tarihsel miraslarını öğrenir.
- Kendi kendine düşünme yeteneği kazanır ve değişik biçimlerini ele alıp analiz eder.
- Entelektüel dürüstlük, bağımsız hüküm verebilme, açık fikirlilik, merak ve hoşgörü kazanır.

Sonuç olarak şu denilebilir, tarih içerisinde o kadar çok malzeme vardır ki önemli olan bunun kullanılabilmesidir. Tarih sadece geçmişten ibaret değildir. Tarih geçmiş ve gelecek arasında bir ders çıkarabilmektir. Tarih eğitimi içerisinde, öğrencilere tolerans bilinci kazandırılmaya çalışılır.

2.6. Tarih Ders Kitabı ve Tolerans

Ders kitapları öğrenmenin gerçekleşmesi için önemli bir araçtır. Tolerans eğitiminde amaçlanan hedeflere ulaşmak için ders kitaplarından yararlanılır. Eğitimin her kademesinde kullanılan ders kitaplarının temelde tüm sınıflarda, özel de ise tarih eğitimine uygun bir dilde hazırlanması gerekir.

Avrupa’da bulunan Tarih Eğitimcileri Derneği (EUROCLIO), iyi bir ders kitabının nasıl olması gerektiğini şu şekilde açıklamıştır (Köymen, 2003);

- Sınırları zorlayıcı olmalıdır.
- Nihai yanıtları sunduğu iddiasında olmamalıdır.
- Yeni sorulara ve kişisel araştırmaya kapı açacak nitelikte olmalıdır.
- Öğrencilerin eleştirel düşünme yeteneklerini açığa çıkarmalı, kendi kişisel yargılarını geliştirmelerini sağlamalıdır.
- Aktif ve yaratıcı olmalıdır.
- Bağımsız öğrenme yeteneğini geliştirmelidir.

- Öğrencilerin yaparak yaşayarak, kendi deneyimleriyle öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.
- Akademik ve eğitsel anlamda en yeni olmalıdır.
- Modern tarih yazımı ve pedagojinin vardığı noktayı yansıtmalıdır.
- Gerçeğin peşinde olmalıdır.
- Ulusçu ön yargı ve eğilimlere öncelik tanımadan yazılmalıdır.
- Çok yönlü, çoğul perspektifli olmalıdır.
- Geçmişe ilişkin yorumları çoğulcu bir yaklaşımla sunmalıdır.
- Farklı görüşleri savunan kaynakları da kapsamalıdır.
- Önyargı ve klişelere karşı koymalıdır.
- Toplumsal cinsiyet, insan hakları ve çok kültürlülük ve fırsat eşitliği, etnik ve dinsel azınlıklar gibi tarih eğitiminin yeni alanlarına yer vermelidir.

Tarih kitaplarının geniş biçimde ve zorunlu kullanımı onları simge ve duyguların aktarımında etkin bir araç haline getirir. Tarih kitapları yoluyla, temel kimlik özellikleri kişisel veya topluluk düzeyinde edinilir ve ifade edilir. Böylelikle geçmiş, ortak normların, değerlerin, davranışların ve algıların yaratıldığı bir araç haline dönüşür. Bu açıdan ders kitapları, algı ve düşüncenin geniş toplumsal kalıplarının sınırlarını belirleyen en önemli eğitim araçlarıdır. Çünkü ders kitapları öğrencilere inanç ve değerlere dair önemli ve açıklayıcı ifadeler temin etmektedir (Kabapınar, 2007). Bu çerçevede tolerans eğitiminin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde tarih ders kitapları büyük öneme sahiptir.

EUROCLIO'nun da belirttiği gibi tarih ders kitapları tolerans düşüncesinin temelini teşkil eden; eşitlik, özgürlük, çok yönlü düşünme, farklılıklara açık olma gibi kavramları desteklemelidir. Kitaplarda kullanılan dil düşmanlık aşlamaktan ziyade toplumların arasında sevgi ve barış düşüncesini geliştirmelidir. Hazırlanan ders kitapları tolerans düşüncesinin gelişimine ve tolerans düşüncesine sahip olmanın toplumlara faydalarına yer vermelidir. Tarih derslerinde öğrenciler okuyacağı ders kitapları ile toleransın özünü oluşturan konuları rahatlıkla öğrenmelidir.

Günümüzde tarih ders kitaplarının tolerans eğitime uygun olarak hazırlanması kaçınılmaz bir şarttır. Toplumlar hazırlanan kitaplar ile tolerans konusuna ve Dünya'daki gelişen olaylara daha açık bir şekilde bakmak zorundadır. Kitaplarda

kullanılacak çok perspektifli bakış açısı ile öğrenciler tolerans kültürünün temelini oluşturan kavramları öğrenebilecektir. Tarih kitaplarında sosyal yaşama ait örneklerle bolca yer verilmeli, olaylar ve devletlerarası ilişkiler anlatılırken savaşlar ve askeri faaliyetlerde düşmanlık yaratacak ifadelerden uzak durulmalıdır. Kitapların içeriğinde kullanılacak dilin kavgadan uzak ve öğrencilerde empati yeteneğini geliştirecek şekilde olmasına dikkat edilmelidir. Tarih ders kitaplarında toleransa yönelik konuların daha fazla yer alması öğrencilerin tolerans kavramını öğrenmesinde önemli rol oynayacaktır.

2.7. Değişen Tarih Öğretimi; Postmodernizm Bağlamında Tolerans

Postmodernizm, kelime kökü olarak ele alındığında, “post” ön takısına bakarak onu, modern ötesi ya da modern sonrası diye nitelendirmek olasıdır. Postmodern sözcüğü günlük dilde de alışılmış olanın dışına çıkma, yeni karşılaşılan olgu ve durumlara karşılık olarak da kullanılmaktadır (Aydın, 2006).

İletişim çağının yaşandığı ve bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı bir dönemde yaşanan değişimin eğitime de yansması kaçınılmazdır. Bu bağlamda değişimin kaçınılmaz olduğunun farkına varan ülkeler eğitim sistemlerini postmodern çağa uygun hale getirmek için büyük çaba sarf etmek zorundadır.

Kaya (2013) göre okullarda yapılan eğitim ve öğretimin modern ama toplumun post modern şartlar tarafından şekillendirildiği, bu nedenle okulun günümüz toplumuyla uyumlu hale gelebilmesi için postmodern moda geçmesi gerektiği farklı yazarlar ve bazı eğitimciler tarafından vurgulandığı ifade edilmiştir. Tarih eğitimi çerçevesinde postmodern eleştirilerin büyük çoğunluğu tarihin doğası, tarihsel bilgi üretimi ve tarihçilerin bu süreçte oynadıkları rol üzerine odaklanmıştır.

Brickley (1994) göre, postmodern tarih öğretiminde esneklik, değişe bilirlilik ve yenilene bilirlilik vardır. Programa her an yeni bir bilgi, konu ya da amaç eklenebilir yahut çıkarılabilir. Eklenecekler ve çıkarılacaklar konusunda yöneticiler kadar öğretmen, öğrenci hatta ailelerde söz sahibidirler. Hiyerarşik düzene karşı demokratik karar verme süreci ön plandadır. Bu bağlamda çocuğun bilgiye nasıl ulaşacağı önemli olduğu için, verilecek tarih bilgisinin niceliğinden çok niteliği önem kazanır (Karabağ, 2002).

Postmodernist tarihçilere göre, okullardaki tarih öğretimi çeşitliliği ve değişkenliği yansıtmalı, öğretmenler öğrencilere tarih yazımında meydana gelen yeni yaklaşımları tanıştırmalı ve tarihin ne olduğunu yeniden düşünmelerine ve tarihi olaylara ilişkin yorumlar yapmalarına fırsat yaratmalıdır. Postmodernizm görüşlerindeki çeşitliliğe vurgu yaptığı için öğretmen tarihsel olayların tek bir yorumunu vererek dersi geçiştirmemeli, olayların yorumlanmasında görülen çeşitli ve farklılığı sınıfa taşımalıdır (Yılmaz, 2013).

Postmodern düşüncenin önemli yönlerinden biri de eleştirel düşünmeyi öğrencilere öğretebilmektir. Tarihsel yorumlarda eleştirel düşüncenin önemini kavrayarak tarihin tarafsız olmadığını göz önünde bulundurulmalıdır. Kendisine sunulan kaynaklara eleştirel yaklaşarak, şüphe ile bakmayı öğrenmelidir. Safran bu düşüncüyü şu şekilde açıklamaktadır (Safran, 2002);

Postmodern düşünceye göre, öğrencilerin tarih algısında bir değişim yapacak şekilde tarih öğretimi yapılmalıdır. Tarih derslerinde öğretim sürecinin planlanmasından uygulanması ve değerlendirilmesine kadar tüm aşamalarında gerek düşünce gerek uygulama düzeyinde esneklik, açıklık, çoklu bakış açısı, diyalog, özerklik, özgünlük, özgürlük, çeşitlilik, farklılık, spesifiklik ve şüphecilik kavramları hayat bulmalıdır. Öğretmen ve öğrenciler arasında diyaloga dayalı açık bir iletişim kurmalı ve sürdürmeli, farklı bakış açılarının sınıfta ifade edilmesine fırsat verilmelidir (Yılmaz, 2013).

Genel olarak açıklamaya çalıştığımız postmodern eğitimin tarih eğitimi özelinde amaçları, öğrencinin tarih bilincinin gelişmesi, çağdaş bir kimlik oluşturma ve kapasite gelişiminin en üst seviyede gerçekleşmesine yardımcı olmaktır. Postmodern tarih öğretiminde (Özdemir, 2004, Karabağ, 2002);

- Demokratik karar verme sürecinin ön planda tutulmasına,
- Bilginin niceliğinden çok niteliğine önem verilmesine,
- Ötekilerin tarihine saygı duyulmasına,
- Eleştirel pedagojinin uygulanmasına,
- Tek perspektifli şoven milliyetçi eğitimden çok perspektifli eğitime geçilmesi.
- Politik tarih ağırlıklı eğitimden kültür tarihi ağırlıklı eğitime önem verilmesi

- Ülke tarihinin büyük önem taşıdığı eğitimden, bir yanda yerel tarihin öte yanda dünya tarihinin ağırlık kazanmasına
- Eleştirel düşüncenin kazandırılmasına,
- Şüpheli bir yaklaşım ve global bir bakış kazanmasına,
- Öğretim ortamının uygun hale getirilmesine,
- Kimlik ve kişilik oluşumunun geliştirilmesine,
- İletişim becerilerinin en üst seviyeye çıkarılmasına yardımcı olunmalıdır.

Postmodern tarih öğretimi çok perspektifli ve farklı görüşlere değer veren bir yaklaşımdır. Postmodern yaklaşım, geleneksel tarih öğretimine göre öğrenciler arasında tolerans bilincinin geliştirilmesine daha çok önem verir. Postmodern tarih anlayışının temelini diyalog, söylem, farklı düşünceler ve eleştiri kültürü oluşturur. Tarih derslerinde öğrencilerin tolerans kavramını öğrenmesi ve tolerans düşüncesini benimsemesi postmodern tarih anlayışının temelini oluşturur.

Postmodern düşünceye göre tarih öğretimi yapan öğretmenlerin öteki kavramına saygı duyması, tarih konularının öğretiminde farklılıkların birer zenginlik olduğunun bilincine varmasını sağlar. Ötekilere saygı duyma bireylerin birbirlerine katlanabilmesini sağlar. Farklı düşüncülerin rahatça söylenebilmesi, eleştiri kültürünün gelişmesine yol açar. Toleransın temelinde farklılıklara katlanabilme vardır. Postmodern eğitiminin özelliklerine göre tarih dersini işleyen öğretmenler çok perspektifliliğin önemini kavrayarak, tarihi olaylara farklı pencerelerden bakmayı öğrencilere öğretebilecektir. Bu da öğrencilerin kesin yargılara varmadan önce tarihi konulara şüpheli yaklaşarak, olayları farklı açılardan değerlendirmesine ve eleştirel bir sonuca ulaşmasını sağlayacaktır. Olaylara bu şekilde yaklaşan öğrencinin toleransız olması gibi aksi bir şey düşünülemez. Kısacası postmodern tarihin eleştirel, şüpheli, çoğulcu, demokrat, çoklu bakış açısına sahip, ötekileştirmeden uzak ve farklılıklara açık olması tarih derslerinde tolerans bilincinin kazanılmasında önemli bir yere sahiptir.

2.8. Tarih Eğitiminde Demokrasi Bağlamında Tolerans

Demokrasinin temel değerlerinden biri olan tolerans, demokratik toplumların önemli bir özelliği olarak değerlendirilmektedir (Widmalm,2005). Yetiştirilecek öğrencilerde, tolerans bilincinin gelişmesinde demokrasi kültürüne sahip olmanın büyük

önemi vardır. Demokrasinin ne olduğu ile ilgili, bu alanda çalışma yapan bilim adamları tarafından farklı tanımlar yapılmıştır. Demokrasi nedir diye sorulduğunda, akla gelen ilk tanım Lincoln'nin "halkın, halk eliyle yönetimidir, şeklindeki tanımıdır". (Sartori, 1996). Bu bağlamda demokrasi deyince onun bir yönetim şekli olduğu insanların ilk aklına gelmesine rağmen, demokrasi aynı zamanda bir yaşam biçimidir de.

Demokrasi kavramı üzerinde farklı tanımlar yapılsa da, her kesin üzerinde hem fikir olduğu demokrasiyi meydana getiren değerler vardır. Bu değerler şunlardır; eşitlik, yaşama saygı, özgürlük, adalet, dürüstlük, iyiyi arayış, işbirliği, öz güven, tolerans, duyarlılık, hoşgörü, sorumluluk, farklılıkları kabul etme, barış, gelişim, çoğulculuk, tartışma, uzlaşma, azınlık haklarına saygı, merhamet, işbirliği ve aklın egemenliğidir (Kıncal ve Işık, 2003, Yeşil 2012, Meyer, 1990, Büyükdıvenci, 1991). Demokrasinin belirtilen bu değerlerinin bireyler tarafından kazanılması tolerans kültürünün oluşmasına da yardım edeceği aşîkârdır.

Bir toplumun içerisindeki her bireyin özellikleri birbirinden farklıdır. Farklı özelliklere sahip insanların varlığı demokratik bir toplumun zenginliğidir. Farklılıkların bir arada yaşaması, korunup devam etmesi ancak demokratik kültür içinde yetişen bireylerle mümkündür (Şişman, Gülmez ve Dönmez, 2010). Zira toplumların farklılıklara açık olarak yetişmesinde ve farklılıkları benimsemesinde en önemli etken demokratik bireylerin yetiştirilmesidir.

Günümüzde demokratik değerlerin benimsetilmesi için başvurulmuş en önemli yollardan birisi eğitimidir ve eğitim içinde tarih öğretimi önemli bir yer teşkil etmektedir. Demokrasiyi benimsemiş ülkelerde, tarih dersinin yardımıyla öğrenciler, demokrasinin değerleri, nitelikleri ve demokratik yönetim yollarını kavrayıp yetişkin çağa geldiklerinde iyi birer demokratik vatandaşta bulunması gereken bilgi ve anlayışı kazanabilirler (Dance, 1969). Paykoç (1991) göre, tarih öğretiminin başarı sağlamadaki rolünün yanında, öteki insanlara saygı ve anlayış geliştirmede rolünün olduğu kabul edilmektedir.

Tarih derslerinde öğrencilere demokrasi ile ilgili temel beceriler kazandırılabilir. Unesco demokrasi eğitimi ile kazanılacak becerileri; bilişsel, duyuşsal ve psikomotor beceriler olmak üzere açıklamaktadır.

Unesco demokrasi eğitimi ile kazanılacak bilişsel becerileri şöyle ifade eder (Ulusavaş, 2003);

- Dünyayı bütünsel ve gerçekçi olarak kavrayabilme
- Eleştirel düşünebilme
- Kendinin ve başkalarının hak ve sorumluluklarını anlayabilme
- Yerel ve global sorunların çözüm olanaklarının farkında olma
- Global düzeyde karşılıklı bağımlılıkları anlayabilme

Demokrasi eğitiminin amacı, özünde bir tutum değiştirme çabasıdır. Çünkü tutum, değer kavramının birey tarafından içselleştirilmesidir. Demokratik tutumun iyi işlediği bir düzende bireylerin adalet duygusu, tolerans, özgürlük ve fırsat eşitliği gibi kavramlarını yaşantılarına işlemesi kolaylaşır. Unesco demokrasi eğitimi ile kazandırılacak duyuşsal becerileri aşağıdaki gibi açıklamaktadır;

- İnsan haklarını ahlak olarak benimseme
- Olumlu benlik, imaj ve özgüven geliştirme
- Kendisini başkalarına karşı sorumlu hissetme
- Çatışmayı çözüme ulaştırma ve değişime açık olma
- Adalet ve eşitlik düzeyini yükseltme isteği
- Farklı kültürleri ve yaşamları toleranslı karşılama

Demokrasinin hedeflenen düzeye gelebilmesi için, eğitim sistemimiz içerisinde demokratik bireyde bulunması gereken davranışların neler olduğu uygulamalarla öğrencinin kendisi tarafından yaparak, yaşayarak öğrenilmesi gerekmektedir. Çünkü değerlerin bilgi düzeyinde kalması bu değerlerin öğrenildiği anlamına gelmez. Öğrenilen değerlerin yaşama uyarlanması ve yaşamla iç içe olması gerekir. Unesco demokrasi eğitimi ile kazandırılacak psikomotor becerileri şu şekilde açıklamaktadır;

- Bir grup üyesi olarak davranabilme
- Sorumlulukları doğrultusunda harekete geçebilme
- Başkalarını da dikkate aldığını gösterebilme
- Farklı kültürlerden insanlarla iletişim kurabilme
- Düşüncelerini anlaşılır ve kanıtlara dayalı ifade edebilme
- Demokratik katılım becerisi gösterebilme

- Tolerans bilinci içinde farklılıklara açık olma

Demokrasi eğitimi ile kazandırılacak becerilere sahip olan öğrencilerin toleransın önemini kavraması daha kolay olacaktır. Demokrasi kültürünü özümsemiş olarak yetişen bireylerin, farklılıkları kabullenmesi, olaylara karşı anlayışlı yaklaşması ve olayları farklı açılardan değerlendirmesi onların tolerans bilincini kazanmasında önemli etken olacaktır.

Tarih dersinde konuların işlenişi sırasında demokrasinin değerleri hakkında bilgiler verilmesi ve öğrencilerin bu değerlerden yola çıkarak tolerans kavramını açıklaması sağlanmalıdır. Tarih derslerinde, adalet, tolerans, insan hakları gibi konulara vurgu yapılması, başka kültür ve uluslara saygı gösterilmesi, ötekileştirmeden uzak durulması, farklı milletler hakkında küçültücü ifadeleri kullanmaktan uzak durulması, konuların anlatımı esnasında objektif tutum sergilenmesi, değerlerin kazanımı açısından önemlidir. Sonuç olarak şu tespiti yapmak mümkündür. Tolerans düşüncesinin hayatımızda yer alması için demokrasi kültürüne sahip olmak gerekmektedir.

2.9. Tolerans Kavramı ve Ötekileştirme

2.9.1. Ötekileştirme

Toleransın en fazla adının geçtiği noktalardan biri “öteki” ile ilişkisi noktasıdır. Öteki kavramı insanlar arası ilişkilerde birbirlerine nasıl bir değer attettikleri yönünde bir anlayışı da ifade etmektedir. Ancak bu öteki kavramından yola çıkılarak pek çok olumsuz durum ve olay meydana gelmiştir ki bunlar ırkçılık, soykırım, etnik merkezcilik, tek kültürlülük, yabancı düşmanlığı gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Ancak ötekinin olmadığı bir dünya düzeninin de düşünülmemeyeceği vurgulanmaktadır. Öteki çatışmaya neden olduğu kadar olumlu ilişkilerin doğmasını ve işbirliğini sağlayan bir kavram olarak da tanımlanabilmektedir (Tekeli, 1995).

Tolerans kavramının doğru şekilde anlaşılabilmesi sonucu ötekileştirme kavramı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde en yaygın kullanılan tanımı ile tolerans “ kendi düşünce ve inançlarına karşıt bulunan düşünce ve inançlara katlanma, onlara tepki göstermeme olarak” tanımlanmıştır. Toleransın iyice özümsemediği toplumlarda ötekileştirmenin yaşanacağı açıkça görülmektedir. Tolerans kültüründe, karşısındakinin

düşüncelerine saygı vardır. Önce karşıt düşünceler saygıyla dinlenir ve daha sonra ötekileştirmeye gidilmeden katlanma vardır. Toleransız toplumlarda ötekileştirme daha da açık görülmektedir. Tolerans içerisinde ötekileştirme kavramını daha iyi anlamak için öteki kavramını ayrıntılı şekilde incelemek faydalı olacaktır.

2.9.2. Tarih Eğitimi ve Öteki

Ben ve ötekinin ifadesi sırasında başvurulmuş en mühim kaynaklardan biri de tarihtir. Tarih hem yaşanmışlığı, hem de sahası dolayısıyla, bu kavramların izahına yarayan iyi bir kaynaktır. İlk “yaşanmış tarih” zaten bir benler mücadelesi veya olumlu bir ifadeyle benler ilişkisi olarak teşekkül etmiştir. Dolayısıyla tarih “ben’in”, ben olmayan veya öteki olan ile karşı karşıya gelmesi veya bir arada olmasının neticesidir. Öyleyse tarih, benlerin teşekkülünü son derece etkilediği gibi, benlerin bu güne intikaline de zemin hazırlamış ve çağdaş yorumlara yol açmıştır. Bu bakımdan insanlığın bütün fertleri, herkes ve her ben tarihin meydana getirdiği bir yapıdadır (Tozlu, Akbulut, Kaya, 2004)

Şüphesiz bu, ben ve ötekinin tamamen tarihe bağlamak değil, tarihin inkârına ve yok sayılmasına karşı çıkmaktır. Tarih ile insan arasındaki ilişki karşılıklıdır. Ben ve öteki demek, esasında insanlığın kendisi demektir ve bunların birbirleriyle ilişkisi kesilmez. Ben ve ötekinin ayrılmazlığı kadar, birbirleriyle ilişkileri de kaçınılmazdır. Dolayısıyla tarih bu ilişkilerin incelendiği alandır. Bu bakımdan tarihçi anlatma, eğitip öğretme ve nihayet yazma sırasındaki bu hususlara azami dikkat etmelidir. Tarihçi benler arasına taraf tutan bir ben olarak girmemeli, elinden geldiğince gerçeği anlatmalı ve gizlememelidir. Sağlam karakterli, toleranslı, ötekileştirmeden uzak ve peşin hükümsüz tarihçi toleranslı ortam yaratılmasında büyük bir öneme sahiptir. Zaten tarih düşmanlık üretme merkezi değildir (Tozlu, Akbulut, Kaya, 2004).

Tarih eğitiminde ulusal kimlik inşası çabalarının en önemli sakıncalarından biri ulusal bağlılığı körüklemek için ulusun geçmişine fazla odaklanarak diğer toplumlara karşı “ötekileştirme” eğiliminin yaratılmasıdır. Öğrenci kendisinin ait olduğu toplumsal grubu iyi ve güçlü görürken diğerleri hakkında aksini düşünebilir. Farklılıkların birer zenginlik olarak değil çatışma yaratacak şekilde vurgulanması diğerlerine karşı önyargı

ve şiddet duygularını tetikleyebilir (Erdal, 2006). İnsanların birbirlerinden farklı özelliklere sahip olması sosyal birer varlık olmalarının sonucudur.

Farklı özelliklere sahip olan bireyler tek bir çatı altında okullarda bulunmaktadır. Okullarda verilen eğitim bireylerin farklılıklara açık olmasını ya da ötekileşmesini sağlamaktadır. Bu sebeple okullarda verilecek eğitim bireylerin farklılıklara açık olmasını ya da ötekileşmesini sağlamaktadır. Bu sebeple okullarda verilecek derslerin ve özellikle tarih eğitiminin ötekileştirmeden uzak bir anlayışla öğretilmesi gerekmektedir.

Tarih bireylere bilişsel gelişim sağlamanın yanı sıra onlara toplumsal değerlerin ve inançların aktarılması konusunda önem taşımaktadır. Bireylerin tarihle ilk karşılaşmaları ise genellikle okullarda olmaktadır. Dolayısıyla okullarda verilen tarih eğitiminin niteliği tarih eğitiminden beklenen kazanımların gerçekleşip gerçekleşmemesinde başlıca etkenlerden biridir. Tarih eğitimi birçok ülkede öğrencilere pasif bir konum sunar ve öğrencilerden kendilerine aktarılan, siyasi otorite tarafından belirlenen içeriği sorgulamadan öğrenmeleri beklenir. Bu içerik çoğunlukla iktidarın ideolojisini desteklemekte ve yine iktidarın hedeflediği kimliğe sahip bireylerin yetiştirilmesine katkı sağlayacak biçimde hazırlanmaktadır. Bu yaklaşımla “biz” kavramı vurgulanmakta, diğerleri ötekileştirilmektedir. Bu da toplumsal yabancılaşmanın, ön yargıların hatta farklı olana karşı şiddetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Erdal, 2007).

Günümüzde tarih yazımında ötekiler yaratan, farklılıkları ayrılıkla ve çatışmalar yaratacak biçimde vurgulayan bir tarih yazımı yerine, uluslararası bağlar oluşturmaya, insanlığı dostluk ve barışa yöneltecek bir anlayışın oluşmasına duyulan ihtiyaç sıkça dile getirilmektedir (Tekeli, 1998).

Günümüz dünyasında tarih eğitiminin her türlü ön yargıdan ayıklanmış, yalnızca nesnel temellere dayanan bir eğitim olması gerekir (Timuçin, 1995). Bunun yanında katılımcı ve farklılıklara açık çoğulcu temaların tarih programlarında öğrencinin karşısına çıkmalıdır. Böylece farklılıklar bir tehlike olarak görülmeyecek, bireysel farklılıkların önemini bilen, farklılıkların son derece doğal bir olgu olarak değerlendirildiği bir bakış açısı oluşturulabilir.

Tarih öğretimi çatışmalı bir Dünya'nın sürüp gitmesine katkıda bulunmak istemiyorsa, programlarında farklılıklara açık olması gerekir. Tarih öğretiminin tüm toplum kesimlerine vermesi gereken mesaj ötekileştirmeden farklılıklara açık olduğu mesajıdır. Artık tarih eğitimiyle hedeflenen bireye tek bir düşünce dayatmak değil, farklılıkları ortaya koyarak seçimlerinde onu özgür bırakmak olmalıdır. Bu tür çoğulcu, özgürcü ve barışçı bir tarih eğitimi değişen dünyanın en önemli gereklerinden biridir.

Ötekinin düşman olarak algılandığı bir ortamda güven duygusu buharlaşmakta, sosyal barıştan, huzurdan ve tolerans düşüncesinden söz etmek imkânsız hale gelmektedir. Bu açıdan farklılıkların çatışma bahanesi değil, birer zenginlik unsuru ve bir araya gelme vesilesi olarak görülmesi dünya da huzur adacıklarının tesisi adına çok hayati bir yaklaşım olarak görünmektedir (Karaca, 2012).

2.10. Çok kültürlülük Bağlamında Tolerans

Tolerans kavramının doğru anlaşılmasında çok kültürlülüğü anlamının önemi büyüktür. İnsan yaşamının gün geçtikçe karmaşılaşması, toplumların yerellikten evrenselliğe doğru bir geçiş yaşaması çok kültürlülüğün önemini arttırmaktadır. Bu yaşanan geçiş dönemi, farklı kültürlerin tanınmasına ve kültürlerarası etkileşimin hızlanmasına yol açmaktadır. Ayrıca modern toplumlarda, yetiştirilen bireylerin farklı kültürel gruplarla etkileşim içerisinde olmaları ve etkileşimlerinde olumlu tutum geliştirmeleri beklenmektedir. Bu nedenle farklılığın gün geçtikçe arttığı bir Dünya'da tolerans anlayışının geliştirilmesinde çok kültürlülük önemli bir anlayış olarak görülmektedir.

Farklılaşmanın giderek arttığı günümüzde Fergeson (2008) göre, farklı kültürlere mensup insanların bir arada yaşama ya da yaşayabilme becerisi ve bilincine sahip olması günümüz toplumlarının en büyük sorunlarından birisi haline gelmiştir. Bu bağlamda, toplumsallaşma sürecini yaşayan herkes, bir arada ve beraber yaşamayı “ötekiler ve biz olarak” öğrenebilmeli, bu öğrendiklerini de yaşama geçirebilmelidir. Gelişen ve değişen dünyada çeşitlilikler ve farklılıklar artık bütünlüğü ve birlikteliği bozmaya yönelik tehdit edici unsurlar olarak değil aksine bir varlık ve zenginlik olarak nitelendirilebilmelidir. Birey, toplum ve devlet açısından bunu sağlayabilmenin en kolay yolu ise çok kültürlülük kavramını idrak edebilmektir (Ünlü ve Ortan,2013).

Çok kültürlülük; ırk, etnik yapı, dil, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, eğitim, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutların farkına varılmasıdır (Apa, 2002). Çok kültürlü bir hayat, toplum içindeki farklılıkların anlayışla karşılanması ve farklılıkların eşitliğinin güvence altına alınarak ortak bir kültürün oluşturulması olarak görülebilir. Bu çerçevede kastedilen çok kültürlü anlayış sadece farklılıklara saygı değil aynı zamanda farklılıkların yasal açıdan eşitliğinin sağlanmasıdır (Özodaşık, 2009, Demir 2012).

Farklı etnik, dini ve kültürel gruplardan oluşan toplumlarda tolerans ve toplumsal barış için çok kültürlülük önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir. Çok kültürlülük kavramını toplumlar arası bütünleştirici bir unsur olarak kabul eden Yılmaz (2011), bu görüşünü çok kültürlü toplumu ebru modeline benzeterek ifade etmiştir. Ebru sanatında kullanılan renklerin kendi özelliklerini kaybetmeden birbirleriyle uyum içinde, bulunmaları farklı renklerinin her birinin görülebilmesi ve birleşimlerinin güzelliğinden zevk alınması; çok kültürlülüğün bütünleştirici etkisine benzetilmektedir. Bu bağlamda çok kültürlülük kavramı ile toplumsal yapı içindeki farklı kültürlerin varlığının tanınması tüm insanların haklarına saygı ve bunun sonucu olarak toplumsal barış vurgulanmıştır (Demir, 2012).

2.10.1. Çok Kültürlü Tarih Eğitimi ve Tolerans

Çok kültürlü eğitim farklı ırk, etnik yapı ve sosyal gruplardan gelen tüm öğrenciler için eşit eğitim fırsatlarını sağlamak ve farklı öğrenci grupları arasında diyalog geliştirmeyi amaçlamaktadır (Banks vd. 2001, Demir, 2012). Bir başka tanıma göre çok kültürlü eğitim, okullarda çoğulculuğu ve eşitliği desteklemek amacıyla yapılan önemli, eleştirel bir tartışma ortamıdır. Bu türden bir eğitim farklı gruplar arasında diyalog geliştirmeyi amaçlamaktadır (Cırık, 2008, 29).

Çok kültürlü eğitim, çoğulculuk ve farklılık esası üzerine kurulu olan demokrasi, eşitlik ve adalet ilkelerine dayanır. Ayrıca çok kültürlü eğitim çok farklı kültürler barındıran dünyada öğrencileri ortak amaçlar için yaşamaya, öğrenmeye ve birlikte çalışmaya hazırlayan disiplinler arası süreç olarak tanımlanır (Sultana 1996, Demir, 2012).

Günümüzde bir arada yaşama gerekliliği dikkate alındığında, sosyal hayatın ve eğitim ortamının farklılıklara açık olarak ele alınması çok kültürlülüğün anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. Tolerans kavramı açıklanırken üzerinde vurgulandığı gibi toleranstan söz edebilmek için farklılıkların olması gerekmektedir. Öğrencilerde tolerans bilincinin yerleşmesinde çok kültürlü yaklaşım önemli bir araç olarak görülebilir.

Çok kültürlü eğitimin öğrenme ortamlarının düzenlenmesine yol vermesinin, öğrenme ortamlarına doğru olarak yansıtılmasıyla olanaklı olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda aşağıda çok kültürlü eğitimde öğrenme ve öğretmenin temel ilkeleri sunulmuştur (Gay, 1994, Cırık, 2008);

- Irkçılık, ön yargı, cinsiyet ayrımı ve diğer ayrımcılıkların son bulması
- Öğrenme ortamında farklı kültürlere yer verilmesi
- Farklı kültürlerin miraslarının, deneyimlerinin, bakış açılarının birleştirilmesi; kültürel olarak farklı öğrenciler için okulda öğrenilen ile gerçek yaşam deneyimleri arasında bağlantılar kurulması
- Tüm bireyler için eğitim eşitliği sağlanması
- Farklı kültürlerin birleşimi için bilimsel araştırmaların yapılması
- Farklı kültürleri anlamak ve değer vermek için hümanistlik girişimlerde bulunulması
- Sistemik değişimin gelişimsel bir süreç olduğunun kabul edilmesi
- Farklılıkların eğitimin içeriğini zenginleştirdiğinin farkında olunması
- Öğretmenlerin, etnik grupların özelliklerinin, öğrencilerin davranışlarını nasıl etkilediğini anlamalarına yardım eden programların düzenlenmesi
- Öğrencilerin ırk ve etnik ilişkiler üzerindeki ön yargıları öğrenmelerinin sağlanması
- Öğrencilerin ortak değerleri öğrenmelerinin sağlanması
- Öğretim stilleri, kültürel farklılıklara göre değiştirilmelidir.
- Öğretimde çok kültürlü temalar seçilmelidir.

Demokratik özelliklere sahip toplumlarda, kültürel farklılıklara açık olma, çoklu bakış açısı geliştirme, eleştirel düşünceye sahip olma, ön yargıları reddetme ve tolerans bilincini geliştirme her bireyin sahip olması gereken özelliklerdendir. Çok kültürlü

eğitim sayesinde öğrencilerin farklı kültürlerin varlığını tanıyarak, farkındalıklara açık duruma gelecektir. Tolerans eğitiminin önemli bir amacı olan kendi kültürleri dışındaki bireylerin değerlerine saygı duyma, farklı kültürlerle ilgili ön yargıların ortadan kalkması ve farklılıkların insanlar için bir zenginlik olduğunun benimsenmesi çok kültürlü eğitim ile gerçekleşmektedir.

Günümüz modern çağının en önemli sorunlarının başında gelen bireyselci anlayış ve başkalarına katlanma düşüncesi tolerans anlayışının gelişmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Çok kültürlü eğitim ile öğrencilerin ötekileştirme düşüncesinin önüne geçilebilir. Toleransın temelini oluşturan başkalılık unsurunun bilincinde olurlar. Buradan şu anlaşılabılır, her bireyin farklılığının değerli olduğudur. Bireysel farklılıklara değerden yola çıkarak, farklılıkların oluşturduğu güzel bir dünya resmi ortaya çıkabilir. Farklılıkların kendi içerisinde ayırım yapmadan bir bütün olarak görülmesi gerekmektedir. Reardon (1997) göre tolerans farklılıklara saygı duymayı içermektedir. Toplumun tüm bireylerinin farklılıklarla birlikte yaşamayı bilmesi gerekir. Özellikle kültürlerin giderek artan bir biçimde birbirleriyle ilişkiye geçtiği ve karıştığı günümüz dünyasında bu durum öncelikli bir konu haline gelmiştir. Başkalarına karşı açık fikirli ve anlayışlı olmak, anlaşmazlıkları ve çatışmaları çözmede şiddet içermeyen barışçıl yöntemler kullanmak ve dayanışma, paylaşma ve sevgi gösterme gibi değerlerin yaşamda sürekliliğini sağlamak beraberinde birlikte huzur içinde yaşamayı gerektirecektir. Bu çerçevede çok kültürlülük ile şu tespiti yaparsak yanılmamış oluruz, çok kültürlülük, tolerans bilincinin gelişmesinde önemli bir yaklaşım olarak görülebilir.

2.11. Toleransın Öğretimi ve Tarih Derslerinde Tolerans Öğretiminde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler

2.11.1. Tolerans Kavramını Nasıl Öğretiriz

Diğer değer ve tutumlar gibi toleransın da öğretilmesinde zorluklar yaşanmaktadır. Erken yaşlardan itibaren çocuklar, anne babalarını yakından izler ve onları taklit eder. Çocuklar kendi değerlerini büyük oranda sevdikleri ve ilgilendikleri tutum ve değerleri yansıtarak geliştirirler. Bu çerçevede toleransın öğretilmesine yol gösterecek bazı ilke ve davranışlar şu şekilde açıklanabilir; (Pasamonik, 2004, Kouchok, 2008);

Toleransın Örneklerle Öğretimi: Tolerans ve toleranssızlık kavramlarını açıklayan bir takım örnekler hazırlanmalıdır. Hazırlanan örneklerin gerçek hayattan, hikâye veya edebiyattan olmalarına dikkat edilmelidir. Unutulmamalıdır ki, yaptığımız davranışların, söylediklerimize göre çocuklar üzerindeki etkisi daha fazladır. Çocuklar tarafından gözlenen davranışların, farklı durumlarda tutarlı olması gerekmektedir. Hazırlanan örneklerin, çocukların hayatlarına ve gelişim seviyelerine uygun olması gerekmektedir. Çocuklardan sunulan örneklerdeki gibi davranmaları istenmelidir. Gösterilen davranışın yerine getirilmesi için çocuklara fırsat tanınmalıdır.

Tartışma ve Açıklamalarla Toleransın Öğretimi: Çocuklara sadece sorulan soruları cevaplamak için fırsat verilmemeli, aynı zamanda soru üretmelerine de olanak sağlanmalıdır. Çocukların korkusuzca kendi düşüncelerini söylemelerine izin verilmelidir. Çocukların tartıştıkları değerle ilgili kendi anlayışlarını geliştirmeleri sağlanmalıdır. Tartışma boyunca anlaşmazlık ve uzlaşmalara müsaade edilmelidir. Tartışmalarda herkesin kendi düşüncesini ortaya koymasına fırsat verilmelidir.

Uygun Bir Öğrenme Ortamı Sağlanarak Tolerans Öğretimi: Tolerans öğretiminde sağlıklı bir öğrenme ortamının oluşturulmasının önemi büyüktür. Sağlanan bu ortam baskı, eleştiri, korku ve tehditten uzak olmalıdır. Sağlıklı bir öğrenme ortamı, çocuklara hata yapma fırsatıyla beraber, ait olma hissi sağlar. Bu sayede sınıfta gerçek bir toplum ortamı oluşturulur. Bu ortam genişleyerek tüm yaşamımızı etkiler. Tolerans bilincinin oluşmadığı bir ortamda tolerans öğrenilmez.

Toleransın Tecrübeyle Öğretimi: Değerler, sadece dinleyerek ve anlatarak değil, aynı zamanda yaşayarak öğrenilir. Bu sebeple, çocukların öğrendikleri şeyleri, gerçekte uygulamaları için bol miktarda öğrenme ve öğretme durumları sağlamak önemlidir. Çocukların yaşayacakları deneyimlerde hata yapmalarına fırsat verilmelidir. Çocuklar karşılaştıkları durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini böylelikle yaşayarak öğrenirken toleransın da önemini kavrayacaktır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, deneyimlerin çocukların gelişim basamakları için uygun ve gerçekçi olmasıdır.

Toleransın Geniş Bir Şekilde Öğretilmesi: Tolerans eğitimi, günlük hayatta bu değerın zihinsel, duygusal ve davranışsal durumlarını kapsamalıdır. Çocuklar, değerleri de kapsayan problemleri de çözerek, davranışlarını gözlemleyerek, problemleri

tartışarak ve çalışarak tolerans gibi temel değerleri anlarlar. Onlar, gerekli entelektüel yetenekleri geliştirerek, bu değerlerle ilgili gerekli bilgileri bilerek ve toleranssızlığın arkasındaki faktörleri anlayarak toleransı öğrenirler. Çocuklar, bu davranışları sürekli bir şekilde uygulamaya ihtiyaç duyarlar ve büyüdükçe bu değerlere göre yaşamak için daha derin bir uygulama ve onlarla uyum içinde davranmak için daha güçlü bir yetenek ve kabiliyet geliştirirler. Bu gizli müfredat dediğimiz okul programının uyumlu bir parçası olarak toleransı öğretme ve öğrenme planı için eşit düzeyde önemlidir.

İnsanlar farklı, ırk, dil, din ve kültürlere sahiptir. Bu farklılıklarla birlikte insanlar huzurlu ve mutlu yaşayabilir. Bunun için bireyler arası tolerans, barış ve farklılıkları kabullenme anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir.

Tüm bunları uygulama alanına koyma, eğitim ve öğretimle mümkündür. Fertleri çocukluktan itibaren diyalog, barış ve tolerans eğitiminden geçirerek problemlerini kalıcı ve insanı yollarla çözme alışkanlığı kazandırılabilir. Bu değerlerin ve kişilik özelliklerinin öğrencilere nasıl kavratılacağı ve günlük hayata nasıl aktarılacağı çabası içinde olmak gerekir (Aytaç,2003). Tarih derslerinde tolerans kavramının öğretilmesinde ve öğrencilere tolerans bilinci kazandırmada farklı öğretim araçlarından yararlanılabilir. Kullanılacak öğretim araçları ile öğrencilerin tolerans kavramını öğrenmesi kolaylaşacaktır. Tarih derslerinde kullanılacak farklı öğretim araçları ile öğrencilerin derse karşı ilgisi arttırılarak öğrenmenin önü açılacaktır.

2.11.2. Tolerans ve Tarihsel Empati

Tarih dersinde öğrencilerde tolerans bilincinin gelişmesinde, tarihsel empatinin büyük bir önemi vardır. Tarih insanla ilgilidir. İşte tarihi empati bu unsuru dikkate alır ve geçmişteki insanların inanç, değer ve tutumlarına hayat verir. Her geçen gün artan insanlar arası iletişim problemleri içinde insanı anlamak gerçekten önemli bir beceri haline gelmiştir. Tarih gemisi, empati yelkeniyle insanlık denizine açıldığında işte bu amaç gerçekleşmektedir. Farklı insanların farklı kültürlere sahip olduğunu ve tarih boyunca insanın ve ona bağlı değerlerin değiştiğini anlamının en güçlü yönlerinden biri tarihsel empatidir (Karabağ, 2003).

Tarihsel empatinin özünde, geçmişe geçmişteki insanların gözüyle bakabilme becerisi yatmaktadır. Yılmaz (2011) tarihsel empatiyi; günümüzün bakış açısını ve

değer yargılarını kullanmadan geçmişi kendi koşulları çerçevesinde değerlendirme, geçmişte yaşamış insanların durumlarını onların gözüyle açıklama ve anlama becerisi olarak açıklamıştır. Tarihsel empati yapılırken geçmişte yaşamış insanların düşünceleri, tutumları, inançları, değerleri ve dünya görüşleri çeşitli tarihsel kanıtlar yoluyla incelenerek insanların karşılaştıkları şartlar ve durumlar karşısında nasıl davrandıkları ve ne tür eylemde bulundukları açıklanmaya çalışılır.

Tarih derslerinde empati yöntemini kullanan öğretmenler, öğrencilerin farklı duygulara, farklı kültürlere ve farklı yaşayışlara toleranslı olmasını da sağlamaktadırlar. Tolerans kültürünün ve bilincinin tarih derslerinde yerleşmesinde empatinin büyük önemi vardır. Tarih derslerinde farklılıklardan uzak, diğer insanları anlamadan empatinin ve toleransın oluşması imkânsızdır. Bu bağlamda tarihsel empatinin, tolerans kültürünü sağlamadaki yerine bakmak gerekmektedir.

Tarihsel empati, tarihsel olayların şekillenmesinde insan unsuruna vurgu yaparak, geçmişte yaşamış insanların duygu, düşünce, inanç ve hayata bakış açılarının incelenmesini gerektirdiğinden, öğrenciler tarihin günümüzle ve hayatlarıyla olan ilişkisini görmemize yardım eder (Yılmaz, 2011). Tarihsel empati öğretim programlarında yer alan “değişim süreklilik ve tarihsel önem” gibi tarih disiplinine ait pek çok kavramın öğrenciler tarafından anlaşılmasını kolaylaştırır. Öğrencilerin geçmişteki insanların fikirlerini, eylemlerini ve yaşam biçimlerini yakından incelemeleri kendi kimlikleri hakkında daha belirgin bir düşünceye sahip olmalarını sağlar (Phillips, 2002).

Tarih dersi toplumsal ve kişisel gelişimi sağlamada ve bunların arasında bağ kurmada önemli bir derstir. Dünya milletlerinin birbirlerine yakınlaşmasında uluslararası çalışmaların yoğunlaştırılmasında, insancıl, barışçıl ve toleranslı, dünya ile bütünleşmeye hazır kuşakların yetiştirilmesinde tarih öğretimi, bütün öteki derslerin üzerinde bir görev alacak durumdadır (Yetkin, 1995).

Tolerans bilincinin gelişmesinde tarihsel empatinin rolünü kısaca aşağıdaki gibi açıklayabiliriz (Karabağ, 2003):

- İletişimde empati karşımızdaki kişileri anlayarak, çevremizle olan uyumumuzu ve iletişimimizi artırır. Öğrenci geçmişteki insanların da kendisi gibi gerçek olduğunu anladığında, tarihi kuru konu yığını işe yaramaz bir ders olarak

görmekten vazgeçerek onu keşfetmeye başlamaktadır. Tarihi empati, yeni nesillerin öncelikle kendi atalarıyla ve sonra da tüm insanlıkla iletişim kurmalarını ve onları anlamak suretiyle geçmişe uzanan bir köprü kurmalarını sağlar.

- Geçmişte farklı zamanlarda, yerlerde ve kültürlerde yaşayan insanların perspektiflerini anlamak, günümüz dünyasında farklılıkları kabul eden ve bunları toleransla karşılayan nesilleri yetiştirmemize yardımcı olacaktır.
- Farklı zaman ve mekanlardaki insanlar hakkında bilgilenmek ve onlarla tarihi empati kurmak, öğrencilerin kimliklerini oluşturmalarını ve kişisel tecrübelerini arttırmalarını sağlayacaktır.
- Tarihi empatinin öğretildiği öğrenciler tarih derslerinde ilerleme kaydetmekte, günümüz dünyasının sorunlarıyla daha kolay başa çıkabilmekte ve yaptıklarının diğer insanları nasıl etkilediğinin daha çok farkında olmaktadırlar.
- Geçmişteki insanların neyi, neden yaptığına anlam vermemizi kolaylaştırır, onları hemen yargılamak yerine anlamaya çalışmamızı sağlar.
- Tarih eğitiminde, tarihsel empati ile bu özellikleri kazanan bireylerin farklılıklara ve çok perspektifliğe açık olması sağlanır. Bireyler kesin yargılamalara ulaşmadan önce olayları analitik gözden değerlendirebilir.

2.11.3. Filmler

Tarih derslerinde tolerans kavramının öğretilmesinde kullanılacak yöntemlerden birisi de filmlerdir. Geçmişin bugüne getirilmesinde, tarih derslerinin ilginç ve anlaşılır kılınmasında bizlere yardım edebilecek araçların başında filmler bulunmaktadır. Tarih derslerinde kullanılacak filmler ile geçmişe ait pek çok konuyu görsel ve işitsel olarak günümüze getirebilmek mümkündür.

Öğrencilerin kavramları anlamasında, ders kitapları kimi zaman yetersiz kalabilir. Tolerans kavramının anlaşılabilmesi için öğrencinin duyuşsal boyutunun da harekete geçirilmesi gerekmektedir. Öğrenilecek kavramın filmlerde görülmesi kavramın anlaşılması açısından önemlidir. Strading'e (2002) göre tarihi filmler, öğrencilere tarihsel empati yeteneği kazandırabilir. Bu durumda öğrencilerden istenen şey, başka bir dönemde ve başka bir yerde yaşamış başka kişilerin zihinlerine girmeleri

onların karşılaştığı sorunlara, zorluklara ve tercihlere gerçekçi bir yaklaşımla tepki vermeleridir.

Filmlerin tarih öğretim etkinliklerinde kullanılmasının pek çok faydası bulunmaktadır. Tarih eğitiminde kullanılabilecek filmlerin yararlarını şu şekilde açıklamak mümkündür (Demircioğlu, 2007, Öztaş, 2012);

- Öğrencilerin ilgilerini çekme.
- Değişik tarihi konulara yönelik geniş bir içerik sunma.
- Dersi ilginç hale getirme.
- Öğreticidir.
- Öğrencilerin duygularına hitap eder.
- Sınıf ortamına getirilmesi mümkün olmayan araç ve gereçlerin, olay ve olguların gösterimini sağlar.
- Kalıcı ve uzun süreli öğrenme sağlar.
- Tarihi olayları somutlaştırır. Kavramlar görsel olarak sunulur.
- Geçmişte yaşanmış olayları ve gelecekte yaşanması muhtemel olayları canlandırır.
- Öğrencilerin problemlere ilgilerini uyandırır ve çözüm yolları üretmeye sevk eder.
- Film izlendikten sonra öğrencilerle etkinlik (tartışma) yapılabilecek bir eğitim aracıdır.
- Bir olayın iki farklı versiyonunu gösterir.
- Geçmişe ait insan, yer ve olaylar hakkında bilgi sağlar.
- Öğrencilerin yaşamaları mümkün olmayan olay ve sahnelerin gösterimine yardımcı olma
- Filmler özellikle ırkçılık ve soykırım gibi hassas konuların daha iyi anlaşılmasına yardım eder.
- Filmler, bilgilerin ve kanıtların diğer kaynaklarla karşılaştırılmasını sağlar.

Günümüzde tolerans kavramının öğrenilmesi hayati bir öneme sahiptir. Tarih dersi insanın hayatını ilgilendiren konulardan oluştuğu için, tarih derslerinde tolerans kavramının öğrenilmesinde filmlerden sıkça yararlanılması gerekmektedir. Film seçiminde dikkat edilecek noktaların başında tarih derslerinde öğrencilere tolerans

konusunu açıkça öğretilbilecek filmlerin seçimine özen gösterilmesidir. Tarih dersinde konu olarak II. Dünya Savaşını işleyen öğretmen öğrencilerine bu yıllar arasında Hitler yönetimindeki Almanya'nın Avrupa'da büyük bir soykırıma kalkıştığı ve işgal ettiği topraklarda tolerans anlayışından yoksun olarak farklı milletlere karşı suç işlediği anlatılmıştır. Öğrencilere bu dönemde yaşananları göstermek ve tolerans düşüncesinin olmadığına neler olabileceğini fark etmeleri için 2002 yılında çekilmiş “Piyanist” filminden belli kesitler izlettirilmiştir ve film ile ilgili sorular hazırlanarak tolerans konusu öğretilmeye çalışılmıştır. (Bakınız Ekler).

2.11.4. Hikâyeler

Colesante ve Biggs (1999) göre tolerans kavramını öğretmede kullanılabilecek en iyi öğretim aracı olarak hikâyeler göstermiştir. Eğitim ve öğretim açısından bakıldığında zaman hikâyeler, genel anlamda yetişen yeni nesillere iyi ile kötünün anlatılması, bazı toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılması açısından önemli unsurlardır (Demircioğlu, 2008). Tarihsel hikâyeler geçmişte gerçekten olmuş, yer, zaman, kişiler, olay ve olaylar açısından gerçek tarihin birer parçasını teşkil eden, bir anı veya bir zaman parçasını anlatır. Onlar, ders kitaplarının sunamayacağı insan deneyimlerini anlamlı bir şekilde sunabilir (Middendorp ve Lee, 1994).

Eğitimciler gerçeğe dayalı bilgiler öğretmek, kültürel değerleri araştırmak ve öğrencilerin kendi değerlerini geliştirmelerine yardım etmek için hikâyeler kullanır. Tarih derslerinde kullanılacak hikâyelerin faydalarını şöyle açıklanabilir (Demircioğlu, 2005, Demircioğlu, 2008, Şimşek 2004, Şirin 2000, Dilek ve Yapıcı 2005, Ata 2000, Şimşek 2006 ve Çençen 2011);

- Çocuklara deneyimlerinin ötesinde farklı duygular sunar,
- Öğrencilerin, kendi dünyalarından farklı zaman ve mekânlarda olay ve insanları tanımalarına yardım eder.
- Öğrencilerin, geçmişteki farklı dönemleri sempatiyle karşılama ve öğrenmeleri sağlar.
- Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirir.
- Öğrencilerin, farklı insanların hayat ve hayat ve deneyimlerine ilişkin derin anlayış geliştirmesini sağlar.

- Farklı bakış açılarının analiz edilmesini sağlayarak, geleneksel ders kitaplarında eksik olan çoklu bakış açısının gelişmesini destekler.

- Çocukların hikâyedeki kahramanların inanç ve eylemlerini keşfederek sıradan ve güçlü olan insanların duygu ve olaylar karşısındaki tavır ve davranışları değerlendirmesine olanak tanır. Öğrencilere tarihsel terimleri ve yeni sözcükleri kazandıracak nitelikte ve tarihsel terimlerin yoğun olarak kullanıldığı kaynaklar ile çalışma imkânı sunar.

- Tarihsel becerilerin kazanılması ve tarihsel kavramların öğrenilmesini sağlar.

- Öğrencilerin geçmişe yönelik kelime haznelerini geliştirir.

- Öğrencilerin geçmişe yönelik ilgi ve meraklarını artırır.

- Öğrenci ve öğretmen arasında tarihsel deneyimin paylaşılmasına zemin hazırlar.

- Kanıtlar ışığı altında öğrencilerin, geçmişi anlamalarına yardımcı olur.

- Yazılı, görsel ve diğer tarihsel materyalleri kullanarak tarih dersini ilginç ve çekici hale getirir.

- Tarihsel kelimelerin anlaşılmasını kolaylaştırır.

- Geçmişin birden fazla versiyonunun olabileceğini gösterir.

- Öğrencilere tarihsel olayları hayal etme ve problem çözme becerisi kazandırabilir.

- Tartışmaya, fikir alışverişinde bulunmaya ve fikirlerin ortaya konulmasına zemin hazırlar.

- Hayal gücünü kullanmaya zemin hazırlar.

- Yeni fikirlerin ortaya konulmasına zemin hazırlar.

- Ahlaki, kültürel ve toplumsal değerlerin aktarılmasına yardımcı olur.

- Hikâyeler yoluyla geçmiş günümüze getirilir.

- Öğrencilerin kültürel farkındalıkları anlamasına yardım eder.

- Öğrencilerde değişim ve süreklilik düşüncesinin gelişmesini sağlar.

- Tarihsel hikâyeler ile öğrencilerde değer öğretimi gerçekleştirilir.

Tarih eğitiminde hikâyelerin kullanılmasının yararlarından anlaşılacağı üzere tolerans eğitiminde hikâyeleri kullanmanın önemi büyüktür. İyilik, doğruluk, dürüstlük,

yardım severlik, tolerans gibi kavramlar tarihi hikâyeler aracılığıyla öğrencilere kazandırılabilir. Öğrencilerin başkalarına değer vermesi, kalıplaşmış düşünceleri reddetmesi, tartışmalara açık olması ve farklılıkların olacağını kabul etmesi tarih derslerinde tolerans bilincinin hikâyeler yoluyla kazandırılmasında önemlidir.

Tarih eğitiminde farklılıkları içeren hikâyeler ile öğrencilere farklı düşünceye, farkı etnik kökene sahip insanların huzur ve barış içinde yaşayabileceği gösterilmelidir. Tolerans düşüncesinin temelinde farklılıklara karşı açık olma vardır. Ya da hikâyeler tam zıt düşüncede hazırlanıp öğrencilere toleransın hayatımızda ne kadar önemli bir düşünce olduğu gösterilmeye çalışılabilir.

Tolerans öğrencilere sadece kavram olarak öğretildiğinde değer yargısı olarak yerleşmeyebilir, ama hikâye içerisinde gelişen olayları gören öğrenciler toleransı yaşamlarında asla bırakılmayacak bir değer olarak öğrenebilir. Unutulmamalıdır ki tarih öğretiminde konuya uyan yüzlerce hikâye bulmak mümkündür. Önemli olan öğrencilerin öğrenmesinin arttırılmasına yardım etmektir. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde hikâyelerden nasıl yararlanılacağı ekler kısmında örnek bir çalışma ile gösterilmiştir.

2.11.5. Tolerans Öğretiminde Resimler

Tarih eğitiminde tolerans kavramının öğretilmesinde kullanılacak yöntemlerden birisi de resimlerdir. Tarih öğretiminde kullanılacak resimler, geçmiş öğrencilerin gözünde basit ve anlaşılabilir bir hale getirmede, tarih öğretmenlerine yardımcı olabilecek araçların başında gelir. Öğrencilerin geçmişteki olayları daha rahat tasvir etmelerine yardımcı olan resimler, hayal gücünü kullanmaya, geçmişin farklı dönemlerinden kesitleri günümüze getirmeye, soyut kavramları somutlaştırmaya yardımcı olur (Akbaba, 2011, Şimşek 2012). Tarih derslerinde resim, değişim ve süreklilik kavramlarının daha iyi öğrenilmesi için iyi fırsatlar sunmak yanında, önemli toplumsal olayların gelişme sürecini göstermek içinde iyi bir materyaldir.

Resimlerin tarih eğitimine yaptığı katkıların bir kısmı aşağıdaki gibi sıralanabilir (Demircioğlu, 2005, Akbaba, 2011);

- Tarih olayları incelerken hayal gücünü kullanmaya yardımcı olma.
- Öğrencinin geçmişteki olayları daha rahat tasvir etmesine yardımcı olma

- Görsel materyalin ışığında, mantıklı hipotezler kurabilme ve bunları test edebilme.
- Zor kavramların öğrenilmesine yardımcı olma.
- Geçmişin değişik kesitlerinden pek çok bilgiyi günümüze getirme.
- Gerçekle yorum arasındaki farkı görmeye yardımcı olma.
- Soyutu somutlaştırma. Sözel olarak anlatılması çok zor olan kavramları çok kolay açıklayabilir.
- Motivasyonu arttırma.
- Kalıcı öğrenme sağlama.
- Bir tarihçinin, tarihsel yargılara varırken kullandığı resimleri öğrencilere sunabilme.
- Tarihsel süreç içinde meydana gelen değişimi gösterme.

Tolerans eğitiminde resimlerin kullanılmasındaki amaç, farkındalık yaratarak, öğrencilere çeşitlilik ve farklılık yaratmaktır (Faires,1996). Öğrencilere resimler ile çok farklı toplum yapıları gösterilebilir. Bu çerçevede, fiziksel, kültürel ve ekonomik çeşitliliği gösteren resimler ile farklılık yaratılabilir. Öğrenciler böylece tek bir yapı yerine farklı özellikleri anlayabilirler. Bu bağlamda amaç, tarih derslerinde tolerans ile ilgili resimler kullanarak, tarih öğretmenleri öğrencilerin kalıplaşmış algılarını en aza indirebilir ve onlara çeşitliliğin ve farkındalığın önemini öğretebilir. Ayrıca tolerans ile ilgili temel değerler fotoğraflar aracılığı ile öğrencilere erken yaşlarda öğretilir (Alavi,2001).

Tarih derslerinde kullanılacak resimler ile geçmişin kültürlerini, dini ve siyasi yaşamlarını ayrıntılı şekilde görmek mümkündür. Tolerans kavramının öğretilmesine uygun bir resim ile öğrenciler, önce resimden ne gördüklerini tasvir edebilir. Daha sonra resimdeki gördüklerini, günümüz ile karşılaştırarak farklılıkları açıklayabilir.

Tarih eğitiminde kullanılacak resimler yoluyla, öğrencilere önemli davranışlar kazandırılacak etkinlikler ile herhangi bir olayla ilgili değişik görüşleri temsil eden farklı görseller karşılaştırılabilir. Tolerans bilincinin gelişmesi açısından, öğrencilerin farklılıkları görmesi ve bu farklılıkları değerlendirmesi önemlidir (Lintner, 2005). Bu bağlamda, aynı konu hakkında değişik bakış açılarını görme şansına sahip olan öğrenciler, görsellerin hangi amaçlar doğrultusunda yapılmış olabileceği konusunda

fikir beyan etme şansına sahip olabileceklerdir. Bu etkinlik, farklı görsellerin değerlendirmesini içerdiği için, öğrencilere çok basit anlamda bilimsel bir bakış açısı kazandırabilecek bir nitelik taşımaktadır. Aynı konu ile ilgili farklı zaman dilimini gösteren resimlerin mukayese aracılığı ile görseller arasındaki farkların neler olduğu, bunların nasıl sıralanabileceği ve tarihsel süreç içinde değişimin nasıl meydana geldiği ortaya konulabilir (Demircioğlu, 2005, 122). Tarih derslerinde tolerans eğitiminde resimlerden nasıl yararlanılabileceği ekler kısmında örnek bir çalışma ile gösterilmiştir.

2.11.6. Drama

Tolerans kavramının öğrenilmesinde drama yönteminin kullanılmasının önemi büyüktür. Lister'in (1982) ifade ettiği gibi, tolerans, sorumluluk, dayanışma ve uzlaşma gibi kavramların öğrenilmesinin, davranışlarla gösterilmesinin en iyi belki de tek yolu uygulamadan geçmektedir. Ona göre bireylere kazandırılmak istenen bu tutum ve davranışlar önce örnek bireylerin davranışlarından gözlenip, sonra da kendilerine uygulama imkânı verilerek öğretilir.

Demircioğlu'na (2010,165) ve Şengül'e (2011, 243) göre; dramanın tarih öğretimine katkılarını şöyle açıklayabiliriz; tarih dersleri konuları itibariyle geçmişte yaşanmış olaylardan oluşmaktadır. Bu bağlamda drama, öğrencilerin teorik olarak anlamakta zorlandıkları konuları bizzat yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini sağlamaktadır. Draman'ın tarih eğitimine bir diğer katkısı ise, öğrencilerin geçmişteki olay, insan ve değerlerden haberdar edilerek kimlik ve kişilik gelişimlerine katkı sağlamaktır. Tarihe drama yoluyla yaklaşan öğrenci, tarihi olay ve olguları içselleştirir, tarihsel empati kurabilir, olaylara çok perspektifli bakış açısından bakabilir ve olayları hayal ederek zihninde daha anlamlı hale getirebilir. Drama duyguları anlamının, olayların içinde duygularla girmenin kapılarını açan bir yöntemdir. Bu sayede gerek etkinliğe katılanlar gerekse izleyenler tarihi olay ve olgular hakkında karar verme ve onları zihninde yeniden yaratma imkânı bulurlar.

Tarih 2 dersinde Fatih Sultan Mehmet'in kişiliği ve fetihleri işlenirken öğrencilere tolerans kavramını öğretmek için aşağıdaki drama çalışması yapılabilir.

Öğrencilerden kendilerini Fatih Sultan Mehmet olarak hayal etmelerini isteyiniz. Herkesin gözlerini kapatarak sıralarında oturmalarını ve aşağıda vereceğiniz bilgiler doğrultusunda hayal etmeye başlamalarını isteyiniz.

“Sevgili öğrenciler yıl 1463, siz Osmanlı Devletinin İmparatoru Fatih Sultan Mehmet’siniz. Balkan topraklarına tamamen hâkim olabilmek için Bosna’nın fethi mecburidir. Fatih Sultan Mehmet komutasındaki Osmanlı ordusu Bosna’yı fethederek gayri Müslüm halkı himayesi altına alır. Osmanlı tolerans anlayışının Bosna topraklarında gayri Müslüm halka gösterilmesi gerekmektedir. Bosna halkına öyle bir konuşma yap ki Bosna halkı Osmanlı tolerans anlayışını görsün.”

Bu konuşmanın ardından birkaç dakika sınıfta sessiz bir ortamda öğrencilerin gözleri kapalı düşüncelerini isteyiniz. Düşünme ve hayal işlemini bitirenlerden isterlerse yapacakları konuşmayı not almalarını isteyiniz.

Biten hazırlıklardan sonra isteyen öğrencilerin tahtaya kalkarak kürsüye geçmesini ve sınıfta arkadaşlarını da Bosna halkı olarak kabul ederek konuşma yapmasını isteyiniz.

Yapılan çalışmaların ardından arkadaşlarınızın konuşmalarını tartışınız. Ardından aşağıda verilen Fatih Sultan Mehmet’in “Bosna Fermanı’nı” okuyunuz. Tartışmalar ve değerlendirmelere devam ederek konuyu işleyiniz.

Fatih Sultan Mehmet’in Bosna Fermanı

Ben Fatih Sultan Han, bütün Dünya’ya ilan ediyorum ki; kendilerine bu padişah fermanı verilen Bosnalı Fransiskenler himayem altındadır ve emrediyorum:

Hiç kimse ne bu adı geçen insanları ne de onların kiliselerini rahatsız etmesin ve zarar vermesin. İmparatorluğumda huzur içinde yaşasınlar ve bu göçmen durumuna düşen insanlar özgür ve güvenlik içerisinde yaşasınlar. Ne padişahlık eşrafından, ne vezirlerden, ne de ülkenin vatandaşlarından hiç kimse bu insanların onurunu kırmayacak ve onlara zarar vermeyecektir. Hiç kimse bu insanların hayatlarına, mallarına ve kiliselerine saldırmaz, hor görmesin veya tehlikeye atmasın. Hatta bu insanlar başka ülkelerden devlete birini getirirse onlarda aynı haklara sahip olacaktır.

Tarih derslerinde tolerans konusunda drama yöntemini etkin bir şekilde kullanan öğretmenler, öğrencilerine birbirlerine anlayışla yaklaşmayı, farklılıklara açık olmayı

ve olayları çok farklı açılardan değerlendirmeyi öğretebilecektir. Toleransın temelinde anlayış ve katlanma vardır. Tarih derslerinde birbirlerine saygı göstermeyi ve beraber paylaşabilmeyi öğrenen öğrenciler yaşamlarında da toleransın önemini kavrayacaktır. Bu bağlamda, öğrencilere tarih derslerinde tolerans bilinci kazandırmada drama etkinliğine öğretmenler tarafından sıklıkla yer verilmelidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama araçlarının geliştirilmesi, elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması ile ilgili konular ele alınmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

“Tarih öğretmenlerinin tolerans kavramı hakkındaki görüşlerini ve tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerini” ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, amacı doğrultusunda nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bir çalışmadır.

Nitel araştırma birçok akademik disiplinin yanı sıra özellikle sosyal bilimler alanında yaygın bir şekilde kullanılan, insan davranışlarını ve bu davranışların sebeplerinin neler olduğunu detaylı ve derin bir şekilde anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Güler, Halıcıoğlu, 2013). Başka bir deyişle nitel araştırma Glaser’e (1978) göre kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır. Bu tanımda kuram oluşturma, toplanan verilerden yola çıkarak daha önceden bilinmeyen bir takım sonuçları birbiri ile ilişki içinde açıklayan bir model çalışması anlamına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2012).

Nitel araştırmanın kapsamlı bir tanımını yapmak güç ise de, bir takım temel özelliklerinden söz etmek mümkündür. Nitekim bu özellikler, nitel araştırmanın kısa bir tanımına göre daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Nitel yaklaşımların hepsinin paylaştığı ortak bazı özellikleri vardır. Bunlar (Güler, 2013);

- Nitel araştırma, araştırma ortamı ile sınırlıdır ve araştırmacı, araştırma yaptığı ortamın şartlarına, durumuna ve kültürüne karşı duyarlı olmak zorundadır.
- Nitel araştırmacılar, düşünce ve duygularını anlamak istedikleri insanların doğal ortamlarına kendileri bizzat katılarak öğrenmeye çalışırlar.

- Nitel araştırmacılar, araştırmaya konu olan insanların görüşleri, algıları, anlamaları ve yorumlamalarına odaklanan emik perspektifle araştırma yaparlar.
- Nitel araştırmacılar yoğun betimleme yaklaşımı ile araştırmalarına konu olan şeyleri detaylı olarak tanımlar, analiz eder ve yorumlar.
- Nitel araştırmalarda veri toplama ile veri analizi atbaşı gider. Veri toplama veri analizini, veri analizi veri toplamayı besler ve tetikler.

Betimsel bir çalışma olarak planlanan araştırmada veri toplama aracı olarak anket ve mülakat kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Kullanılan mülakat formu da yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşmuştur. Araştırmanın deseni olgu bilim, modeli ise betimsel çalışmadır.

Olgu bilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Olgu bilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu olgularla günlük yaşantımızda çeşitli biçimde karşılaşabiliriz. Ancak bu tanışıklık olguları tam olarak anladığımız anlamına gelmez. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgu bilim uygun bir araştırma zemini oluşturur (Mayring, 2011, Yıldırım ve şimşek, 2012).

Olgu bilim araştırmaları aracılığı ile birey, anlamaya ya da öğrenmeye çalıştığı şey arasındaki ilişkileri anlamaya ve açıklamaya çalışır. epni (2005) tarafından olgu bilim araştırmalarının temel özellikleri; bireyle olgu arasında ilişkiler kurularak oluşturulması, kullandığı metodolojisiyle nitel araştırma geleneği içinde yer alması, bir olguyu görüp betimlemesiyle ve olgunun deneyim edilme şeklindeki farklılıklara odaklanarak bu farklılıklarla ilgili kategorilerin oluşturulması olarak açıklanmıştır.

Karasar (2009) betimsel yöntemi, tarama modeli olarak da nitelendirmektedir. Betimleme araştırmaları, olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimleyen incelemelerdir. Geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu tip incelemeler; durumları, şartları ve özellikleri aynen ortaya koymaya çalışarak olayları doğal çevreleri

içinde tanımlamaya çalışır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası göstermez. Bilinmek istenen şey oradadır ve en önemli olan onu en uygun şekilde ortaya çıkarmaktır (Karasar, 2009).

Betimsel modelle, bir konudaki hâlihazırda var olan durum araştırılmaktadır. Bu yöntem olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye açıklamaya çalışır. Bu yöntem, grupla ilgili enlemesine bir çalışmadır. Bu tür araştırmalar çok sayıda obje ya da denek üzerinde ve belli bir zaman kesiti içinde yapılmaktadır. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplama olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur (Kaptan, 1998). Arseven'e (2001) göre, belli bir zaman kesiti içinde çok sayıda denek veya objeden elde edilen verilerin analizi ile araştırma problemine cevap arandığında betimsel model kullanılır.

Betimsel araştırmalar sosyal dünya hakkında nitel bilgiler üretirler ve insanlar ile sosyal dünyayı betimlerler. Betimsel araştırma yöntemi, açıklama ya da keşfetme amacı ile kullanılabilir (Kuş, 2012). Başka bir deyişle betimsel çalışmalar, verilen bir durumu aydınlatmak, standartlar doğrultusunda değerlendirmeler yapmak ve olaylar arasında olası ilişkileri ortaya çıkarmak için yürütülür. Bu tür araştırmalarda asıl amaç incelenen durumu etraflıca tanımlamak ve açıklamaktır (Çepni, 2005). Yozgat'ın ifadesine göre betimsel araştırmaların amacı; olayların, varlıkların, objelerin, kurumların ve grupların çeşitli alanlarda ne olduklarını açıklamaya çalışmak olup, bu tip araştırmalar mevcut durumları aynen ortaya koymaya çalışırlar (Yozgat, 2001). Betimsel yöntemle inceleme sürecinde doğal şartlar bozulmadan, inceleme yapılan ortamda herhangi bir değişiklik yapılmadan araştırmalar yürütülebildiği için bu yöntem birçok araştırmacı tarafından tercih edilmektedir.

Çalışmada betimsel yöntemin kullanılmasının sebebi araştırılan konunun doğasına amacına uygun olmasıdır. Konu ve amaç ışığında çalışma, mevcut bir durumu betimlemeyi, bu konuda ne durumdayız, neler yaptık ve neler yapılabilir gibi soruları cevaplamayı amaçlamaktadır. Bu nedenle çalışmada kullanılabilecek en uygun yöntem betimsel yöntemdir. Bu bağlamda Tokdemir (2013) ve Karakaya'nın (2012) belirttiği gibi;

- Betimsel çalışma ile mevcut koşullar ortaya konulur.

- Betimsel çalışma ile durum açıklığı kavuşacağından problemlerde tespit edilebilecektir.
- Betimsel yöntem ile ele alınan olay ve durumlar ayrıntılı bir şekilde araştırılmakta, daha önceki olay ve durumlar ile ilişkisi tespit edilebilecektir.
- Betimsel yöntem ile araştırma doğal şartları bozulmadan yapılabilir.
- Betimsel yöntem içerisinde birçok araştırma türü uygulanabilir. Bu da araştırmacıya kolaylık sağlar.

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2013- 2014 eğitim öğretim yılında Manisa İli merkezinde ve Akhisar İlçesinde bulunan ortaöğretim kurumları ve bu kurumlarda görev yapan tarih öğretmenleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu içerisinde 100 tarih öğretmeni ile anket, 22 tarih öğretmeniyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Anketin uygulanmasında rastgele örneklem yöntemi uygulanmıştır. Bu tür seçimde araştırılan grubun her bir elamanının seçilme şansı eşittir. Üzerinde araştırılması düşünülen örneklem bir listeden rastgele seçilir (Çepni, 2005). Araştırmada mülakat yapılacak öğretmenlerin belirlenmesinde anket verilerinden hareket ederek derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla tolerans ve tolerans eğitimi konusunda bilgi sahibi olan öğretmenlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bakımdan mülakat yapılacak öğretmenlerin seçiminde amaçlı örneklem yöntemi uygulanmıştır.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Araştırmada çalışılacak konu ve araştırma yöntemlerine karar verildikten sonra, seçilen araştırma yöntemleri içerisinde kullanılabilecek veri toplama araçlarına karar verilmesi gerekir. Veri toplamak için farklı yollar bulunsa da ilgili literatürde çoğunlukla, mülakat, anket, gözlem ve doküman incelemesine yer verilmektedir. Bu bölümde, tezde çalışılan konunun amaç ve içeriğine uygun olarak seçilen veri toplama araçlarından anket ve mülakat üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışmada veri toplama aracı olarak anket ve mülakatın seçilme nedenlerini kısaca şu şekilde açıklayabiliriz;

- Geniş kitlelere ulaşarak daha fazla veri toplanmak istendiğinden anket kullanılmasına karar verilmiş.

- Konu hakkında derinlemesine bilgi edinmek için mülakat aracının kullanılması kararlaştırılmıştır.

3.3.1. Anket

Önceden belirli tekniklerle belirlenmiş örneklem grubuna, araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan soruları sorarak yapılan verileri toplama tekniğine anket denir (Cemaloğlu, 2012). Sosyal bilimler sözlüğünde anket, bir araştırma çerçevesinde kişilerin düşünce, görüş ve eğilimlerini tespit etmek amacıyla hazırlanmış soruların belli bir düzen içerisinde yerleştirildiği soru kâğıdı, bu şekilde bilgi toplamayı amaçlayan araştırma tekniği şeklinde tanımlanmıştır (Demir ve Acar, 2002). Balcı'ya (2006) göre anket, belli bir konuda saptanmış hipotezlere ya da sorulara bağlı olarak, bir evren ya da örnekleme oluşturan kaynak kişilere sorular yönelmek suretiyle sistemli veri toplama tekniği olarak tanımlanabilir.

Veriler önceden belirlenmiş insanlara bir dizi sorular sorma yardımıyla elde edilir. Anketteki sorularla insanların, inanç, görüş, düşünce, tutum ve davranışları, tercih ve ilgileri ölçülmek istenir. Anketlerde yer alan sorular; olgusal sorular, davranış soruları, tutum ve inanç- kanı soruları ve bilgi soruları olmak üzere dört grupta incelenir. Araştırmacı, çalışmasının amacına bağlı olarak ankette hangi tip soruları kullanılacağına karar verir. Hazırlanan anket çalışmasına tek tip soru kullanılacağı gibi farklı türde de sorular kullanılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta anket sorularının araştırmanın doğasına uygun olmasıdır.

3.3.1.1. Anket formunun hazırlanması

Bu çalışmada tarih öğretmenlerinin “tolerans” kavramı hakkındaki görüşlerini belirlemek ve tarih derslerinde tolerans eğitiminin önemini ortaya koymak amaçlandığından araştırma kapsamında anket uygulanmasına karar verilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda bir anket formu hazırlanmış ve Manisa ve Akhisar ilçesinde MEB'e bağlı okullarda çalışan 100 tarih öğretmeni tarafından cevaplandırılmıştır.

Araştırma için hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ankete cevap veren öğretmenlere ait kişisel bilgilerle ilişkilidir. Bu bölümde araştırmaya

katılacak öğretmenlerden, cinsiyetleri, mezun oldukları fakülte, çalışma süreleri ve çalıştıkları kuruma ilişkin ilgili seçeneği işaretlemeleri istenmiştir.

Araştırma için hazırlanan anket formunun ikinci bölümü, tarih öğretmenlerinin tolerans kavramı hakkındaki bilgilerini öğrenmek ve tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri hakkındaki görüşlerini tespit etmeye yönelik hazırlanmıştır.

Araştırmada soruların hazırlanmasına geçmeden önce dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bu hususların başında araştırma yapılacak konunun tespitinden sonra yapılacak literatür taraması gelmektedir.

Anketi hazırlamadan önce ilk olarak tolerans kavramı ve tolerans eğitimi ile ilgili ulusal ve uluslararası literatür taranmıştır. Tolerans kavramının ve tolerans eğitiminin ne olduğu ve tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri tespit edilmiş, bu çerçevede tarih öğretmenlerine yönelik ne tür soruların sorulabileceği araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Araştırmacının literatür taraması doğrultusunda yaptığı değerlendirmeler sonucunda, çalışmanın amacına uygun olarak ankette nitel sorulara yer verilmesine karar verilmiş ve açık uçlu sorular tercih edilmiştir.

Anket geliştirmenin ikinci aşamasında, Anket taslak formu hazırlanmıştır. Ankette yer alan açık uçlu sorular, 3 tarih eğitimcisi, 2 eğitim bilimci ve 10 yılın üzerinde mesleki deneyime sahip 2 öğretmen olmak üzere toplam 7 uzmandan görüş alınmıştır. Alınan görüşler doğrultusunda anket formu tekrar gözden geçirilmiştir.

3.3.1.2. Ön uygulama, analizler ve ankete son şeklinin verilmesi

Ön uygulama anketin geçerlilik ve güvenirliliğinin gözleme dayalı verilerle sorgulandığı bir aşamadır. Anketin taslak formundaki problemleri belirlemede kritik bir öneme sahip olan ve araştırmanın hedef kitlesiyle benzer özelliklere sahip bir grup üzerinde yapılacak ön uygulama, geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek için çok önemli bir aşamadır (Büyüköztürk, 2010).

Hazırlanan anket formu ile ilgili pilot çalışma, 2012- 2013 eğitim öğretim yılı güz yarısında İzmir ilinde MEB'e bağlı okullarda çalışan 20 tarih öğretmeni ile yapılmıştır. Yapılan pilot çalışmada ankette yer alan açık uçlu sorulara araştırmaya

katılan öğretmenlerin istenilen düzeyde cevaplar verdikleri, soruların anlaşılması ve cevaplandırılmasında herhangi bir sorunun yaşanmadığı tespit edilmiştir.

Güvenirlilik ve geçerlilik sonrası, ankete iki bölüm olmak üzere 2 sayfa halinde son şekli verilmiştir. Birinci bölüm kişisel bilgilere yönelik sorulardan oluşan bölüm olup, bu bölümde katılımcı öğretmenlerin çalıştıkları okul türü, çalışma yılları, cinsiyetleri ve mezun oldukları fakülteye ilişkin ilgili seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. İkinci bölüm ise öğretmenlerin tolerans ve tolerans eğitimi hakkındaki görüş, bilgi ve düşüncelerinin belirlenmesi amacı ile hazırlanan açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Bu bölümde tarih öğretmenlerinin tolerans kavramı ve tolerans eğitimi hakkındaki bilgileri, tolerans eğitiminin önemi hakkındaki düşünceleri, tarih dersleri ile tolerans eğitimi arasındaki ilişki hakkındaki düşünceleri ve tarih derslerinde tolerans eğitimine yönelik hangi bilgilerin öğretilebileceği, tarih derslerinde tolerans eğitiminin nasıl verilebileceği hakkındaki düşünceleri, tolerans eğitiminde karşılaştıkları problemler ve müfredatta tolerans eğitimi ile ilgili öğretmenlerin beklentileri nelerdir gibi sorularla veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Anket formunda sorulan sorular tezin giriş kısmında verilen kuramsal bilgiler çerçevesinde oluşturulmuştur.

Oluşturulan anket formu 2013- 2014 eğitim öğretim yılı güz ve bahar yarıyılında Manisa ili ve Akhisar ilçesi dâhilinde bulunan ortaöğretim kurumlarında çalışan tarih öğretmenlerine dağıtılmış ve uygulanmıştır. Okulları ziyaret etmek suretiyle tarih öğretmenlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Tarih öğretmenlerine verilen 140 anket formundan ancak 100'ü geri dönmüş ve 92'si analiz ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ankete katılarak cevapları değerlendirilen öğretmenlere ilişkin bilgiler Tablo 3.1'de gösterilmiştir.

Tablo 3.1.

Ankete Katılan Öğretmenlerin Cinsiyet Durumuna İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Bayan	49	%53,3
Bay	43	%46,7
Toplam	92	%100

Buna göre araştırmaya katılan 92 tarih öğretmeninden 49'u bayan, 43'ü baydır. Bayanlar katılımcı toplamının %53,3'ünü oluştururken bayların oranı %46,7 olmuştur.

Tablo 3.2.

Ankete Katılan Öğretmenlerin Mezun Olduğu Okul Türü

Mezuniyet Durumu	Frekans	Yüzde (%)
Eğitim Fakültesi	50	%54,4
Fen Edebiyat Fakültesi	40	%43,4
Eğitim Enstitüsü	2	%2,2
Toplam	92	%100

Tablo 3.2'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğretmenlerin 50'si eğitim fakültesi, 40'ı fen edebiyat fakültesi ve 2'si de eğitim enstitüsü mezunu olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların eğitim durumlarının oransal dağılımına bakıldığında %54,4'nün eğitim fakültesi, %43,4'ünün fen edebiyat fakültesi mezunu ve %2,2'sinin eğitim enstitüsü mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 3.3.

Ankete Katılan Öğretmenlerin Çalıştığı Okul Türüne İlişkin Bilgiler

Çalışılan Okul Türü	Frekans	Yüzde (%)
Anadolu Lisesi	52	%56,5
Meslek Lisesi	30	%32,6
Anadolu Öğretmen Lisesi	5	%5,4
Özel Lise	5	%5,4
Toplam	92	%100

Araştırmaya katılan 92’i tarih öğretmeninden 52’si Anadolu Lisesi, 30’u meslek lisesi, 5’i Anadolu Öğretmen Lisesi ve 5’i de Özel Lisede çalıştığını belirtmiştir. Çalışılan kurum türü ile ilgili oranlara bakıldığında; katılımcıların %56,5’i Anadolu Lisesi, %32,6’sı Meslek Lisesi, %5,4’i Anadolu Öğretmen Lisesi ve %5,4’nün Özel Lisede çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 3.4.

Ankete Katılan Öğretmenlerin Mesleki Deneyimi

Çalışma Süresi	Frekans	Yüzde (%)
0-5 yıl	10	%10,8
5-10 yıl	30	%32,6
10-15 yıl	35	%38,4
15-20 yıl	15	%16,3
21 ve üzeri	2	%2,1
Toplam	92	%100

Araştırmaya katılan 92 öğretmenden 10’u, 0- 5 yıl; 30’u 5- 10 yıl; 35’i 10-15 yıl;15’i 15-20 yıl ve 2’si 21 ve üzeri mesleki tecrübeye sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu verilere göre oransal olarak öğretmenlerin, %10,8’i 0-5 yıl, %32,6’sı 5-10 yıl, %38,4’ü 10-15 yıl, %16,3’ü 15-20 yıl ve %2,1’i 21 ve üzeri mesleki tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

3.3.1.3. Anketten elde edilen verilerin analizi

Araştırmada anket formuna cevap veren 100 öğretmenden 92’sinin verileri analiz ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırmadan 8 anket formunun çıkarılmasının sebebi olarak araştırmaya katılan öğretmenlerin sorulara verdikleri cevapların sorular ile ilgisinin olmaması gösterilmiştir.

Anket yoluyla ulaşılan veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analize göre, elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır.

Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2012). Betimsel analizde öncelikle verilerin dışa aktarılması ve belli kategoriler altında temalaştırılması gerekmektedir. Anketteki açık uçlu sorulara verilen cevaplar incelendikten sonra, ulaşılan veriler literatür kısmında tolerans ile ilgili bilgilerde göz önünde bulundurularak bir genel çerçeve oluşturulmuş, bu çerçeveye bağlı olarak araştırmanın amacı ve problem durumuna bağlı olarak alt temalar oluşturulmuştur. Temalar içerisinde katılımcıların verdikleri cevaplar yazılarak, her tema tablolara ayrılmıştır. Tablolaştırma kısmında frekans hesabı yapılarak veriler görselleştirilmiştir. Tablolardaki veriler karşılaştırılırken literatür kısmından alıntılar yapılarak yorumlar ile zenginleştirilmiştir.

3.3.2. Mülakat

De Marrais (2004) mülakatı, görüşmeci ve katılımcının birlikte yer aldığı araştırma yapılan alana yönelik hazırlanan sorulara odaklanarak birlikte konuşma süreci olarak tanımlamaktadır. Mülakat insanların neyi ve neden düşündüklerini, duygu, tutum ve hislerinin neler olduğunu davranışlarını yönlendiren faktörleri ortaya çıkarmayı sağlayan bir veri toplama aracıdır (Ekiz, 2003). Mülakat kaynak kişinin ilgi, görüş, tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmak üzere iki kişi arasında serbest bilgi değişimini sağlayan sosyal ortamı yaratmak için düzenlenir (Balcı, 2006).

3.3.2.1. Mülakat formunun hazırlanması

Araştırmada öğretmenlerin tolerans kavramı hakkındaki bilgileri ve tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri hakkındaki düşünceleri mülakat yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada anketten elde edilen bilgileri derinleştirmek, alınan cevapları daha ayrıntılı ve anlamlı hale getirmek anlaşılmayan noktaları aydınlatmak için yarı yapılandırılmış mülakattan yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların da sorulabildiği bir mülakat yöntemi olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Yarı yapılandırılmış mülakatta araştırmacı, her

ne kadar araştırma konusu kapsamında sorularını hazırlamış, kafasında araştırma ile ilgili bir plan hazırlamış olsa da görüşmenin gidişatına göre sorularını değiştirilebilir, araştırmanın ana konseptine bağlı olmak kaydıyla içeriğinde değişikliklere giderek mülakatta, görüşülen kişilere açık uçlu sorular yöneltilir. Yarı yapılandırılmış mülakatlar nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir yöntem olarak araştırmacılara hem konuların ana çerçevesini belirleyip kendi konuları kapsamında sorular sorma imkânı verirken, hem de görüşme esnasında araştırma konusu ile direkt ya da dolaylı olarak ilişkili olabilecek yeni gelişmelere göre mülakat sorularında değişime gitme ve yeni sorular ekleme imkânı veren esnek bir yapıya sahiptir (Güler, Halıcıoğlu, 2013).

Mülakat formu 10 sorudan oluşmuştur. Mülakat formu hazırlanmadan önce tolerans ile ilgili yerli ve yabancı literatür taranmış, tolerans eğitimin ne olduğu ve özellikleri belirlenmeye çalışılmış, tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yeri araştırılmış ve tarih derslerinde tolerans eğitiminin nasıl gerçekleştirilebileceğinin ortaya konulmasına yönelik sorular hazırlanmıştır. Mülakat sorularının hazırlanmasında anket sorularına bağlı kalınarak daha derinlemesine cevaplar alınmaya çalışılarak tolerans ve tolerans eğitimi konuları açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Mülakat formunun hazırlanmasında 1 tarih eğitimcisi, bir eğitim bilimci ve 10 yıllık mesleki deneyime sahip bir öğretmen olmak üzere toplam 3 uzmandan görüş alınmıştır. Alınan görüşler doğrultusunda mülakat formu tekrar gözden geçirilmiştir.

3.3.2.2. Mülakat formunun pilot çalışması

Mülakat formu ile ilgili pilot çalışma 2012- 2013 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılında İzmir ilinde, MEB'e bağlı okullarda çalışan 4 tarih öğretmeni ile yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış bir mülakat formunun kullanıldığı çalışmada öğretmenlere 10 soru sorulmuştur. Her bir görüşme 35-45 dk aralığında sürmüştür ve görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Ayrıca araştırmada araştırmacı tarafından anahtar kavramlar not tutulmuştur. Araştırmacı tarafından görüşmenin durumuna göre sorularda açıklamaya gidilmiş ve daha derinlemesine bilgi edinmek amacıyla ilave sorularda sorulmuştur.

Görüşmenin pilot çalışması sonrasında elde edilen veriler yazıya dökülerek analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonrasında çalışmanın amacına ulaşması için bazı

sorularda değişikliğe gidilmiştir. 5. Sorunun ise (Tarih dersleri tolerans eğitime uygun mudur?) “Tarih dersleri tolerans eğitime uygun mudur? Uygun ise tarih derslerinden tolerans eğitiminde nasıl yararlanılabilir? ” şeklinde değiştirilmesine karar verilmiştir.

3.3.2.3. Mülakat formunun uygulanması

Mülakat formunun pilot çalışmasından elde edilen bulguların ankette sorulan sorularla benzer sonuçlar vermesi, mülakat ve anket sorularının geçerlilik ve güvenilirliğini göstermektedir. İki veri toplama aracı ile benzer sonuçların elde edilmesi, nitel çalışmalarda güvenilirlik ve geçerlilik açısından kullanılan bir yöntem olup mülakat formuna son halinin verilmesinde bu yöntemden yararlanılmıştır. Güvenirlilik ve geçerlilik sonrası son hali verilen mülakat formu 10 sorudan oluşmuştur.

Güvenirlilik ve geçerliliği kanıtlanan mülakat formu 2013- 2014 eğitim öğretim yılında Manisa İli ve Akhisar İlçesindeki MEB’de görevli 22 tarih öğretmenine uygulanmıştır. Mülakata katılan öğretmenlere ilişkin kişisel bilgiler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 3.5.

Cinsiyet Durumuna İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Bayan	14	%63,6
Bay	8	%36,4
Toplam	22	%100

Mülakat formunu dolduran öğretmenlerin cinsiyete göre dağılımı Tablo 3.5’de gösterilmiştir. Buna göre araştırmaya katılan 22 katılımcıdan 14’ü bayan, 8 ‘i baydır. Bayanlar katılımcı toplamın %63,6’sını oluştururken bayların oranı %36,4’dür.

Tablo 3.6.

Mezuniyet Durumuna İlişkin Bilgiler

Mezuniyet Durumu	Frekans	Yüzde
Eğitim Fakültesi	15	%68
Fen Edebiyat Fakültesi	7	%32
Toplam	22	%100

Mülakatta mezuniyet durumu ile ilgili eğitim fakültesi, fen edebiyat fakültesi ve eğitim enstitüsü seçenekleri verilmiştir. Tablo 3.6’da görüldüğü üzere katılımcıların 15’i eğitim fakültesi 7’si fen edebiyat fakültesi mezunu olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların eğitim durumunun oransal dağılımına bakıldığında % 68’i eğitim fakültesi, %32’si fen edebiyat fakültesi mezunu olduğunu belirtmiştir.

Tablo 3.7.

Çalışılan Kurum Türüne İlişkin Bilgiler

Çalışılan Kurum Türü	Frekans	Yüzde
Anadolu Lisesi	12	%55
Meslek Lisesi	6	%27
Öğretmen Lisesi	2	%9
Özel Lise	2	%9
Toplam	22	%100

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere 22’i katılımcıdan 12’si Anadolu Lisesi, 6’sı meslek lisesi, 2’si Öğretmen Lisesi ve 2’si de Özel Lisede çalıştığını belirtmiştir. Çalışılan kurum türü ile ilgili oranlara bakıldığında katılımcıların %55’i Anadolu Lisesi, %27’si Meslek Lisesi, %9’u Öğretmen Lisesi ve %9’unun da Özel Lisede çalıştığı görülmektedir.

Tablo 3.8.

Çalışma Sürelerine İlişkin Bilgiler

Çalışma Süresi	Frekans	Yüzde
0-5 yıl	7	%32
5-10 yıl	5	%23
10-15 yıl	4	%17
15-20 yıl	3	%14
21 ve üzeri	3	%14
Toplam	22	%100

Mülakat formunu dolduran öğretmenlerin çalışma sürelerini gösteren bilgiler Tablo 3.8’de gösterilmiştir. Buna göre, 22 öğretmenden 7’si 0-5 yıl; 5’i 5-10 yıl; 4’ü 10-15 yıl; 3’ü 15-20 yıl ve 3’ü de 21 ve üzeri tecrübeye sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu verilere göre oransal olarak öğretmenlerin %32’si 0-5 yıl, %23’ü 5-10 yıl, %17’si 10-15 yıl, %14’ü 15-20 yıl ve %14’ü 21 ve üzeri mesleki tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

3.3.2.4. Mülakatta elde edilen verilerin analizi

Mülakatlarda yer alan sorular içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi dendiğinde genel anlamda sözlü ve yazılı materyallerin sistematik bir şekilde analizi anlaşılmaktadır (Balcı, 2006). Mülakattaki verilerin içerik analiziyle incelenmesinin nedenleri olarak içerik analizinin şu özellikleri gösterilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2010);

- Esas olarak birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaya fırsat vermesi,
- Temel amacının toplanan verileri açıklayabilecek kavram ilişkilere ulaşmak olması,
- Verileri daha derin bir işleme tabi tutması gibi özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca içerik analizinde, mülakat yapılan bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde ortaya koymak amacı ile doğrudan alıntılara yer verilmektedir. Bu bağlamda görüşmeden elde edilen veriler teker teker incelenerek ortak temalar bulunmuş, daha sonra veriler kodlara ve temalara göre düzenlenerek sınıflandırılmıştır. Bu aşamadan sonra ortaya konan içerik doğrudan alıntılarla desteklenerek yorumlanmıştır. Elde edilen verilerin raporları yazılırken görüşülen öğretmenlerin kimlik bilgileri saklı tutularak gerçek isimlerinin yerine takma isimler kullanılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde anket ve mülakattan elde edilen bulgular analiz edilerek ortaya konmuştur. Anketten ve mülakattan elde edilen bulgular tablolar halinde gösterilerek açıklanmıştır. Her soru için yüzde frekansları tespit edilerek belirtilmiştir. Anket ve mülakatta sorulan sorular açık uçlu olduğundan soruların analizinde bazı öğretmen görüşleri aynen kullanılarak açıklamalar ve yorumlar yapılmıştır.

4.1. Anketten Elde Edilen Bulgular

Anket formunu, oluşturan açık uçlu soruların analizi yapılırken verilen cevapların benzerlik ve sıklıkları göz önünde tutularak kategoriler oluşturulmuş, bu kategoriler tablolar halinde gösterilmiştir.

4.1.1. Anket Sorularının Analizi

Ankette; öğretmenlerin tolerans hakkındaki bilgileri, tolerans eğitimi ve tarih dersleri ile ilişkisi hakkındaki düşünceleri, tarih derslerinde tolerans eğitiminde kullandıkları metotlar ve varsa karşılaştıkları problemler gibi konularından oluşan 9 soru katılımcılara yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan 92 öğretmenden bazılarının sorulan soruya birden fazla görüş belirtmesi nedeniyle tablolardaki sayısal değerler, katılımcı sayısını değil konuyla ilgili görüş sayısını belirtmektedir. Bu çerçevede sorular ve sorulardan elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

4.1.1.1. Tarih öğretmenlerinin tolerans hakkındaki görüşleri

Araştırma için hazırlanan anketin ilk sorusu “ Tolerans kavramının size neyi çağrıştırdığını yazınız?” şeklinde sorulmuştur. Tarih öğretmenlerinin tolerans hakkındaki düşünceleri alınmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede soruya verilen cevaplar aşağıda tablolastırılmış biçimde ifade edilmiştir.

Tablo 4.1.

Tolerans Nedir Sorusuna Verilen Cevaplara İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Hoşgörülü olmaktır.	35	%23,9
Farklı görüş, düşünce ve inançlara saygılı olmaktır.	28	%19,1
Hatayı affetmedir.	20	%13,6
Katı ve sabit fikirli olmamaktır.	17	%11,6
Bağışlayıcı olmaktır.	12	%8,2
Yeniliklere açık olmaktır.	10	%6,8
Eşitlik ve demokrasidir.	9	%6,1
Müşamaha göstermektir.	7	%4,8
Empati kurup karşımızdaki insanı anlamaktır.	5	%3,4
Yaşanılanlar karşısında aşırı tepki göstermemektir.	3	%2,5
Toplam	146	%100

Tablo 4.1’den anlaşılacağı üzere çalışmaya katılan öğretmenlerin %23,9’unun tolerans kavramını hoşgörü üzerine kurdukları görülmektedir. Katılımcıların %19,1’i toleransı farklı görüş, düşünce ve inançlara saygılı olma, %13,6’sı hatayı affetme, %11,6’sı katı ve sabit fikirli olmama, %8,2’si bağışlayıcı olmak, %6,8’i yeniliklere açık olma, %6,1’i eşitlik ve demokrasi, %4,8’i müşamaha göstermek, %3,4’ü empati kurup karşımızdaki insanı anlama, %2,5’i ise toleransı yaşanılanlar karşısında aşırı tepki göstermeme olarak açıklamaktadır.

Kaya (2000) tarafından genel anlamda tolerans, başkalarının yanlış bulduğumuz ya da olması gerekene aykırı saydığımız inanç, duygu, düşünce, görüş, benimseyiş, eğilim, tutum ve davranışlarını hemen ya da önyargılı olarak yadsımayıp, kendilerine göre doğru ya da haklı olabileceğini, aradaki farkların toplumsal yaşamda sorunlar yaratmayacağını öngörmek yanında farklı cinsiyet, ırk, etnik köken gibi ayrılıkların toplumsal yaşam açısından sorun olmadığını ön yargısız olarak kabullenmek demektir.

Bu veriler ışığında tarih öğretmenlerinin, teori kısmında verilen tolerans tanımına yakın ifadelerde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmanın literatür kısmında tolerans kavramına yakın olduğu düşünülen ve yıllardır sözlüklerde tolerans kavramı yerine kullanılan kelimeler olarak hoşgörü, müsamaha ve tesamuh dan bahsedilmiştir. Bu yanlış kullanımın tolerans kavramının Latince olmasından ve dilimize geçerken farklı kavramlarla açıklanmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu nokta da çalışmaya katılan öğretmenlerin bazıları da tolerans kavramını, dilimizdeki benzer kavramlarla açıklayarak yanlışlığa düştükleri görülmüştür. Veriler incelendiğinde bazı tarih öğretmenlerinin tolerans kavramını tanımlamada hoşgörü ve müsamaha kullanması tolerans kavramı hakkında kavram kargaşası yaşadığını da göstermektedir.

Sonuç olarak araştırma bulguları incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin tolerans kavramını tanımlamada; farklı görüş, düşünce ve inançlara saygıyı, kabullene bilirliliği, hatayı affetmeyi, katı ve sabit fikirli olmamayı vurgulaması öğretmenlerin tolerans kavramı hakkında genel bir bilgi sahibi olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

4.1.1.2. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitimi hakkındaki görüşleri:

Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan sosyal ve ekonomik değişikliklerin insan yaşamına olumlu etkilerinin yanında getirdiği olumsuz etkileri de olmuştur. Değişen dünyada insanlar birbirinden uzaklaşmış ve artık farklılıkları kabullenememe noktasına gelmiştir. Birlikte yaşamın günden güne zorlaştığı dünyamızda, tolerans eğitimi insanları birbirine yaklaştırmakta ve farklılıkları kabul ederek farklılıkları insan yaşamının zenginliği olarak görmektedir. Bu çerçevede geleceğin bireylerini yetiştirecek olan öğretmenlerin tolerans eğitimi konusunda genel bir bilgisinin olması çok önemlidir.

Bu bağlamda araştırmanın ikinci sorusunda tarih öğretmenlerine; “ Tolerans eğitimi nedir?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerin tolerans eğitimi hakkındaki bilgisi öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede öğretmenlerin verdiği cevaplar aşağıda tablolandırılmıştır:

Tablo 4.2.

Tolerans Eğitimi Hakkındaki Görüşlere İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Öğrenciye ön yargısız olmanın öğretilmesidir.	27	%21,7
Olaylar karşısında tarafsız olmanın öğretilmesidir.	22	%17,7
Öğrencilere farklılıklara açık olmanın öğretilmesidir.	18	%14,5
Dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın karşındaki kişiyi anlama eğitimidir.	16	%12,9
İnsancıl bakış açısı kazandırmak için yapılan eğitimidir.	14	%11,2
Tüm insanların bir arada yaşamasının sağlanmasıdır.	8	%6,4
Öğrencinin merkezde olduğu eğitimidir.	7	%5,6
Tolerans kavramını öğretmek için yapılan eğitimidir.	5	%4,3
Öğrencilerin düşüncelerini ve fikirlerini özgürce ifade edebilmelerine ortam hazırlanmasıdır.	4	%3,2
Çoğulculuğu sağlamak için yapılan eğitimidir.	3	%2,4
Toplam	124	%100

Araştırmanın teori kısmında tolerans eğitimi, farklılıklar karşısında uyum sağlama olarak açıklanmıştır. Bireylerin farklı düşünceleri onların çeşitliliğinin sonucudur. Tolerans eğitiminde ilk adım, ortak hak ve özgürlükleri insanlara öğretmek, saygı ve değeri korumak için öğrencilerin iradesini teşvik etmektir. Aslında tolerans eğitimi yeni yüzyılda “barış eğitimidir” (Lahelma, 2004).

Yukarıda açıklanan tanımdan hareketle katılımcıların tolerans eğitimi tanımıyla ilgili araştırmanın teori kısmında yapılan tanımlamalara uygun doğru bilgilere sahip olup olmadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcıların %21,7’si tolerans eğitimini, ön yargısız olmanın öğretilmesi, %17,7’si olaylar karşısında tarafsız olmanın öğretilmesi olarak açıklamıştır. Tolerans eğitimini çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin %14,5’i farklılıkları kabul etme, %12,9’u dil, din ve ırk ayrımı yapmaksızın karşındaki kişiyi anlama, %11,2’si insancıl bir bakış açısı kazanma, %6,4’ü tüm insanlara bir arada yaşama kültürü kazandırma, %5,6’sı öğrencinin

merkezde olduğu eğitim,%4,6'sı tolerans kavramı öğretme, %3,2'si öğrencilerin düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi ve %2,4'i ise çoğulculuğu sağlamak için yapılan eğitim olarak açıklamıştır. Bu veriler incelendiğinde çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin çoğunun tolerans eğitimi ile ilgili genel bir bilgi sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminin tanımına yönelik verdiği cevaplar, teori kısmında açıklanan tolerans eğitimi tanıma yakın ifadelerdir.

Tolerans eğitimi ile eşitlik, barış, dostluk gibi değerleri benimsemiş öğrenciler yetiştirilmek amaçlanmıştır. Tolerans eğitimi barış içinde yaşamak için ön koşuldur (Orlenius, 2008). Yukarıdaki verilerden anlaşılabacağı üzere katılımcıların tolerans eğitimi hakkında genel bir bilgisinin olması onların tarih derslerinde tolerans eğitimi gerçekleştirmesine imkân sağlayacaktır. Böylece tarih derslerinde öğrenciler tolerans kültürünü kavramış olarak yetişecektir.

4.1.1.3. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminin önemi ve gerekliliği hakkındaki görüşleri

Tolerans eğitiminin, sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde öğretmenlere büyük rol düşmektedir. Derslerinde tolerans kültürünün gerçekleşmesini sağlayacak olan öğretmenlerin tolerans eğitiminin önemini ve gerekliliğini kavramış olması gerekir. Bu çerçevede, tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminin gerekliliği hakkındaki görüşünü öğrenmek için onlara “ Tolerans eğitiminin önemi ve gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminin gerekliliği ve önemi hakkındaki görüşleri Tablo 4.3’de ayrıntılı bir biçimde gösterilmiştir.

Tablo 4.3.

Tarih Öğretmenlerin Tolerans Eğitiminin Gerekliliği İle İlgili Görüşleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tolerans eğitimi gerekli ve önemli görüyorum.	90	%97,8
Tolerans eğitimi gerekli ve önemli görmüyorum.	2	%2,2
Toplam	92	%100

Tablo bulguları incelendiğinde tarih öğretmenlerinin %97,8'i gibi büyük bir kısmı tolerans eğitiminin gerekliliğine inandığını belirtmiştir. Bu oldukça önemli bir göstergedir. Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin %2,2'si ise tolerans eğitiminin gerekliliğine inanmadığını belirtmiştir. Tolerans eğitiminin önemli ve gerekli olduğuna inan öğretmenlerin görüşleri Tablo 4.4'de gösterilmiştir.

Tablo 4.4.

Tolerans Eğitiminin Önemi ve Gerekliliği Hakkındaki Görüşlere İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Toplumsal barışın gelişmesi için gereklidir.	30	%25,4
Farklı kültürleri kabullenmek için gereklidir.	21	%17,7
Tarih konularına tek taraflı bakmamayı öğrenmek için gereklidir.	16	%13,6
Karşımızdaki bireyi anlamak için gereklidir.	14	%11,8
Demokrasi kültürünün kazanılması için gereklidir.	10	%8,4
Öğrenci merkezli eğitim için gereklidir.	8	%6,7
Adalet ve ahlak kavramının oluşması için gereklidir.	6	%5,2
Farklı düşüncelere saygılı olmak için gereklidir.	6	%5,2
Farklılıkların zenginlik olduğu düşüncesinin oluşması için gereklidir.	5	%4,3
Ötekine saygı için gereklidir.	2	%1,7
Toplam	118	%100

Tolerans eğitimi, bireylere farklı toplumları anlaması için beceri ve anlayış kazandırır. Bir topluluk içerisinde yaşayan bireylerin, çeşitliliklere açık olarak yetişmesinde tolerans bilinci kazanmış olması önemlidir. Tolerans eğitimi, toplumsal barışın ve huzurun sağlanması için gerekli olan eğitimidir (Vogt, 1994). Tolerans eğitiminin gerekliliğine inanan öğretmenler, Leonord'un (2006) açıkladığı şu davranışları gösterirler;

- Eleştirilerini kırıncı değil, yapıcı yapar. Eleştirirken bile öğrencisine yol gösterir.
- Bireysel farklılıklara ve değerlere saygılı öğrenci topluluğu yetiştirir.
- Öğrencilerin olayları çok perspektifli değerlendirmesine yardım eder.

- Tolerans eğitimine duyarlı öğretmenler uyguladıkları farklı öğrenme stilleri ile farklılıklara ve çeşitliliklere duyarlı öğrencilerin yetiştirilmesine çalışmaktadır.

Leonard tarafından yukarıda açıklanan davranışlar tolerans eğitiminin gerekliliğini ve önemini kavramış öğretmenlerin derslerinde ve hayatında uygulayacağı davranışlardır. Tolerans gerekliliğine inanmak bir yaşam felsefesidir.

Tolerans eğitiminin gerekliliğine ve önemine inanan öğretmenlerin %25,4'ü toplumsal barışın gelişmesinde tolerans eğitiminin gerekli olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların %17,7'si tolerans eğitiminin önemini farklı kültürleri kabullenme olarak ifade etmiştir. Katılımcıların %13,6'sı tarihteki olayları düşünürken ve öğrenirken olaylara farklı açılardan bakabilmenin öğretilmesi için tolerans eğitiminin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Katılımcıların %11,8'i karşımızdaki bireyi anlamak, %8,4'ü demokrasi kültürünün kazanılması, %6,7'si öğrenci merkezli eğitim, %5,2'si adalet ve ahlak kavramının oluşması, %4,3'ü farklılıkların zenginlik olduğu düşüncesinin oluşması ve %1,7'si ise ötekine saygı için tolerans eğitiminin gerekliliğini vurgulamıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde tolerans eğitiminin gerekliliği konusunda olumlu tutum içerisinde oldukları gözlenmektedir. Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin %2,2'sinin tolerans eğitiminin gerekliliğine inanmaması, derslerinde tolerans kültürünün gelişmesini engelleyecek bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Tolerans eğitiminin önem ve gerekliliğine inanmayan tarih öğretmenleri inanmama nedenleri hakkında görüş belirtememiştir.

4.1.1.4. Tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinin tolerans eğitime uygunluğu ve tolerans eğitiminde tarih derslerinden nasıl yararlanılabileceği hakkında görüşleri

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerine “Tarih dersleri tolerans bilinci kazandırmaya uygun ders midir? Eğer cevabınız evet ise tolerans eğitiminde tarih derslerinden nasıl yararlanılabilir?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Tarih öğretmenlerinin tarih dersleri ve tolerans eğitimi arasındaki ilişkiyi çok iyi bilmesi gerekmektedir. Tolerans kavramının öğretilmesinde başvurulan yollardan en önemlisi eğitimidir. Özellikle tarih dersleri tolerans kavramının

öğretilmesinde ve tolerans bilincinin kazandırılmasında önemli dersler arasındadır. Tarih dersleri, tarihsel bilgi ve beceriler aracılığıyla tolerans eğitimi destekler. Literatür kısmında da belirtildiği gibi tarih dersleri tolerans eğitimi, hedef, metot, beceriler, kazanımlar, amaç, değerler ve kavramlar yönünden destekler.

Tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinde tolerans eğitimi nasıl gerçekleştireceğini çok iyi bilmesi gerekmektedir. Tarih dersleri geçmişten günümüze doğru içerdiği zengin konular ve farklı bakış açılarıyla tolerans eğitiminin gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir. Tarih geçmişten günümüze getirdiği zengin kavramlar ile tolerans eğitiminin gerçekleşmesine yardım eder. Bu kavramlardan bazıları şunlardır; şiddet, ayırım, baskı, ırkçılık, özgürlük, demokrasi, kültür çeşitliliği, öteki ve insandır. Toleransın temelini oluşturan bu kavramların tarih öğretimi aracılığıyla öğrencilere öğretilmesi mümkündür.

Tarih dersleri aracılığıyla bu kavramları öğrenen öğrenciler tolerans kültürüne sahip bireyin nasıl olması gerektiğini öğrenir. Tarih eğitimiyle tolerans bilinci kazanan öğrenciler farklılıklara açık, olaylara çok perspektifli bakan ve ötekileştirmeden uzak yetişir.

Tablo 4.5’de tarih öğretmenlerinin tarih derslerinin tolerans eğitime uygunluğu ve tolerans eğitiminde tarih derslerinden nasıl yararlanılabileceği hakkındaki düşünceleri açıklanmıştır.

Tablo 4.5.

Tarih Öğretmenlerinin Tarih Derslerinin Tolerans Eğitime Uygunluğu Hakkında Görüşleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tarih dersleri tolerans eğitime uygundur.	88	%95,6
Tarih dersleri tolerans eğitime uygun değildir.	4	%4,4
Toplam	92	%100

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin %95,6’sı tarih derslerinin tolerans eğitimi için uygun olduğunu belirtmiştir. Öğretmenlerin %4,4’ü ise tarih derslerinin

tolerans eğitimine uygun olmadığını belirtmiştir. Tarih derslerinin tolerans eğitimine uygun olmadığını ifade eden öğretmenler herhangi bir açıklayıcı bilgi vermemiştir. Tarih derslerinin tolerans eğitimine uygun olduğunu ifade eden öğretmenlerin, tolerans eğitiminde tarih derslerinden nasıl yararlanılabileceği hakkındaki görüşleri Tablo 4.6’da gösterilmiştir.

Tablo 4.6.

Tarih Öğretmenlerinin Tolerans Eğitiminde Tarih Derslerinden Nasıl Yararlanılabileceği Hakkındaki Görüşleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tarih dersi geçmişten günümüze getirdiği zengin konuları itibariyle tolerans eğitiminin gerçekleşmesini sağlar.	22	%22,9
Tarih dersi toleransın öğretimi noktasında içerisinde insan yaşamıyla ilgili tolerans eğitiminde kullanılacak savaş, barış ve soykırım gibi birçok malzemeyi barındırır.	20	%20,8
Tarih dersleri aracılığıyla öğrencilere toleransın temelini oluşturan farklılıklara açık olma ve çok perspektifli düşünme öğretilir.	15	%15,7
Tarih derslerinde öğrencilere tolerans ile ilgili konular anlatılırken yanlış olmaması öğretilir.	12	%12,5
Tarih dersi konuları içerisinde tolerans ve toleranssızlıkla ilgili birçok yaşanmış olayı barındırır.	10	%10,5
Tarih derslerinde öğrencilere tolerans kavramının geçmişi öğretilir.	9	%9,3
Tarih konuları içerisinde bulundurduğu zengin değerler ile tolerans eğitimi kolaylaştırır.	8	%8,3
Toplam	96	%100

Katılımcıların %22,9'u tarih dersinin konuları itibariyle tolerans eğitiminin gerçekleşmesine katkı yapacağını belirtmiştir. Katılımcıların %20,8'i tarihin insan yaşamının bir parçası olduğu için toleransın öğretimi noktasında içerisinde insan yaşamıyla ilgili birçok konuyu barındırabileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların %15,7'si tarih derslerinde öğrencilere farklılıklara açık olmanın öğretilebileceğini belirtmiştir. Katılımcıların %12,5'i tarih derslerinde öğrencilere olaylara yaklaşırken yanlı olmaması öğretilir görüşünü belirterek tolerans eğitiminin gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların %10,5'i tarih derslerinde öğrencilere toleranssızlıkla ilgili geçmişten örnekler verilerek toleransın sağlıklı bir şekilde öğrenilebileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların %9,3'ü tarih derslerinde öğrencilere toleransın geçmişinin öğretilebileceğini ifade etmiştir. Katılımcıların %8,3'ü ise tarih derslerinin içerisinde bulundurduğu zengin değerler ile tolerans eğitimine kolaylaştırdığını belirtmiştir.

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin %95,6'sı tarih derslerinde tolerans eğitiminden yararlanılabileceğine inanmaktadır. Çalışmaya katılan tarih öğretmenlerinin çoğu tarih derslerinin içinde bulundurduğu zengin konular ile tolerans eğitiminin gelişmesine katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Öğretmenler, tarihin insan yaşamının bir parçası olduğunu, toleransın da bu yaşamın içerisinde yer aldığını vurgulamıştır. Tarih konuları aracılığıyla öğrencilere tolerans eğitiminin temel özelliklerinden olan konulara farklı bakış açısıyla bakabilme ve toleranslı olmanın öğretilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

4.1.1.5. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde kullanılan yöntemler hakkında öğretmen görüşleri

Tarih derslerinde tolerans eğitimini gerçekleştirmeyi amaçlayan öğretmenlerin derslerinde farklı yöntem ve teknik kullanması son derece önem arz etmektedir. Tolerans konusunun öğretirken öğrencinin derse karşı ilgisini çekmede kullanılan farklı teknik ve yöntemin önemi yadsınamaz. Tolerans konusunun öğrenciye öğretilmesinde ne kadar çok farklı yöntem kullanılırsa öğrencinin konuyu öğrenmesi de o kadar kolaylaşır. Bu bağlamda araştırmaya katılan tarih öğretmenlerine “ Tarih derslerinde tolerans eğitimi için farklı etkinlikler ve yöntemler kullanıyor musunuz?” sorusu sorulmuş ve tarih öğretmenlerinin tarih derslerinde, tolerans eğitimi için

kullanılabilecek yöntemler hakkında ki görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 4.7’de belirtilmiştir.

Tablo 4.7.

Tarih Derslerinde Tolerans Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikler Hakkındaki Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tolerans İle İlgili Tarihsel Empati Çalışması	18	%15,4
Toleransı Öğretecek Tarihsel Filimler ve Belgeseller	16	%13,6
Toleransla ilgili Resimler	14	%11,9
Tolerans İle İlgili Tarihsel Hikâyeler	13	%11,2
Tolerans Konusu İle İlgili Araştırma ve İnceleme	10	%8,5
Tolerans Konusuyla İlgili Tartışma	9	%7,6
Tolerans İle İlgili Örnek Olay	8	%6,7
Tolerans Konusunda Beyin Fırtınası	6	%5,1
Tolerans Konusuyla İlgili Soru- Cevap	5	%4,2
Tolerans Konusunu İşleyen Dergi ve Gazeteler	4	%3,3
Tolerans Konusuyla İlgili Görüş Geliştirme	3	%2,5
Tolerans Konusuyla İlgili Münazara	3	%2,5
Tolerans İle İlgili Kavram Haritası	3	%2,5
Tolerans İle İlgili Sözlü Tarih Çalışması	2	%1,6
Kullanmıyorum	4	%3,3
Toplam	118	%100

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin %15,4’si tarihsel empati yöntemini, %13,6’si filimler ve belgeselleri, %11,9’u tolerans ile ilgili resimleri, %11,2’si tarihsel hikâyeleri, %8,5’i araştırma ve inceleme yöntemini, %7,6’sı tartışma yöntemini, %6,7’si

tolerans ile ilgili örnek olay yöntemini, %5,1'i tolerans ile ilgili beyin fırtınası yöntemini, %3,3'ü tolerans konusunu işleyen dergi ve gazeteleri kullandığını, %2,5 ise tolerans konusuyla ilgili görüş geliştirme, münazara, kavram haritası ve sözlü tarih yöntemini tarih derslerinde tolerans eğitimi için kullandığını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinden %3,3'lük bir kesim tolerans eğitimi için herhangi bir yöntem kullanmadığı ifade etmiştir. Tarih derslerinde tolerans kavramını öğretmede farklı yöntem ve teknik kullanmadığını belirten öğretmenler, tarih derslerinin tolerans eğitimi için uygun olmadığını düşünen öğretmenlerdir.

Tarih derslerinde tolerans eğitimi için farklı yöntem ve teknik kullandığını ifade eden öğretmenler, öğrencilerine tarih derslerinde objektif olmayı öğretmeye çalıştığını ve öğrencileri farklı kaynaklara yönelterek olayları farklı gözlerle değerlendirmeye özen göstermeye çalıştığını belirtmiştir. Ayrıca öğretmenler tolerans konusunu öğretmede görsel materyallerin önemini de vurgulamıştır. Tarih derslerinde, tolerans konusunu işleyen filmler, belgeseller ve resimler yoluyla öğrencilerin tolerans konusunu öğrenmesi daha kolay gerçekleşir. Öğrenciler tolerans konusuna uygun görselleri yorumlayarak toleransın ne olduğunu ve toleransın insan yaşamındaki yerini de rahatlıkla sorgulayabilirler. Araştırmaya katılan öğretmenler tolerans konusunun öğretiminde öğrenciyi düşünmeye itmenin de önemini vurgulamıştır. Öğrencilere tolerans konusunda hikâyeler hazırlanabileceğini ve hikâyelere dayalı sorular ile öğrenciyi tartışmaya ve beyin fırtınası yapmaya yönlendirerek toleransın öneminin ortaya çıkabileceğini belirtmişlerdir.

Yıldız (2003), Arslan (2005) ve Bal (2011) tarih eğitiminin sorunları adıyla yaptığı çalışmalarda belirttiği sorunlardan biri, bilgi ve iletişim teknolojisinde büyük ilerleme yaşanmasına karşın tarih derslerinde kullanılan öğretim yöntemleri ve malzemesindeki çeşitliliğin derslere yansıtılmamasıdır. Modern toplumlarda tarih eğitimi son yıllarda büyük bir değişim geçirmiştir. Bu değişimin sonucunda öğrenci pasif alıcı konumundan çıkarak tarihi, düşünen, yazan ve araştıran bir kişi olarak ortaya çıkmıştır. Öğrencinin derslerde aktif olması, öğretmenin kullanacağı farklı öğretim yöntem ve araçlarıyla sağlanacaktır. Tarih derslerinde tolerans eğitimi gerçekleştirecek öğretmenlerin, öğrencilerin ilgisini çekecek ve onları derse motive edecek farklı öğrenme araçlarını kullanmaya özen göstermesi gerekir.

Bu çalışmadaki bulgulara tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinde tolerans eğitime yönelik farklı yöntem ve teknikleri kullandığı sonucu olumlu görülmektedir. Tolerans eğitiminin gerekliliği olan tüm bireylerin görüşlerini ifade etmesine olanak sağlayacak yöntemlerin kullanılması tarih eğitimi için olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

4.1.1.6. Tarih öğretmenlerinin, tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterliliği hakkındaki görüşleri;

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerine; “Sizce tarih müfredatı tolerans eğitimi için yeterli mi? Müfredatta size göre tolerans ile ilgili nelere yer verilmeli? Sorusu sorulmuştur. Katılımcıların tarih müfredatı hakkındaki düşünceleri alınmaya çalışılmıştır. Tarih öğretmenlerinin müfredat hakkındaki düşünceleri Tablo 4.8’de belirtilmiştir.

Tablo 4.8.

Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterliliğine İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Yeterli değildir.	72	%78,3
Yeterlidir.	20	%21,7
Toplam	92	%100

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin %78,3’ü tarih müfredatının tolerans eğitimi için yetersiz olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %21,7’si ise tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğu görüşündedir. Müfredatın yetersiz olduğunu belirten katılımcılar tarih müfredatının tolerans eğitimi bağlamında tekrar gözden geçirilmesi gerektiği görüşünde bulunmuştur. Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olmadığı görüşünde bulunan öğretmenler bu görüşlerinin nedenlerini Tablo 4.9’da gösterilmiştir.

Tablo 4.9.

Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterli Olmama Nedenlerine İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Konu yoğunluğunun fazla olması	30	%30,6
Toleransın öğrenilmesine katkı sağlayacak konuların azlığı	25	%25,5
Tolerans konusuna katkı sağlayıcı hikâyeler ve tarih romanların müfredattaki azlığı	20	%20,4
Farklı düşüncelere ve farklı kültürlere saygı konusunun tarih müfredatında az yer alması	16	%16,2
Ezber ve kronolojik tarih anlatımının yoğun olması	3	%3,1
Tarih konularının çok perspektifli anlayışa dayalı hazırlanmaması	2	%2,1
Müfredat içinde kültür ve medeniyet konularının azlığı	2	%2,1
Toplam	98	%100

Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olmadığını düşünenlerin; %30,6'sı konu yoğunluğunun çok olduğunu, %25,5'i toleransın öğretilmesine katkı sağlayacak konuların az olduğunu, %20,4'i tolerans konusuna katkı sağlayacak tarihsel hikâyeler ve tarihsel romanların müfredattaki azlığına ve %16,2'si farklı düşüncelere ve farklı kültürlere saygı konusunun tarih müfredatında yeterince yer almadığını belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %3,1'i ezber ve kronolojik tarih anlatımının yoğunluğundan, %2,1'i tarih konularının çok perspektifli anlayışa dayalı olarak hazırlanmamasından ve müfredat içinde kültür ve medeniyet konularının az olduğu görüşünü belirtmiştir.

Katılımcıların %20'si ise tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğunu ifade etmiştir. Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğu görüşünü belirten tarih öğretmenlerinin görüşleri Tablo 4.10'da gösterilmiştir.

Tablo 4.10.

Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterli Olma Nedenlerine İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Müfredat içerisindeki konular ile tolerans rahatlıkla öğretilir.	14	%58,4
Tarih derslerinin hedeflerinin tolerans eğitimi desteklemesi	6	%25
Görüş belirtmeyen	4	%16,6
Toplam	24	%100

Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğu görüşünde olan öğretmenlerin %58,4'i müfredat içerisinde konular ile toleransın rahatlıkla öğretilebileceğini belirtmiştir. Katılımcıların %16,6'sı ise herhangi bir görüş belirtmemiştir.

Dünyada yaşanan hızlı değişim insanları daha nitelikli ve eğitilmiş olmaya zorlamaktadır. Bunun neticesinde eğitim programları her dönemde güncel ihtiyaçları karşılamak amacıyla geliştirilmektedir. Birçok ülkede tarih öğretim programlarının, tarih derslerinin toplumların içinde yaşadıkları zamanı ve şartları yansıtmaları gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Gençleri çok kültürlü toplumlar içinde eğitmek de bu amacın önemli bir parçasıdır. Giderek artan oranda küresel toplumun parçası haline gelen gençlerin farklılıklarla birlikte yaşamayı öğrenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede tarih derslerinden beklenen temel işlevlerden birisi de genç nesilleri çok kültürlü toplumların ihtiyacına göre yetiştirmektir (Aktekin, 2009, Demircioğlu, 2010).

Tarih derslerinde tolerans eğitiminin gerçekleşmesinde müfredatın tolerans eğitimine katkı sağlaması önemlidir. Aktekin (2009) açıkladığı gibi Türkiye'deki tarih eğitiminin geleneksel metotlarla öğretilen ve çok fazla detaya indiği için öğrencilerin anlamasından ziyade onları ezberciliğe iten bir yapısının olduğuna dair eleştiriler vardır. Tarih derslerinin tolerans eğitimindeki öneminin ortaya çıkmasında tarih müfredatının

önemi göz ardı edilmemelidir. Müfredatın tolerans eğitimini destekleyecek şekilde geliştirilmesi önemlidir.

4.1.1.7. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminde karşılaştıkları problemler hakkındaki görüşleri

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerine “Tolerans eğitiminde karşılaştığınız problemler var mı? Varsa bunlar nelerdir?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin düşünceleri Tablo 4.11’de açıklanmıştır.

Tablo 4.11.

Tolerans Eğitiminde Karşılaşılan Problemlere İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tolerans eğitiminde problem yaşıyorum.	80	%86,8
Tolerans eğitiminde problem yaşamıyorum.	8	%8,8
Cevap yok.	4	%4,4
Toplam	92	%100

Araştırmaya katılan katılımcılardan %86,8’i tarih derslerinde tolerans eğitiminde problemle karşılaştığını belirtirken, %8,8’i ise tarih derslerinde tolerans eğitiminde problem yaşamadığını belirtmiştir. Katılımcıların %4,4’ü ise sorulan soruya cevap vermemiştir.

Tarih derslerinde tolerans eğitiminde problemle karşılaşıyorum cevabını veren katılımcıların karşılaştıkları problemle ilgili verdikleri bilgiler Tablo 4.12’de gösterilmiştir.

Tablo 4.12.

Tolerans Eğitiminde Karşılaşılan Problem Türlerine İlişkin Bulgular

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Öğrenciden kaynaklanan problemler.	30	%32,8
Müfredattan kaynaklanan problemler.	20	%21,8
Çevreden kaynaklanan problemler.	18	%19,5
Aileden kaynaklanan problemler.	10	%10,8
Öğretmenden kaynaklanan problemler.	8	%8,6
Ders kitaplarından kaynaklanan problemler.	6	%6,5
Toplam	92	%100

Verilen cevaplara göre tolerans eğitiminde problemle karşılaştığını belirten 80 katılımcıdan; %32,6'i öğrenciden kaynaklanan problemler yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların %21,7'si müfredattan kaynaklanan problemler olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların; %19,5'i çevreden kaynaklanan problemler yaşadığını, %10,8'i aileden kaynaklanan problemler olduğunu, %8,6'sı öğretmenden kaynaklanan problemler olduğunu ve %6,5'i ders kitaplarından kaynaklanan problemlerin olduğunu ifade etmiştir.

Öğrencilerin derse karşı ilgisiz olması, öğrencilerin diğer insanları kabullenmede sıkıntı yaşaması, yerleşmiş yanlış algıları, farklı görüşlere kapalı olup farklılıkları kabullenmemesi öğrenciden kaynaklanan problemler olarak açıklanmıştır. Okulun bulunduğu çevre koşulları, televizyon ve çevrenin gelenek ve görenekleri çevreden kaynaklanan problemleri oluşturmaktadır. Ders konusunun ağır olması, müfredatın tolerans eğitimini geliştirecek tarzda hazırlanmaması müfredattan kaynaklanan problemler olarak belirtilmiştir. Tolerans eğitiminde ailenin önemi büyüktür. Bu noktada ailenin eğitiminin düşük olması ve ailenin öğrenciyi yeterince yetiştirmemesi aileden kaynaklanan problemler olarak ifade edilmiştir. Eğitim sisteminde öğretmenin yeri çok önemlidir. Öğrencinin kendisine örnek aldığı ve bilgiyi öğrenmeye çalıştığı kişi öğretmendir. Öğretmenin tolerans konusunda eksik bilgi sahibi olması ve tolerans

eğitimine yakışmayan davranışlarda bulunması öğretmenlerden kaynaklanan problemler olarak ifade edilmiştir. Eğitim sistemimizde öğrenme aracı olarak ders kitapları önemli bir yere sahiptir. Ders kitaplarının objektif hazırlanmaması ve öğrenciyi düşünmeye itmemesi hala tartışılmaktadır. Özbaran (1998) ve Aktekin (2009) tarafından yapılan çalışmalarda tarih eğitiminde karşılaşılan sorunlardan biri olarak ders kitapları gösterilmiştir. Ders kitaplarında çok detaylı ve gereksiz bilgiler olduğu yönünde eleştiriler yapılmıştır. Ayrıca ders kitaplarının öğrencinin ilgisini çekme konusunda farklı öğrenme stratejileri göre hazırlanmadığı da tartışma konusudur.

4.1.1.8. Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitime yönelik eğitim alma düşünceleri

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerine “Tolerans eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitim almak ister misiniz?” sorusu sorulmuş ve öğretmenlerin düşüncesi alınmaya çalışılmıştır. Katılımcıların cevapları Tablo 4.13’de gösterilmiştir.

Tablo 4.13.

Tarih Öğretmenlerinin Tolerans Eğitimi ile İlgili Eğitim Alma İsteğine İlişkin Bilgiler

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tolerans ile ilgili eğitim almak isterim.	84	%91,3
Tolerans ile ilgili eğitim almak istemem.	6	%6,6
Cevap yok.	2	%2,1
Toplam	92	%100

Araştırmaya katılan 92’i öğretmenlerden 84’ü eğitim almak istediğini ifade ederken, 6 öğretmen ise eğitim almak istemediğini belirtmiştir. 2 öğretmen ise soruya cevap vermemiştir. Bu veriler doğrultusunda oluşan oransal dağılım; tolerans eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitim almak isteyenler %91,3, tolerans konusunda hizmet içi eğitim almak istemeyenler %6,6 ve soruya cevap vermeyenler de %2,1 olarak görülmektedir. Tolerans konusunda eğitim almak istemediğini belirten öğretmenler görüş

belirtmemiştir. Tolerans konusunda eğitim almak istediğini belirten tarih öğretmenlerinin görüşleri Tablo 4.14’de gösterilmiştir.

Tablo 4.14.

Tarih Öğretmenlerinin Tolerans Eğitimi ile İlgili Hizmet İçi Eğitim Almak İstemesinin Nedenleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tolerans konusunu daha iyi anlatabilmek için	40	%43,6
Tarih dersi ile tolerans arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için	20	%21,7
Farklılıkları kabullenmek için	16	%17,3
Öğrenciyi daha iyi anlayabilmek için	10	%10,8
Öğretmen olarak tolerans konusunu öğrenmeye ihtiyacım olduğu için	6	%6,6
Toplam	92	%100

Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinden %43,6’sı tolerans konusunu daha iyi anlatabilmek için tolerans konusunda hizmet içi eğitim almak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların %21,7’si tarih dersi ile tolerans arasındaki ilişkiyi daha iyi anlayabilmek için tolerans konusunda eğitim almak istediğini belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %17,3’ü farklılıkları kabullenmek için, %10,8’i öğrenciyi daha iyi anlayabilmek için ve %6,6’sı öğretmen olarak tolerans konusunu öğrenmeye ihtiyacım olduğu için tolerans konusunda hizmet içi eğitim almak istediğini belirtmiştir.

Eğitim almak istediğini belirten öğretmenlerin ortak fikirleri şöyle açıklanabilir; öğretmenlik mesleğinin gereği olarak yaşantısı, fikirleri ve ihtiyaçları birbirinden farklı olan kalabalık bir kitleye yani öğrenci grubuna hitap ediyoruz. Tarih derslerinde farklı bireyleri ve farklı düşünceleri tolerans bilinci altında toplamak için bizlerin yani öğretmenlerin tolerans eğitimine ihtiyacı kaçınılmazdır. Tolerans konusunu daha iyi anlayabilmek ve tarih dersi ile tolerans ilişkisini görebilmek için tolerans konusunda

eğitim almak önemli bir ihtiyaçtır. Öğretmenler alacakları hizmet içi eğitim ile tarih derslerinde tolerans eğitimini en iyi şekilde gerçekleştirmeyi öğrenebileceğini ifade etmiştir.

Anketten elde edilen bulguları kısaca özetleyecek olursak bazı önemli sonuçların ortaya çıktığını rahatlıkla görebiliriz. Anket 92 tarih öğretmenine uygulanmıştır. Anket uygulanan öğretmenlerden 49'u bayan 43'ü baydır. Katılımcı öğretmenlerin çoğunluğu eğitim fakültesi mezunudur. Araştırmaya katılan öğretmenlere uygulanan anket sonucuna göre, öğretmenlerin tolerans konusunda genel bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ankete katılan öğretmenlerin %98'i tolerans eğitiminin gerekliliğine ve önemine inandığını ifade etmiştir.

Tarih derslerinin tolerans eğitimine uygunluğu hakkında düşünceleri öğrenilmeye çalışılan öğretmenlerin %96'sı tarih derslerinin tolerans eğitimine uygun olduğunu ifade etmiştir. Tarih öğretmenleri tarih dersinin içinde barındırdığı zengin konular ile tolerans kavramını derslerinde rahatlıkla öğretebileceğini ifade etmiştir. Anket sonuçlarına göre tarih öğretmenleri, tarih derslerinde tolerans eğitimi için farklı yöntemleri kullandığını ifade etmiştir. Öğretmenler tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olmadığını ve müfredatın geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca tarih öğretmenleri tolerans eğitiminde problemlerle karşılaştığını ifade etmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %84'i tolerans eğitimi konusunda hizmet içi eğitim almak istediğini belirtmiştir.

4.2. Mülakattan (Görüşme) Elde Edilen Bulgular

Araştırmada yarı yapılandırılmış bir mülakat formu kullanılmıştır. Mülakat çerçevesinde Manisa merkez ve ilçelerinde çalışan 22 tarih öğretmeni ile görüşülmüştür. Mülakat formu iki kısımdan oluşmuştur. Birinci kısım cinsiyet, çalışılan kurum ve çalışma yılını içeren sorulardan oluşmuştur. İkinci kısımda 10 soru bulunmakla birlikte mülakat sırasında konuyu açmak ya da katkısı olabileceği düşünülen açıklamaları yapmak amacı ile birlikte mülakat formuna bağlı kalmak şartı ile içerik olarak benzer ilave sorularda yöneltmiştir. Mülakatta, anket soruları daha da derinleştirilerek, tarih öğretmenlerinin, tolerans ve tolerans eğitimi hakkındaki bilgi ve düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda tolerans kavramının tanımı, eğitim ve tarih

öğretimi ile ilişkisi, öğrencilere tarih derslerinde tolerans ile ilgili hangi bilgilerin kazandırılabilceği, tolerans eğitiminde kullandıkları yöntem ve teknikler ve varsa tarih derslerinde tolerans eğitimine yönelik karşılaştıkları problemler gibi sorular sorulmuştur.

Mülakatlar hem ses kaydı yapılmak suretiyle hem de araştırmacı tarafından not tutularak kaydedilmiştir. Mülakatlarda verilen cevapların analizi yapılmış, sıklık ve benzerliklerine göre kategorize yapılmıştır. Elde edilen veriler mülakatlardan yapılan alıntılarla desteklenerek açıklanmıştır. Alıntılar, Ö1- Ö3 (Öğretmen 1- Öğretmen 3) gibi kodlarla verilmiştir. Tablolardaki sayısal değerler, katılımcı sayısını değil, konuyla ilgili görüş sayısını belirtmektedir.

4.2.1. Mülakat Formundaki Verilerin Analizi

Mülakatın formunda; öğretmenlerin tolerans hakkındaki bilgileri, tolerans eğitimi ve tarih dersleri ile ilişkisi hakkındaki düşünceleri, tarih derslerinde tolerans eğitiminde kullandıkları metotlar ve varsa karşılaştıkları problemler gibi konularından oluşan 10 soru katılımcılara yöneltilmiştir. Mülakat bulgularının, anket bulgularından farklı çıkmasına öğretmenlerin, mülakat sorularına daha samimi cevaplar vermesi ve anketin yapılmasının üzerinden zaman geçtiği için öğretmenlerin tolerans konusu ile ilgili bilgilerini arttırması gösterilebilir. Sorular ve sorulardan elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir.

4.2.1.1. Tolerans kavramının size neyi çağrıştırdığını söyler misiniz? sorusunun analizi

Araştırma kapsamında görüşülen tarih öğretmenlerine sorulan ilk soru toleransın anlamına ilişkindir. Görüşülen tarih öğretmenlerine “Tolerans kavramının size neyi çağrıştırdığını söyler misiniz?” şeklinde soru sorulmuştur.

Mülakatta öğretmenlerden ilk olarak toleransla ilgili görüşleri alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öğretmenlerin verdiği cevaplar, hoşgörü, anlayış gösterme ve farklılıkları kabullenme temaları altında kodlanarak Tablo 4.15’de verilmiştir. Tablo incelendiğinde tolerans tanımıyla ilgili olarak öğretmenlerden 14 kişinin (%43,7)

hoşgörü, 10 kişinin (%31,3) farklılıkları kabullenme, 8 kişinin (%25) anlayış gösterme boyutuna yönelik olarak tanımlar yaptıkları görülmektedir.

Tablo 4.15.

Tolerans Kavramının Tanımına İlişkin Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Hoşgörü	14	%43,7
Farklılıkları kabullenme	10	%31,3
Anlayış gösterme	8	%25
Toplam	32	%100

Tarih öğretmenlerinden 14 kişi (%43,7) tolerans kavramını hoşgörü olarak açıklamıştır. Tolerans kavramını hoşgörü olarak açıklayan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tolerans kavramının bende ilk çağrıştırdığı hoşgördür.” (Ö1). “Tolerans herhangi bir konuda hoşgörülü olmaktır” (Ö3). “Tolerans, yapılan bir eylem ve hareketin ölçüsünü ayarlayabilme, yani aşırı veya fazla görülen bir davranışın hoş görülmesidir” (Ö9). “Tolerans bence hoşgördür. Olumsuz bir durum karşısında hoş görülü olmak, yapılan yanlış bir davranışa hoşgörü göstermektir” (Ö12).

Mülakata katılan öğretmenlerden 10 kişi (%31,3) yapmış oldukları tanımlarda toleransın farklılıkları kabullenme boyutuna vurgu yapmışlardır. Toleransın bu boyutunu ön plana çıkaran öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyle ifade edilebilir;

“İnsanların, fertlerin veya toplumların birbirlerinin zihni ve fiziki varlıklarına saygı göstermesidir. Bu kavramın biraz daha ileri düzeyde anlamı, insanların aynı dil, din, renk ve kültür ortak paydaları olmaksızın bir arada yaşama, yaşayabilme ve var olabilmesidir.” (Ö6). “Tolerans farklı görüşe, farklı düşünceye sahip insanları da dinleyerek onlara da bir fırsat vermek anlamına gelebilir. Yani farklılıklara açık olmaktır” (Ö16). “Tolerans kendinden farklı olana saygı duyma onu ötekileştirmemektir. Farklı yaşam tarzlarına, inançlara, düşüncelere tahammül gösterebilmektir.” (Ö22).

“Tolerans olaylara farklı açılardan bakabilmektir. Olaylar karşısında katı ve sabit fikirli değil, olayları değişik açılardan da değerlendirebilmektir” (Ö27). “Tolerans kabullenmeyi çağırıştırıyor. Bizim için doğru olmadığını düşündüğümüz bir düşünce veya davranışı kabullene bilirlilik düzeyimize tolerans denir”.(Ö8).

Mülakata katılan öğretmenlerden 8 kişi ise (%25) yapmış oldukları tanımlarda toleransın anlayış gösterme boyutuna vurgu yapmıştır. Tolerans kavramının bu boyutunu ön plana çıkaran öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyle ifade edilebilir;

“Tolerans her hangi bir konuda karşımızdaki kişinin fikirlerini dinlemek ve anlayışlı olmaktır.” (Ö22). “ Tolerans bence anlayışlı olmak anlamına geliyor. Yaşamımızın her anında karşımızdaki kişileri anlayışla kucaklayabilmektir. Anlayış düşüncesi toplumlarda yerleşmeden toleransın gerçek anlamda olması mümkün değildir” (Ö1).

Birinci soruyla ilgili değerlendirme yapmak gerekirse, mülakatın birinci sorusunda öğretmenler toleransı, hoşgörü, farklı düşünceye sahip insanları kabullenme ve anlayış gösterme kavramlarını ön plana çıkararak tanımladıkları görülmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin yapmış oldukları tanımların literatürde verilen tanımlara genel anlamda yakın olduğu söylenebilir. Ancak öğretmenlerin hoşgörü kavramını tolerans kavramıyla aynı anlamda kullanması, tolerans kavramı hakkında öğretmenlerin bilgi eksikliğinin de olduğunun bir göstergesidir. Daha önce tezin ikinci bölümünde 2,1. “Toleransın Tanımları” adlı başlık altında da değinildiği gibi tolerans kelimesi, aynı düşünce, inanç ve kanaatleri paylaşmayan, kendisine uymayan tarafları bulunan bir kimseye karşı gösterilen anlayış olarak belirtilmiştir (Ayverdi, 2006). Başka bir tanıma göre tolerans; herhangi bir insanın dil, din, mezhep, düşünce, etnik yapı, cinsiyet ve siyaset konularında kendi değerlerinden başka değerlere varlık tanımama gücü elinde iken, kendi güç ve iradesini sınırlayarak, onların da varlık alanında yer almasına ses çıkarmama olarak tanımlanmıştır (Aslan, 2005). Diğer bir tanımda da tolerans, herhangi bir kimsenin kendi hoşuna gitmeyen bir harekete engel çıkarmamaya her zaman hazır olması olarak ifade edilmiştir (Batuhan, 2007).

4.2.1.2. Tolerans eğitimi nedir? açıklayabilir misiniz? sorusunun analizi

Mülakatın ikinci sorusunda öğretmenlere tolerans eğitiminin ne olduğu sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 4.16’da açıklanmıştır. Tablo verileri incelendiğinde tolerans eğitimi tanımıyla ilgili olarak öğretmenlerden 12 kişinin (%35,2) tolerans kavramının öğretilmesine, 10 kişinin (%29,4) farklı düşünce ve kültürlere saygıya, 8 kişinin (%23,6) barışçı eğitime, 4 kişi (%11,8) yaşamsal eğitim boyutuna yönelik tanımlar yaptığı görülmektedir.

Tablo 4.16.

Tolerans Eğitiminin Tanımına İlişkin Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tolerans kavramının öğretilmesi	12	%35,2
Farklı kültür ve düşüncelere saygı	10	%29,4
Barışçı eğitim	8	%23,6
Yaşamsal eğitim	4	%11,8
Toplam	34	%100

Öğretmenlerden 12 kişi (35,2) tolerans eğitimini, tolerans kavramının öğretilmesi olarak açıklamıştır. Tolerans eğitimini tolerans kavramının öğretilmesi olarak açıklayan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tolerans eğitimi, öğrencilere tolerans kavramının öğretildiği eğitimdir. Öğrencilere tolerans kavramının içerdiği unsurlar rahatlıkla öğretilir.” (Ö12). “Tolerans eğitimi bence öğrencilere tolerans kültürünün kazandırılmasıdır. Tabi ki tolerans kültürünün kazandırılabilmesi içinde öncelikle öğrencilerin tolerans kavramını bilmesi gerekmektedir. Böylelikle öğrenciler tolerans eğitimiyle, tolerans kavramını öğrenecek ve tolerans kültürüne uygun hareket edecektir.” (Ö4). “Tolerans eğitimi öğrencilere toleranslı olmayı öğretmektir” (Ö1). “Tolerans eğitimi, tolerans kavramını öğretmenin yanın da öğrencilere toleranslı bakış açısını da kazandırmaktır.” (Ö2).

Mülakata katılan öğretmenlerden 10 kişi (%29,4) tolerans eğitimini, farklı kültür ve düşüncelere saygı olarak açıklamıştır. Tolerans eğitimini farklı kültür ve düşüncelere saygı olarak açıklayan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tolerans eğitimi, öğrencilere farklı düşünce, ırk, din, kültür ve insanlara karşı toleranslı olmayı öğretmek ve bunu davranış haline dönüştürmektir.” (Ö6). “Eğitimde farklılıklara saygıyı sağlamak için öğrencilerin düşüncelerini, fikirlerini özgürce ifade edebilmelerine ortam hazırlamaktır. Farklılıkların zenginlik olduğunun bilincine varmadır.” (Ö9). “Tolerans eğitimi farklılıkları görebilmek, dinleyebilmek ve farklılıkları kabullenmektir.” (Ö16). “Tolerans eğitimi bence, insanların dünyada bulunan zenginliklerin bilincine varmasıdır. Dünya’daki her insan farklıdır. Önemli olan bu kadar farklı insanların bir arada yaşaması ve insanların birbirini şartsız kabul etmesidir. İşte bu noktada tolerans eğitimi farklılıkların birer zenginlik olduğunun bilincine varılmasında verilen eğitimidir.” (Ö21).

Mülakata katılan öğretmenlerden 8 kişi (%23,6) tolerans eğitimini barışçı eğitim olarak açıklamıştır. Tolerans eğitimini barışçı eğitim olarak açıklayan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Toplum, ülke ve dünya barışının sağlanması, dünyanın savaş, çatışma, kavga, ölüm yerine birbirini anlayan insanlardan oluşması tolerans bilincine sahip bireylerin varlığı ile mümkün olacaktır. Barış içinde yaşanılabilen bir dünya da ancak tolerans eğitimiyle mümkün olacaktır.” (Ö14). “Bence tolerans eğitimi barış içinde yaşamının öğrencilere öğretilmesidir. Dünya’da insanların savaş düşüncesinden uzak durması için tolerans eğitiminden geçmesi gerekmektedir. Tolerans eğitimi alan birey barış içinde yaşamının da yöntemini öğrenmiş olur.” (Ö6). “Tolerans eğitimi, insanlara barış içinde huzurlu ve mutlu yaşamının öğretilmesidir. Barış içinde yaşamının ön koşulu toleranslı olmaktır. Tolerans bilincini kazanmış ve toleransı benimsemiş insanların çatışmadan uzak durması çok doğal bir sonuçtur. Tolerans eğitimi insanları mutlu kılmanın yoludur.” (Ö8).

Mülakata katılan öğretmenlerden 4 kişi (%11,8) tolerans eğitimini ömür boyu süren yaşamsal eğitim olarak ifade etmiştir. Tolerans eğitiminin yaşamsal boyutunu vurgulayan öğretmenlerin bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tolerans eğitiminin ailede başlayıp ömür boyu süren toplumsal etkileri olan yaşamsal bir eğitim olduğunu düşünüyorum.” (Ö7). “Tolerans eğitimi, öğrencinin sadece okulda alacağı eğitim değildir. Bireylerin yaşamları süresince tolerans eğitimi almaları sağlanmalıdır. Tolerans eğitimi yaşamsal bir öneme sahiptir. İnsan yaşamından ayrı tutulamayacak bir eğitimidir.” (Ö4).

Mülakatın ikinci sorusuna öğretmenlerin verdikleri cevaplarla ilgili bir değerlendirme de bulunmak gerekirse; öğretmenlerin tolerans eğitimi, tolerans kavramının öğretildiği, farklı kültür ve düşüncelere saygılı olduğu, barışçı ve yaşamsal bir eğitim olarak açıkladığı görülmektedir. Öğretmenlerin mülakat sorusuna verdiği cevaplardan tolerans eğitimi konusunda genel bir bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde “Tarih ve Tolerans Eğitimi” başlığı altında tolerans eğitimiyle ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde tolerans eğitimi oluşturan unsurlar; farklılıklara saygı, tolerans düşüncesinin öğretilmesi ve barış içinde yaşama olarak açıklanmıştır.

4.2.1.3. Tolerans eğitiminin gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz? sorusunun analizi

Mülakatın üçüncü sorusunda öğretmenlere tolerans eğitiminin gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 4.17’de açıklanmıştır. Tablo verileri incelendiğinde tolerans eğitiminin gerekliliği hakkında öğretmenlerden 14 kişinin (%58,4) karşımızdaki bireyi anlamak için 10 kişinin (%41,6) insanların birlikte yaşaması için tolerans eğitiminin gerekliliğine yönelik açıklamalar yaptığı görülmektedir.

Tablo 4.17.

Tolerans Eğitiminin Gerekliliği Hakkındaki Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Karşımızdaki bireyi anlamak için	14	%58,4
İnsanların birlikte yaşaması için	10	%41,6
Toplam	24	%100

Öğretmenlerden 14 kişi (%58,4) tolerans eğitiminin gerekliliğini, karşımızdaki bireyi anlamak olarak açıklamıştır. Tolerans eğitimi karşımızdaki bireyi anlamak için gerekli gören öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tolerans eğitimi kesinlikle gereklidir. Karşımızdaki bireyi anlamak, değer yargılarına saygı göstermek ve kendini gerçekleştirmesini sağlamak için tolerans eğitimi önemlidir. Toleranslı bireyler yetiştirmek, dil, din, mezhep ve cinsiyet ayrımı yapmadan kişinin karşısındakini kabul etmesinde etkili olur.”(Ö9). “Toleransa kavram düzeyinde bakacak olursak eğitimde önemli bir yeri olduğunu düşünüyorum. Çünkü tolerans her türlü duygu, düşünce ve davranışı anlamak ve karşımızdaki insana ön yargısız yaklaşımı, saygıyı ve böylelikle de sağlıklı iletişimi ortaya çıkarır. Mesleki olarak, farklı yapıdaki öğrenciler ile bir arada olan bizlerin farklı siyasi, toplumsal vb. görüşlere sahip insanlarla birlikteliği kolaylaştırıcı, birbirimizi tanımayı ve birlikte yaşamı kolaylaştırır diye düşünüyorum.” (Ö8). “Tolerans eğitimi elbette çok önemlidir. Öğrencilerin birbirlerinin düşüncelerine saygı göstermeleri, birbirlerine şiddet göstermekten, alay etmekten ve dışlamaktan uzak durmaları noktasında bu eğitimi almaları önemlidir. Tolerans eğitimi sonrasında bireylerin karşısındaki insanı anlaması da kolaylaşacaktır.” (Ö12).

Öğretmenlerden 10 kişi (%41,6) tolerans eğitimi insanların birlikte yaşaması için gerekli görmektedir. Tolerans eğitimi insanların birlikte yaşaması için gerekli gören öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Toplumda yaşayan bireylere birlikte yaşama kültürünü kazandırma amacıyla tolerans eğitiminin gerekli olduğu düşüncesindeyim.” (Ö3). “Bir toplumda huzurun ve özgür yaşamın olması için tolerans eğitiminin gerekli olduğunu düşünüyorum. Bu kavramı özümseyememiş toplumlarda iç huzurun olabileceğine inanmıyorum. İnsanların bu kavramı kendi manevi duygularıyla harmanlayıp hayatına, yaşayış biçimlerine yansıtması gerektiğine inanıyorum.” (Ö5). “Toleransın olmadığı bir toplumda kavga ve anarşi olur. Bencillik en üst düzeyde kendini gösterir. Toplumsal barışın sağlanmasında tolerans eğitimi çok önemlidir.” (Ö21).

Mülakatın üçüncü sorusuyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse, öğretmenler tolerans eğitimi karşımızdaki bireyi anlamak ve birlikte yaşamak için

gerekli görmektedir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar incelendiğinde katılımcıların tamamının tolerans eğitiminin gerekliliğine inanması olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Farklılıklara saygılı, toleranslı olan, karşısındaki kişiyi anlayan ve birlikte yaşama konusunda bilinçli bireylerin yetişmesi için tolerans eğitiminin gerekli olduğu katılımcıların verdikleri cevaplardan açıkça görülmektedir.

4.2.1.4. Tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında ne düşünüyorsunuz? sorusunun analizi

Mülakatın dördüncü sorusunda öğretmenlere, tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında ne düşünüyorsunuz sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya öğretmenlerin verdikleri cevaplar Tablo 4.18’de açıklanmıştır. Tablo verileri incelendiğinde tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında öğretmenlerden 18 kişi (%62,2) toplumsal huzuru sağladığını, 6 kişi (%20,6) demokrasi kültürünü arttırdığını, 4 kişi (%13,8) farklılıkların kabulünü kolaylaştırdığını, 1 kişi (%3,4) kişinin öz güven duygusunu geliştirdiği yönünde açıklamalar yaptığı görülmektedir.

Tablo 4.18.

Tolerans Konusunun Öğretilmesinin Eğitimsel ve Toplumsal Faydaları Hakkındaki Görüşler

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Toplumsal huzuru sağlama	18	%62,2
Demokrasi kültürünü artırır	6	%20,6
Farklılıkların kabulünü kolaylaştırır	4	%13,8
Kişinin öz güven duygusunu geliştirir	1	%3,4
Toplam	29	%100

Öğretmenlerden 18 kişi (%62,2) tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydalarını, toplumsal huzuru sağlama olarak açıklamıştır. Tolerans

konusunun öğretilmesinin faydalarını toplumsal huzuru sağlama olarak gören öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Toplumda birbirine karşı toleranslı insanların olmasının toplumların huzurunu arttıracaklarını düşünüyorum. Kişilerin birbirlerine karşı anlayışlı olması bireylerin düşüncelerini özgürce ifade etmelerini sağlar. Tolerans eğitimini almış bireylerin, farklılıkların kabulünü öğrenmesi ve toplum içerisindeki farklılıklara değer vermesi daha kolaydır” (Ö13). “Tolerans konusunun öğrenilmesi ile toplumun birbirine saygılı, huzur ve barış içinde yaşaması sağlanır” (Ö4). “Tolerans konusunun öğrenilmesiyle toplumsal çatışmaların azalması, çatışma kültürünün yerini tolerans kültürünün alması sağlanarak toplumların çatışmalardan uzak huzur içinde yaşaması sağlanabilir” (Ö22). “İnsanların birbirlerine karşı toleranslı olmaları diğerinin yaşantısına karışmamasını sağlamak için tolerans konusunun öğretilmesi gereklidir” (Ö12). “Toplumsal dayanışmanın artması birlik ve beraberlik duygunun gelişebilmesi için tolerans konusunun öğrenilmesi gerekmektedir. Tolerans konusunu öğrenen bireylerin toplumsal huzura katkıları da artacaktır. Düşmanlık düşüncesinin yerini huzur alacaktır.” (Ö9).

Öğretmenlerden 6 kişi (%20,6) tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydalarını, demokrasi kültürünü artırma olarak açıklamıştır. Tolerans konusunun öğretilmesinin faydalarını demokrasi kültürünü artırma olarak açıklayan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Bireylerde demokratik inançların gelişmesi için tolerans konusunun öğretilmesini önemli görüyorum. Verilecek iyi bir eğitimle değerlere saygılı demokratik düşünen bireyler yetiştirilir. Tolerans kavramını öğrenen ve bu kavramı değer yargısı içinde eriten bireylerin başkalarını ötekileştirmesi ya da insanları ayrıştırması daha zordur. Tolerans konusunu kavramış bireyler toleranssızlığı ortadan kaldırmaya çalışır. Öğrencilere ön yargıyı tanıtmak ve bu tehlikenin farkında olmalarını sağlamak için tolerans konusunda bilgi verilmelidir” (Ö8). “Tolerans konusunun öğrenilmesi bireylerde demokrasi bilincinin artmasını sağlar. Toplumlarda demokrasi kültürünün yerleşmesinin şartı tolerans düşüncesine sahip olmaktır. Tolerans düşüncesinden yoksun toplumların demokratik bir davranış sergilemesi çok zordur.” (Ö18).

Öğretmenlerden 4 kişi (%13,8) tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydalarını, farklılıkların kabulünü kolaylaştırma olarak açıklamıştır.

Tolerans konusunun öğrenilmesinin faydalarını farklılıkların kabulünü kolaylaştırma olarak açıklayan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tolerans konusunun öğrenilmesinin bireylerinin diğer insanları tanınmasında büyük öneme sahiptir. Tolerans konusunun öğretilmesi, dil, din, mezhep, cinsiyet ayrımı yapmadan kişinin karşısındaki insanları kabul etmesinde etkili olur.” (Ö1). “Tolerans konusunun öğretilmesi farklılıkların kabulünü kolaylaştırır. Tolerans konusunda eğitim almış bireylerin farklılıkları zenginlik olarak görmesi doğal bir sonuçtur. Her bireyin farklı olduğu gerçeği kabul edilerek farklılıklar ile yaşamak kolaylaşır.” (Ö7).

Öğretmenlerden 1 kişi (%3,4) tolerans konusunun öğretilmesinin toplumsal ve eğitimsel faydalarını, kişinin öz güven duygusunu geliştirme olarak açıklamıştır. Tolerans konusunun öğretilmesinin faydalarını kişinin öz güven duygusunu geliştirme olarak gören öğretmenin görüşü şöyledir;

“Tolerans konusunun öğretilmesi kişinin öz güven duygusunu geliştirir. Bireyler yaşadığı olaylara karşı ani tepki vermezler. Çatışmaları önleyici olur. Bireylerin çatışmalardan uzak, karşısındaki kişiyi anlaması kolaylaşır” (Ö19).

Mülakatın dördüncü sorusuyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse; öğretmenler tolerans konusunun öğretilmesinin faydalarını, toplumsal huzuru sağlama, demokrasi kültürünü artırma, farklılıkların kabulünü kolaylaştırma ve kişinin öz güven duygusunu geliştirme olarak görmektedirler. Tezin kavramsal kısmında da açıklandığı gibi; çağdaş toplumlar da toleransın öğretilmesi önemli bir erdem olarak görülmektedir (Delisle, 2011). Farklılıkların birer zenginlik olarak görüldüğü, savaştan uzak, huzurlu ve demokrasi kültürünün yer ettiği bir dünya ancak tolerans düşüncesinin insan yaşamında gerçek anlamda yer almasıyla mümkün olacaktır. Bu bağlamda öğretmenlerin soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında genel bir bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır.

4.2.1.5. Tarih derslerinin tolerans eğitime uygunluğu ve tarih derslerinden tolerans eğitiminde nasıl yararlanılabilir? sorusunun analizi

Mülakatın beşinci sorusunda öğretmenlere, tarih derslerinin tolerans eğitime uygunluğu ve tarih derslerinden tolerans eğitiminde nasıl yararlanılabilir sorusu yöneltilmiştir. Mülakata katılan öğretmenlerden 20 kişi (%90,9) tarih derslerinin tolerans eğitime katkısı olduğunu belirtirken, öğretmenlerden 2 kişi (%9,1) tarih derslerinin tolerans eğitime katkısı olmadığını belirtmiştir. Tarih derslerinin tolerans eğitime katkısı olduğunu belirten öğretmenlerin görüşleri Tablo 4.19’da gösterilmiştir. Tablo verileri incelendiğinde tarih derslerinin tolerans eğitime uygunluğu hakkında öğretmenlerden 14 kişi (%53,8) tarih derslerinin hedef ve amaç yönünden tolerans eğitime katkı sağladığını, 12 kişi (%46,2) tarih derslerinin içinde bulundurduğu zengin konular ile tolerans eğitime katkı sağladığı yönünde açıklamalar yaptığı görülmektedir.

Tablo 4.19.

Tarih Derslerinin Tolerans Eğitime Katkıları Öğretmen Görüşleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Hedef ve amaçlar yönünden	14	%53,8
İçinde bulundurduğu zengin konular ile	12	%46,2
Toplam	26	%100

Öğretmenlerden 14 kişi (%53,8) tarih derslerinin tolerans eğitime katkılarını hedef ve amaç boyutunda ele alarak açıklamıştır. Tarih derslerinin tolerans eğitime katkılarını hedef ve amaç olarak açıklayan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih dersleri tolerans eğitime uygundur. Çünkü tarih insana ait her şeydir. İletişim, hoşgörü ve demokratik tutumların artmasını istiyorsak tarih derslerinde tolerans kavramının önemi kendiliğinden artıyordur. Tarih öğretiminin genel amaçlarında insanlığa saygılı birey yetiştirme, barışa katkı, uluslararası dayanışma,

demokratikleşme gibi ilkeler vardır. Yani tarih anlayışında artık sadece isim, rakam, sayı ve maddelerin ezberi yoktur. Tarih derslerinin insanların bir arada yaşaması için tolerans kültürünün gelişmesine katkısı vardır.”(Ö8). “ Tarih dersleri tolerans eğitime uygun bir derstir. Tarih dersleri hedefleri bağlamında, demokratik, özgür düşünen ve farklılıklara saygılı bireyleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Tarih derslerinin istenilen amaçlara ulaşmasında öğrencilerin tolerans bilinci kazanmasının önemi büyüktür. Tarih derslerinde tolerans kavramını ve önemi öğrenmiş öğrencilerin davranışlarında da değişikliklerin olması kaçınılmazdır”(Ö7). “ Tarih dersleri aracılığıyla yetiştirmek istediğimiz öğrenci tolerans düşüncesine sahip olandır. Tolerans düşüncesini benimseyen ve tolerans kültürünün gerektirdiği davranışlara sahip olan öğrenci karşısındaki kişiyi kabul edendir.” (Ö10). “ Tarih derslerinin hedef ve amaçlarında farklılıkların kabulü vardır. Bireyin tarih dersleri aracılığıyla alacağı eğitim onun tolerans düşüncesine sahip olmasını sağlayacaktır. Kısaca söylemek gerekirse tarih dersleri hedef boyutunda tolerans eğitimi destekler.” (Ö11).

Öğretmenlerden 12 kişi (%46,2) tarih derslerinin içerisinde bulundurduğu zengin konular ile tolerans eğitime katkı sağladığını belirtmiştir. Tarih derslerinin içerisinde bulundurduğu zengin konular ile tolerans eğitime katkı yaptığını belirten öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih dersleri tolerans eğitime uygun derslerdir. Tarih derslerinde tolerans kavramının ortaya çıkışı anlatılabilir. Tolerans kavramının nasıl ortaya çıktığı, hangi aşamalardan gelerek günümüze ulaştığı ayrıntılarıyla açıklanabilir” (Ö12). “Tarih dersleri tolerans eğitime uygun derslerdir. Tarih konularına uygun olarak tolerans eğitimi gerçekleştirilebilir. Öğrencilere tarih derslerinde daha önceki dönemlerde farklı kültürlerin bir arada yaşadığını kavratarak öğrencilerde tolerans bilincinin yerleşmesinde tarihi örneklerden yararlanılabilir”(Ö6). “Malum tarih bilimi, geçmişte yaşamış insan topluluklarının siyasi, askeri ve ekonomik mücadelesini konu alır. Tarihin konusu geçmiştir. Öğrencilere geçmişte yaşanmış olayları göstererek onlara tolerans konusu öğretilir. Tarihi konuların içerisinde öğrenciler geçmişte yaşanmış doğruları veya yanlışlıkları görerek toleransın önemini rahatlıkla öğrenebilirler” (Ö11). “Tarih dersinin konusu çok geniştir. Tarih dersleri içerisinde siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok konuyu barındırır. Konuların bu kadar çok çeşitli olması öğrencilere tolerans konusunun öğretilmesini de kolaylaştırır. Tolerans konusu tarih derslerinde

geçmişten günümüze doğru ayrıntılı şekilde ele alınıp öğrencilere rahatlıkla öğretilir.” (Ö9). “Tarih dersi deyince aklımıza sadece savaş ve barış gelmemelidir. Tarih dersi konu olarak içinde insanı barındırır. Yani insanın yaşamını konu alır. Tolerans kavramı da insana özgü bir düşüncedir. Öğrenciler tarih dersleri aracılığıyla tolerans düşüncesinin önemini geçmişten günümüze yaşanmış örneklerle görebilir. Tarih konuları öğrencileri tolerans konusunda geçmişten günümüze getirir.” (Ö5).

Öğretmenlerden 2 kişi (%9,1) tarih derslerinin tolerans eğitimine katkısı olmadığını belirtmiştir. Tarih derslerinin tolerans eğitimine katkısı olmadığını belirten öğretmenlerden bazılarının görüşü şöyledir;

“Tarih derslerinin tolerans eğitimine katkı sağladığını düşünmüyorum” (Ö1).
 “Tarih derslerinin tolerans eğitimine uygun bir ders olduğunu düşünmüyorum. Çünkü tarihin konusu tolerans eğitime uygun değil.” (Ö4).

Mülakatın beşinci sorusuyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse; öğretmenler tarih derslerinin tolerans eğitimine hedef, amaç ve konu olarak katkı sağladığını düşünmektedir. Öğretmenlerin %90,9’unun tarih derslerinin tolerans eğitimine uygun olduğuna inanması olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çalışmanın ikinci bölümde “Tarih ve Tolerans Eğitimi” başlığı altında tarih derslerinin tolerans eğitimine katkıları; hedef, metot, beceriler kazanımlar boyutunda, değerler boyutunda ve içerisinde bulundurduğu zengin konular ve kavramlar boyutunda açıklanmıştır. Öğretmenlerin tarih derslerinin tolerans eğitimine katkıları boyutunda genel bir bilgi sahibi olduğu verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır.

Tarih derslerinin tolerans eğitimine katkı yapmadığını düşünen öğretmenlerin cevapları analiz edildiğinde öğretmenlerin, bu şekilde düşüncelerinin nedenlerinin başında, tarih derslerinde tolerans eğitimini nasıl gerçekleştireceklerini tam olarak bilmemesi vardır.

4.2.1.6. Tarih derslerinde tolerans bilinci geliştirmek için farklı yöntem ve teknikler kullanıyor musunuz? yöntem ve teknik seçiminde nelere dikkat edersiniz? sorusunun analizi

Mülakatın altıncı sorusunda öğretmenlere tarih derslerinde tolerans bilinci geliştirmek için farklı yöntem ve teknikler kullanıyor musunuz, yöntem ve teknik

seçiminde nelere dikkat edersiniz sorusu sorulmuştur. Mülakata katılan 22 öğretmen 20 si tarih derslerinde tolerans bilinci geliştirmek için farklı yöntem ve tekniğı kullandığını ifade ederken, 2 öğretmen her hangi bir yöntem ve teknik kullanmadığını belirtmiştir. Katılımcı 20 öğretmen cevaplarında birden çok yöntem ve tekniğı kullandığını belirtmiş, buna göre ifade ettikleri her yöntem ve teknik grubuna ayrı ayrı dâhil edilmişlerdir. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde farklı yöntem ve teknik kullandığını ifade eden öğretmenlerin görüşleri Tablo 4.20’de gösterilmiştir. Tablo verileri incelendiğinde tarih derslerinde tolerans eğitimi için öğretmenlerden 7 kişi (%26,9) tarihsel hikaye ve romanları, 6 kişi (%23,2) tolerans ile ilgili filmleri, 6 kişi (%23,2) empati yöntemini, 4 kişi (%15,4) çok perspektifli yaklaşımı, 2 kişi (%7,6) tartışma yöntemini, 1 kişi (%3,8) örnek olay yöntemini kullandığını belirtmiştir.

Tablo 4.20.

Tarih Derslerinde Tolerans Eğitiminde Kullanılan Yöntem ve Teknikleri Hakkında Öğretmen Görüşleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tolerans ile ilgili tarihsel hikâye ve romanları	7	%26,9
Tolerans ile ilgili filmler	6	%23,2
Çok perspektifli yaklaşım	6	%23,2
Empati yöntemini	4	%15,3
Tartışma yöntemini	2	%7,6
Örnek olay yöntemini	1	%3,8
Toplam	26	%100

Öğretmenlerden 7 kişi (%26,9) tarih derslerinde tolerans eğitimi için tarihsel hikâye ve romanları kullandığını açıklamıştır. Tolerans eğitimi için tarih derslerinde tarihsel hikâye ve romanları kullanan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih derslerinde tolerans eğitiminde tarihsel hikâye ve romanları kullanıyorum. Çünkü öğrencilerin derse duygusal olarak katılmasını istiyorum. Tolerans

kavramı sadece bilgi düzeyinde öğrenilecek bir kavram değildir. Öğrencilerin tolerans kavramını tarih derslerinde tarihsel hikâye ve romanlar içerisinde duyması ve toleransı yaşanmış hikâyelerden görmesi önemlidir” (Ö5). “Tarih derslerinde tolerans ile ilgili hikâye ve romanlar rahatlıkla kullanılabilir. Tolerans konusunu içeren hikâye ve romanlardan birer bölüm öğrencilere okunarak, öğrencilerin hikâye veya romanın konusuyla ilgili yorum yapması sağlanabilir. Daha sonraki aşamada hikâyenin veya romanın konusundan yola çıkılarak hazırlanan sorular ile öğrencilere tolerans kavramı öğretilir.” (Ö6). “Tolerans konusunun öğretilmesinde kullanılabilecek en önemli materyallerin başında hikâyeler gelmektedir. Hikâyeler derste öğretilmediğimiz birçok kavramın öğrenciler tarafından öğrenilmesini kolaylaştırabilir. Örneğin Osmanlı Devletinin toplum yapısını anlatan bir hikâye ile öğrencilere Osmanlı Devletinin ne kadar toleranslı olduğu gösterilirken aynı zamanda toleransın ne olduğu da öğrencilere öğretilmiş olur.” (Ö13).

Öğretmenlerden 6 kişi (%23,2) tarih derslerinde tolerans eğitimi için filmleri kullandığını belirtmiştir. Tarih derslerinde tolerans eğitimi için filmler kullanan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih derslerinde tolerans konusunu öğretmek için öğrencilere öğretim aracı olarak filmleri kullanıyorum. Çünkü öğrenciler filmler ile hem görüyor, hem duyuyor hem de konuyu yaşayarak öğreniyor. Filmi izlettikten sonra öğrencilere sorular sorarak tolerans konusunu öğretmeye çalışıyorum. Böylece öğrenciler filmdeki tolerans ile ilgili düşüncelerini söylüyorlar” (Ö19). “Tarih derslerinde tolerans konusunu öğretmek için filmlerden sıklıkla yararlanıyorum. Özellikle soykırım ve savaş konularıyla ilgili bulduğum filmleri öğrencilere izlettiriyorum. Filmi izlettikten sonra tolerans kavramının daha iyi öğrenilebilmesi için öğrencilere bir takım sorular soruyorum. Soruları hazırlarken tolerans kavramını ön plana çıkarmaya çalışıyorum. Böylece öğrencilere filmde yaşananları zihninde bağdaştırarak tolerans kavramının ne olduğunu da öğrenmiş oluyor.” (Ö12).

Öğretmenlerden 6 kişi (%23,2) tarih derslerinde tolerans eğitimi için çok perspektifli öğrenme yaklaşımını kullandığını belirtmiştir. Tarih derslerinde tolerans eğitimi için çok perspektifli öğrenme yaklaşımını kullanan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih derslerinde olayları değerlendirirken öğrencilere farklı bakış açılarıyla bakmayı öğretmeye çalışıyorum. Geçmişimizin yaşanan olaylarını değerlendirirken neden – niçin böyle oldu, farklı olabilir miydi, olsaydı sonuçları bu durumdan nasıl etkilenebilirdi diye bakış açılarını genişletmeye çalışıyorum. Böyle yaparak öğrencilerin farklılıklara açık olmasını sağlıyorum.” (Ö7). “Tarih derslerinde olayları tek bir bakış açısından değil çok yönlü olarak anlatmaya çalışıyorum. Tarafları suçlamadan, olayların ekonomik, siyasi, dini ve kültürel nedenlerini anlatmaya çalışıyorum” (Ö4). “Tarih derslerinde öğrencilerime konuları anlatırken farklı açılardan olayları görmelerini sağlamaya çalışıyorum. Öğrencileri farklı kaynaklara yönlendirerek olayların farklı kaynaklarda nasıl anlatıldığını görmelerini ve farklı açılardan düşünmelerini istiyorum.” (Ö21).

Öğretmenlerden 4 kişi (%15,3) tarih derslerinde tolerans eğitimi için empati yöntemini kullandığını belirtmiştir. Tarih derslerinde tolerans eğitimi için empati yöntemini kullanan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih konuları geçmiş zamanda yaşandığı için öğrencilerin o dönemde yaşayanların başından geçen olayları anlayabilmeleri için empati kurmaları gerekir ve tolerans eğitiminde de bu noktada empati yönteminin yararlı olacağını düşünmekteyim” (Ö1). “Tarih derslerinde tolerans eğitiminde empati yöntemini kullanmaya çalışıyorum. Öğrencilere empati yoluyla toleransın önemini ve değerini göstermeye çalışıyorum. Onları toleranslı davranan birinin yerine ya da toleransız davranan başka birinin yerinde düşünmelerini sağlıyorum. Böylece empati kuran öğrenciler toleransın önemini rahatlıkla görebilirler”. (Ö12).

Öğretmenlerden 2 kişi (%7,6) tarih derslerinde tolerans eğitimi için tartışma yöntemini kullandığını belirtmiştir. Tarih derslerinde tolerans eğitimi için tartışma yöntemini kullanan öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih derslerinde öğrenciler tolerans konusunu tartışma yöntemi ile daha iyi öğrenirler. Çünkü tolerans kavramını tartışabilmek bile toleransın öğrenilmesine bir katkı yapar. Öğrenciler tolerans konusunda bildiklerini söyleyerek diğer arkadaşlarıyla tartışabilirler. Tartışma sonucunda tolerans kavramı hakkında doğru bilgiler ortaya çıkar”(Ö15). “Tolerans konusunun öğretilmesinde tartışma yöntemini kullanmanın büyük faydası vardır. Tolerans kavramının temelinde kabullenme ve farklılıklara

katlanma vardır. Farklı düşüncelerin rahatlıkla söylendiği ortamlarda tolerans düşüncesi de bireyler tarafından öğrenilir.” (Ö9).

Öğretmenlerden 1 kişi (%3,8) tarih derslerinde tolerans eğitimi için örnek olay yöntemini kullandığını belirtmiştir. Tarih derslerinde tolerans eğitimi için örnek olay yöntemini kullanan öğretmenin görüşü şöyledir;

“Tarih derslerinde tolerans konusunu öğretmede örnek olay yönteminden yararlanılabilir. Tolerans düşüncesini yansıtabilecek bir olay sınıfa okunarak, öğrencilerin olayın ışığında tolerans kavramını öğrenmesi sağlanır.” (Ö12).

Çalışmanın ikinci bölümünde “ Tarih Derslerinde Tolerans Öğretiminde Kullanılabilecek Yöntem ve Teknikler” başlığı altında; tarihsel hikâyelerin, resimlerin, filmlerin, empatinin ve dramının tolerans eğitiminde kullanılabileceği açıklanmıştır. Mülakatın altıncı sorusuyla ilgili bir değerlendirme yapmak gerekirse; tarih derslerinde tolerans eğitiminde öğretmenlerin farklı yöntem ve teknik kullanmaya çalışması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Çünkü tolerans konusunun öğretiminde ne kadar çok farklı teknik ve yöntem kullanılabilirse öğrenme o kadar kalıcı olabilir.

4.2.1.7. Sizce tarih müfredatı tolerans eğitimi için yeterli mi? sorusunun analizi

Mülakatın yedinci sorusunda öğretmenlere tarih müfredatı tolerans eğitimi için yeterli mi, sorusu sorulmuştur. Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterliliği hakkındaki öğretmen görüşleri Tablo 4.21’de gösterilmiştir. Tablo verileri incelendiğinde öğretmenlerden 20 kişi (%90) tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olmadığını belirtirken, 2 kişi (%10) tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğunu belirtmiştir.

Tablo 4.21.

Tarih Müfredatının Tolerans Eğitimi İçin Yeterliliği Hakkında Öğretmen Görüşleri

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Tarih müfredatı tolerans eğitimi için yeterli değildir.	20	%90
Tarih müfredatı tolerans eğitimi için yeterlidir.	2	%10
Toplam	22	%100

Öğretmenlerden 20 kişi (%90) tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olmadığını belirtmiştir. Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olmadığını düşünen öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih müfredatının yeterli olduğunu düşünmüyorum. Tarihimiz, tolerans konusunda son derece zengindir. İslamiyet öncesi Türkistan bozkırlarında Budizm, Şamanizm, Hristiyanlık ve hatta Yahudilik gibi farklı inanç sistemlerinin nasıl bir arada barış içerisinde bulunabildikleri, gerek Selçuklu ve gerekse Osmanlı dönemlerinde Anadolu ve Balkanlarda da benzer bir tolerans ortamının nasıl tesis edildiği, tarih branşının değişik uzmanlık alanlarına mensup araştırmacılar tarafından ortaya konularak orta öğretim müfredatına tolerans konusu kazandırılmalıdır.” (Ö6). “Tarih müfredatının yeterli olduğunu düşünmüyorum. Tarih müfredatı genellikle tek düzедir. Siyasi tarih konuları fazla, bunun yerine kültür konularına daha fazla ağırlık verilebilir. Toplum içerisinde yaşayan farklı kültürlerin yaşantıları öğrencilere anlatılabilir. Bu da öğrencilerin toplum içerisindeki farklılıkları görmesini ve farklılıkların doğal olduğunu kabullenmesini sağlar.” (Ö10).

“Müfredat programları öğretmenlerin genel sıkıntısıdır. Hele ki tarih gibi sosyal yönü çok geniş olan bir ders için. Tolerans söz konusu olunca burada öğretmenin tutumu daha etkilidir. Çünkü tarihsel bir gerçek ile yorum ve fikirler arasındaki ilişki ya da fark sözel bir ders olduğu için dersin işleniş sırasında şekilleniyor. Belki müfredatın amaçlarına uygun müfredata tolerans konusuyla ilgili üniteler ilave edilerek saygı, güven ve birlikte yaşama duygularının daha somut hale gelmesi uygun olabilir.” (Ö1). “Müfredatta yaşanan dönemin koşullarına daha ayrıntılı yer verilerek, öğrencilerin empati kurması kolaylaştırılmalı ve tolerans kavramının kazandırılmasına çalışılmalıdır. Ayrıca farklı düşüncelere, din ve inançlara, farklı kültürlere saygı konusunun tarih müfredatında ayrıntılı olarak yer almasının gerektiğini düşünüyorum.” (Ö21). “Yeterli değil. Tarih konuları belirlenirken sadece tarihi olaylara değil, tarih felsefesine de yer verilmelidir. Ayrıca bireylerde tolerans bilincinin geliştirilmesine yönelik biyografilerin arttırılması gerekiyor. Ayrıca tarih derslerinde savaşların sadece kimler arasında yapıldığı değil, savaların iki topluma da nasıl etkilediği vurgulanmalıdır.” (Ö13).

Öğretmenlerden 2 kişi (%10) tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğunu belirtmiştir. Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğunu düşünen öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olduğunu düşünüyorum. Tarih müfredatı içerisindeki konuları, tolerans kavramını öğretmek için yeterli görüyorum. Müfredat içerisindeki konular ile öğrencilere tolerans rahatlıkla öğretilabilir” (Ö14). “Tarih müfredatı konu olarak çok zengindir. Bu zengin konuların varlığı tolerans öğretmek için yeterlidir.” (Ö2).

Görüşmeler sonucunda öğretmenlerin verdikleri cevaplar dikkatlice incelendiğinde, tarih müfredatının tolerans eğitimi konusunda eksik olduğu ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın kuramsal kısmında “Tarih ve Tolerans Eğitimi” başlığı altında açıklandığı gibi öğrencileri çok kültürlü bir dünya görüşü içinde yetiştirmek ve öğrencilere tolerans düşüncesini kazandırabilmek için tarih müfredatında değişiklikler yapılması gerektiği belirtilmiştir. Tolerans, insan hakları ve dünya vatandaşlığı kavramlarının yoğun tartışıldığı günümüzde tarih müfredatının da gözden geçirilmesi gerekmektedir (Aktekin, 2009; Kıcıır ve Aksoy, 2004). Araştırmaya katılan öğretmenler, tarih müfredatında siyasi konuların yanın da, müfredatın geçmiş dönemde yaşanan toplumsal ve kültürel konulara da yer vermesi gerektiğini ifade etmiştir. Günümüz dünyasında tarih derslerinde tolerans eğitiminin sağlıklı gerçekleşmesinde müfredatın geliştirilmesinin olumlu katkısı göz ardı edilmemelidir.

4.2.1.8. Tarih dersinde tolerans eğitiminde karşılaştığınız problemler var mı? varsa bunları açıkla mısınız? sorusunun analizi

Mülakatın sekizinci sorusunda öğretmenlere tarih derslerinde tolerans eğitiminde karşılaştığınız problem var mı, varsa bunları açıkla mısınız, sorusu sorulmuştur. Mülakata katılan 22 öğretmenden, 21 kişi (%95,4) tarih derslerinde tolerans eğitiminde problem yaşadığını belirtirken, 1 kişi (%4,6) tarih derslerinde tolerans eğitiminde problem yaşamadığını belirtmiştir. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde problem yaşadığını belirten 21 öğretmen cevaplarında birden çok problemi belirttiği için her problem grubuna ayrı ayrı dâhil edilmiştir. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde problem yaşadığını belirten öğretmenlerin görüşleri Tablo 4.22’de gösterilmiştir. Tablo

verileri incelendiğinde tarih derslerinde tolerans eğitiminde öğretmenlerden 16 kişi (%51,6) öğrenciden ve aileden kaynaklanan, 12 kişi (%38,8) programdan kaynaklanan, 2 kişi (%6,4) ders kitabından kaynaklanan, 1 kişi (%3,2) öğretmenden kaynaklanan problem yaşadığını belirtmiştir.

Tablo 4.22.

Tarih Derslerinde Tolerans Eğitiminde Karşılaşılan Problemler

Cevaplar	Frekans	Yüzde (%)
Öğrenciden ve aileden kaynaklanan problemler	16	%51,6
Programdan kaynaklanan problemler	12	%38,8
Ders kitabından kaynaklanan problemler	2	%6,4
Öğretmenden kaynaklanan problemler	1	%3,2
Toplam	31	%100

Öğretmenlerden 16 kişi (%51,6) tarih derslerinde tolerans eğitiminde öğrenciden ve aileden kaynaklanan problemler yaşadığını açıklamıştır. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde öğrenciden ve aileden kaynaklanan problem yaşadığını açıklayan öğretmenlerin bazılarının görüşleri şöyledir;

“Karşılaştığım problemler var. En büyük problem de öğrencilerdeki yerleşmiş yanlış algılar. Çevresinde duyduğu, etkilendiği bilgileri hayatına yansıtmasıdır. Çevresini ve olayları değerlendirirken bu yanlış bilgileri kullanmasıdır” (Ö8). “Tabi ki sorunlar yaşıyoruz. Manisa göç alan bir şehir. Farklı çevrelerden gelmiş eğitimi, gelir düzeyi, aile yapısı, kültürü farklı ailelerin çocukları eğitim görüyor. İlköğretim ve liselerde öğrenciler önce ailelerinin görüşlerine bürünmüş olarak karşımıza çıkıyor. Üstelik okuma alışkanlığı olmayan bir gençlik ile karşı karşıyayız. Dolayısıyla bu sınıflarda bazen sabit fikirli, empati kuramayan ve olaylara tek pencereden bakabilen öğrencilere tolerans konusunu anlatabilmek çok zordur.” (Ö11). “ Öğrencilerin aile, arkadaş ve basın yayın organlarının etkisiyle edindikleri ön yargılar ve geliştirdikleri olumsuz bakış açılarını değiştirmenin güçlüklerini yaşamaktayız. Öğrenciler

geliştirdikleri ön yargılar ile tarihi konulara tarafsız bakış açısında bakamamaktadır. Bu da öğrencilerde tolerans kültürünü yerleştirmeyi güçleştirmektedir.” (Ö5).

Öğretmenlerden 12 kişi (%38,8) tarih derslerinde tolerans eğitiminde programdan kaynaklanan problemler yaşadığını açıklamıştır. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde programdan kaynaklanan problem yaşadığını açıklayan öğretmenlerin bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih derslerinde tolerans eğitiminde karşılaştığım problemlerin başında müfredatın yoğunluğu geliyor. Dönem boyunca derslerimizde müfredatı yetiştirme telaşı içindeyiz. Müfredatın siyasi tarihe daha çok ağırlık vermesi öğrencilere tolerans konusunu öğretmede bizi sıkıntıya sokuyor. Derslerimizde sürekli savaş ve anlaşma anlatıyoruz. Tarih derslerinde, toplumsal, siyasi ve kültürel yaşama çok değinilmiyor. Buda öğrencilerin geçmiş dönemi anlamasını zorlaştırıyor. Aslında tarih dersinin konuları toleransın öğretilmesine çok uygundur. Bu çerçevede tarih programlarının gözden geçirilmesi gerekiyor” (Ö1). “Öğretmenler olarak öğretim programları bizi kısıtlıyor. Öğretim programı öğretmenleri dersi tek bir bakış açısına göre işlemeye zorluyor. Aslında tarih derslerinde öğrencilerin yaşanan dönemi farklı kaynaklardan ve farklı bakış açılarından görmesi onlara sorgulama becerisi kazandıracaktır. Farklılıkları gören öğrencilerin tolerans kültürü içerisinde olayları değerlendirmesi kolaylaşacaktır. Tolerans bilincinin gelişmesinde farklılıkları görmenin ve tartışmayı bir ayırıştırma olarak düşünmemenin önemi büyüktür.” (Ö7).

Öğretmenlerden 2 kişi (%6,4) tarih derslerinde tolerans eğitiminde ders kitabından kaynaklanan problemler yaşadığını açıklamıştır. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde ders kitabından kaynaklanan problem yaşadığını açıklayan öğretmenlerin bazılarının görüşleri şöyledir;

“Tarih ders kitaplarının tolerans eğitime uygun hazırlanmadığını düşünüyorum. Farklı düşüncelere, din ve inançlara, farklı kültürlere saygı konusunun tarih kitaplarında daha ayrıntılı olarak yer alması gerektiğini düşünüyorum.” (Ö10). “Tarih ders kitapları tek bakış açısıyla hazırladığı için tolerans eğitime uygun olduğunu düşünmüyorum.” (Ö3).

Görüşülen öğretmenlerden ise yalnız bir öğretmen (%3,2) kendisinin tolerans kavramını ve tolerans eğitimini yeterince bilmemesini tolerans eğitiminde öğretmenden

kaynaklanan sorun olarak ifade etmiştir. “Tolerans eğitimi hakkında bir bilgim yok. Dolayısıyla tarih derslerinde tolerans eğitimin nasıl gerçekleşeceğini bilmiyorum” (Ö7) ifadesi ile düşüncesini belirtmiştir.

Mülakatın sekizinci sorusuyla ilgili bir genel değerlendirme yapmak gerekirse; öğretmenlerin %95,4’ü tarih derslerinde tolerans eğitiminde problem yaşadığını belirtmiştir. Öğretmenler tarafından problemlerin çoğu öğrenciden ve aileden kaynaklanan problemler ile programdan kaynaklanan problemler olarak açıklanmıştır.

4.2.1.9. Tolerans konusunda eğitim almak ister misiniz? sorusunun analizi

Mülakatın dokuzuncu sorusunda öğretmenlere, tolerans konusunda eğitim almak ister misiniz, sorusu sorulmuştur. Mülakata katılan 22 öğretmenden 20 kişi (%90,9) tolerans konusunda eğitim almak istediğini belirtirken, 2 kişi (%9,1) tolerans konusunda her hangi bir eğitim almak istemediğini belirtmiştir. Tolerans konusunda eğitim almak istemeyen öğretmenler her hangi bir açıklamada bulunmamıştır. Tolerans konusunda eğitim almak isteyen öğretmenlerin bazılarının görüşleri şöyledir;

“Eğitim almak isterim. Çünkü yaşantısı, fikirleri, ihtiyaçları vb. yapıları birbirinden farklı olan kalabalık bir kitleye hitap ediyorsunuz. Yüzyılların tarihini anlatmaya çalışıyoruz. Özellikle yakın tarih ve çağdaş dünya tarih dersi konularını anlatırken tolerans eğitimine ihtiyaç duyuyoruz. Benim tolerans konusunda uygulayabildiklerim eğitim yoluyla öğrenmeden çok kendi kişisel gayretimle ve kendi çabalarım ile öğrendiklerimdir. Tarih derslerinde tolerans konusunu gerçek anlamda öğretebilmem için eğitim almak isterim”. (Ö9). “Tolerans anlayışımı daha da pekiştirmek için eğitim almak isterim. Aldığım eğitimle tarih derslerinde tolerans konusuna nasıl yaklaşmam gerektiğini öğreneceğimi düşünüyorum”(Ö3).

“Günümüz dünyasında tolerans konusu çok önemlidir. Tarih derslerinde öğrencilere tolerans bilinci verebilmek için öğretmenler olarak bizlerin tolerans konusunu çok iyi bilmemiz gerekir. Bu nedenle tolerans eğitimi almak isterim” (Ö16). “Tarih dersleri aracılığıyla tolerans eğitimini gerçekleştirebilmek için tolerans konusunda eğitim almak isterim. Alacağım eğitim ile öğrencilere tolerans konusunu daha sağlıklı öğretebilirim diye düşünüyorum.” (Ö19). “Tolerans konusunda eğitim almak isterim.

Çünkü dersi anlatan öğretmenler olarak bizlerin tolerans konusunu çok iyi bilmesi gereklidir. Daha sonra toleransı öğrenciye öğretmek daha kolay olacaktır.” (Ö7).

Mülakat sorusuna verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların %90,9’nun tolerans konusunda eğitim almak istemesi olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çünkü tolerans eğitimini gerçekleştirecek olan öğretmenlerin tolerans konusunda bilgi sahibi olması çok önemlidir.

Mülakattan elde edilen bulguları kısaca özetleyecek olursak bazı önemli sonuçların ortaya çıktığını rahatlıkla görebiliriz. Mülakat formu 22 tarih öğretmenine uygulanmıştır. Mülakat yapılan öğretmenlerden 14’ü bayan 8’i baydır. Katılımcı öğretmenlerin %68’i eğitim fakültesi mezunudur. Araştırmaya katılan öğretmenlere uygulanan mülakat sonucuna göre, öğretmenlerin tolerans konusunda genel bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mülakata katılan öğretmenlerin çoğu tolerans eğitiminin gerekliliğine ve önemine inandığını ifade etmiştir.

Tarih derslerinin tolerans eğitimine uygunluğu hakkında düşünceleri öğrenilmeye çalışılan öğretmenlerin %90,1’i tarih derslerinin tolerans eğitimine uygun olduğunu ifade etmiştir. Tarih öğretmenleri tarih dersinin içinde barındırdığı zengin konular ile tolerans kavramını derslerinde rahatlıkla öğretebileceğini ifade etmiştir. Mülakat sonuçlarına göre tarih öğretmenleri, tarih derslerinde tolerans eğitimi için farklı yöntemleri kullandığını ifade etmiştir. Öğretmenler tarih müfredatının tolerans eğitimi için yeterli olmadığını ve müfredatın geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca tarih öğretmenleri tolerans eğitiminde problemlerle karşılaştığını ifade etmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %90,9’u tolerans eğitimi konusunda hizmet içi eğitim almak istediğini belirtmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarih öğretmenlerinin tolerans kavramı ve tolerans eğitimi hakkındaki görüş ve düşüncelerini belirlemek amacı ile gerçekleştirilen bu araştırmadan elde edilen bulgular ışığında ulaşılan sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

5.1. Sonuçlar

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mülakat formu bulgularından tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun toleransın tanımı ve kapsamı konusunda genel bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tarih öğretmenleri toleransın anlamı, kapsam ve içeriği ile ilgili yeterli denilebilecek düzeyde bilgi sahibidir. Öğretmenler toleransı, daha çok farklı görüş, düşünce ve inançlara saygılı olma, farklılıkları kabullenme, hoşgörü, anlayış gösterme, bağışlayıcı olma ve hatayı affetme olarak açıklamıştır.

Araştırma kapsamında kullanılan anket ve mülakat formunda toleransın tanımı ile ilgili ortaya çıkan dikkat çekici bir bulgu ise bazı öğretmenlerin tolerans kavramını tanımlamada hoşgörü kavramını kullanmasıdır. Bu kavram yanlışlığının yaşanma sebebi olarak Latince kökenli tolerans kelimesinin Türkçe sözlüklerde hoşgörü kavramıyla açıklanması gösterilebilir. Bu bağlamda bazı öğretmenler tolerans kavramını tanımlamada hoşgörü kavramını kullanarak kavram kargaşası yaşamaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mülakat formu bulgularından tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun tolerans eğitimi hakkında genel bir bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin cevapları incelendiğinde tolerans eğitimi; tolerans kavramının öğretildiği, farklı kültür ve düşüncelere saygılı, öğrencilere ön yargısız olmanın öğretildiği, dil, din, ırk ayrımı yapmaksızın karşısındaki kişiyi anlama, tüm insanların bir arada yaşamasının sağlandığı, barışçı ve yaşamsal eğitim olarak açıklanmıştır.

Bu çerçevede tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminin tanımına yönelik verdiği cevaplar, çalışmanın kavramsal kısımda açıklanan tolerans eğitimi tanımına yakın ifadelerdir. Çalışmanın kavramsal kısmında “Tarih ve Tolerans Eğitimi” başlığı altında tolerans eğitimiyle ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde tolerans eğitiminin oluşturan unsurlar; farklılıkları saygı, kabullenme, tolerans düşüncesinin öğretilmesi ve barış içinde yaşama olarak açıklanmıştır. Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminin tanımı hakkında bilgi sahibi olması olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çünkü tolerans eğitiminin, tanımını, amacını, kapsamını ve unsurlarını bilen tarih öğretmenlerinin derslerinde tolerans eğitimi gerçekleştirmesi daha kolay olacaktır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu bulgularından tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun tolerans eğitiminin gerekli gördüğü anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %97,8’i tolerans eğitiminin önemli ve gerekli gördüğünü belirtirken, öğretmenlerin %2,2’si tolerans eğitiminin önemli ve gerekli görmediğini belirtmiştir. Tolerans eğitiminin gerekli olduğuna inanan öğretmenler; toplumsal barışın gelişmesi, farklı kültürlerin kabulü, karşımızdaki bireyi anlama, adalet ve hak kavramının oluşması, farklı düşüncelere saygı ve ötekine saygı için tolerans eğitiminin gerekli olduğunu açıklamıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan mülakat formu bulgularından tarih öğretmenlerinin tamamının tolerans eğitiminin gerekliliğine inandığı görülmektedir. Öğretmenler, tolerans eğitiminin, karşımızdaki bireyi anlamak ve insanların birlikte yaşaması için gerekli görmektedir. Anket ve mülakat formu bulguları genel olarak değerlendirildiğinde derslerinde tolerans kültürünün gerçekleşmesini sağlayacak olan öğretmenlerin tolerans eğitiminin önemine ve gerekliliğine inanması olumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Çalışma sonucunda oluşan bulgulara göre, tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında genel bir bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin cevapları incelendiğinde öğretmenler tolerans konusunun öğretilmesinin faydalarını; toplumsal huzuru sağlama, demokrasi kültürünü arttırma, farklılıkların kabulünü kolaylaştırma ve kişinin öz güven duygusunu geliştirme olarak açıklamıştır. Öğretmenlerin tolerans

konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydalarını bilmesi onlara derslerinde tolerans konusu öğretmede olumlu katkı sağlayacağı bulgulardan anlaşılmaktadır. Ayrıca tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında benzer bulgulara Zakin (2012) tarafından da ulaşılmıştır. Zakin (2012) tolerans eğitiminin toplumsal ve eğitimsel faydalarını şöyle açıklamıştır;

- Çok kültürlü toplumlarda bir arada yaşamak için,
- Diğer insanları anlamak için,
- Farklılıkların doğal olduğunu kabullenmek ve farklılarla yaşamayı öğrenmek için,
- Tarafsız ve açık görüşlü olmak için,
- Toplumlarda sosyal adalet duygusunun gelişmesi için tolerans eğitiminin gerekli olduğu belirtmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mülakat formu bulgularından tarih öğretmenlerinin, tarih dersini tolerans eğitimi için uygun bir ders olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Tolerans kavramının öğretilmesinde başvuru yollardan en önemlisi eğitimidir. Özellikle tarih dersleri tolerans kavramının öğretilmesinde ve tolerans bilincinin kazandırılmasında önemli bir derstir. Araştırmaya katılan tarih öğretmenlerinin çoğu tarih derslerinin içinde bulundurduğu zengin konular, geçmişten günümüze getirdiği zengin kavramlar ve tarih dersinin hedef ve amaç yönünden tolerans eğitiminin gelişmesine katkı sağlayacağını ifade etmiştir.

Araştırma bulgularına göre öğretmenler; tarih dersi konularının, insan yaşamının bir parçası olduğunu, toleransın da insan yaşamının içerisinde yer aldığını vurgulamıştır. Tarih dersi içerisinde bulundurduğu geçmişten günümüze gelen zengin konuları ile tolerans eğitime katkı sağlayacağı öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca öğretmenler tarih dersleri aracılığı ile öğrencilere toleransın temelini oluşturan farklılıklara açık olma düşüncesinin öğretilebileceğini ve tolerans kavramıyla ilgili geçmişten örnekler vererek gerçek anlamda tolerans kavramının öğretilebileceğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda tarih dersleri aracılığıyla tolerans bilinci kazanan öğrenciler, farklılıklara açık, olayları farklı açılardan değerlendirebilen ve ötekileştirmeden uzak olarak yetişirler.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre, tarih öğretmenleri derslerinde tolerans kavramının ne olduğunu, toleransın temel ilkelerini, baskı, şiddet, ırkçılık, özgürlük, ötekileştirme, kültür çeşitliliği ve insan hakları gibi temel kavramları öğrencilere öğretmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Bu bulgulardan öğretmenlerin tarih derslerinde tolerans ile ilgili bilgileri geliştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mülakat formu bulgularına göre, tarih öğretmenleri öğrencilerine tolerans eğitime yönelik bilgi kazandırmak amacı ile çeşitli yöntem ve teknikleri uyguladıklarını belirtmiştir. Ulaşılan bulgulara göre tolerans eğitiminde öğretmenlerin, filmler ve belgeselleri, tarihsel empatiyi, örnek olay, tarihsel hikâye ve romanları, araştırma ve inceleme, tartışma, resimler, beyin fırtınası, soru cevap, çok perspektifliyi ve görüş geliştirme gibi birçok etkinliği kullandıkları görülmektedir. Öğrencilerin derste aktif olması öğretmenin kullanacağı farklı yöntem ve teknikler aracılığıyla sağlanacaktır. Tarih derslerinde tolerans eğitimi gerçekleştirecek olan öğretmenlerin, öğrencilerin derse ilgisini çekecek ve onları derse motive edecek farklı öğrenme araçlarını kullanmaya özen göstermesi gerekir. Bu çalışmadaki bulgulara göre tarih öğretmenlerinin, tarih derslerinde tolerans eğitime yönelik farklı yöntem ve teknikleri kullanması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Çünkü tolerans konusunun öğretiminde ne kadar çok farklı yöntem ve teknik kullanılabilirse öğrenme o kadar kalıcı olabilir. Ayrıca, tarih derslerinde tolerans eğitiminin gerekliliği olan, tüm bireylerin görüşlerini ifade etmesine olanak sağlayan farklı yöntemlerin kullanılması tarih eğitimi için olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mülakat formu bulgularına göre, tarih öğretmenlerinin büyük çoğunluğu tarih müfredatının tolerans eğitimi için yetersiz olduğunu belirtmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, müfredattaki konu yoğunluğunun fazla olmasından, toleransın öğrenilmesine katkı sağlayacak konuların azlığından, ezber ve kronolojik tarih anlatımının yoğunluğundan ve tolerans konusuna katkı sağlayacak hikâyeler ve tarih romanların azlığını dile getirmiştir. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenler, tarih müfredatında siyasi konuların yanın da, müfredatın geçmiş dönemde yaşanan toplumsal ve kültürel konulara da yer vermesi gerektiğini bunun yanında öğrencilere toleransın önemini öğretecek ve

öğrencilere tolerans bilinci kazandıracak konulara da ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Tarih derslerinin tolerans eğitimindeki yerinin ortaya çıkmasında tarih müfredatının önemi göz ardı edilmemelidir. Çalışmanın kuramsal kısmında açıklandığı gibi öğrencilere tolerans düşüncesini kazandırabilmek için tarih müfredatında değişiklikler yapılması gerektiği belirtilmiştir. Tolerans, insan hakları ve dünya vatandaşlığı kavramların yoğun tartışıldığı günümüz dünyasında tarih müfredatının tolerans eğitimini destekleyecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir (Aktekin, 2009; Kıcıır ve Aksoy, 2004). Ayrıca Zakin (2012) tarafından yapılan çalışmada da tarih derslerinin tolerans eğitimini gerçek anlamda desteklemesi için tarih müfredatında değişiklikler yapılması gerektiği vurgulanmış ve müfredatın tolerans eğitime uygun hale getirilerek toplumların farklılıklara açık olarak yetiştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket ve mülakat formu bulgularına göre tarih öğretmenlerinin büyük çoğunluğu tarih derslerinde tolerans eğitiminde problemlerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğretmenlerin bu problemleri daha çok öğrenci ve müfredattan kaynaklanan problemler olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Öğrencilerin derse karşı ilgisiz olması, öğrencilerin diğer insanları kabullenmede sıkıntı yaşaması, yerleşmiş yanlış algıları ve farklı görüşlere kapalı olup farklılıkları kabullenmemesi öğrenciden kaynaklanan problemler olarak açıklanmıştır. Araştırmaya katılan tarih öğretmenleri tolerans eğitiminde karşılaştığı problemleri ayrıca, çevreden, aileden, öğretmenden ve ders kitaplarından kaynaklanan problemler olarak belirtmiştir. Tolerans eğitiminde karşılaşılan problem üzerine Zakin (2012) tarafından yapılan benzer bir çalışmada da ailenin tutumunun tolerans eğitiminde önemli bir etken olduğu vurgulanmıştır. Erken çocukluk döneminde, ailelerin tolerans bilincine sahip olması çocukların tolerans düşüncesini öğrenmesini kolaylaştırdığı vurgulanmıştır. Ailelerin tolerans bilincine sahip olması çocukların diğer insanları anlamasını ve diğer insanları kabullenmesini kolaylaştırdığı belirtilmiştir.

Araştırmanın kavramsal kısmında değinildiği gibi, günümüzde tarih ders kitaplarının tolerans eğitime uygun olarak hazırlanması kaçınılmaz bir şarttır. Hazırlanan ders kitapları, tolerans düşüncesinin temelini teşkil eden, eşitlik, özgürlük, çok yönlü düşünme, farklılıklara açık olma gibi kavramları desteklemelidir. Tarih ders

kitapları tolerans düşüncesinin gelişimine ve tolerans düşüncesine sahip olmanın toplumlara faydalarına yer vermelidir. Tarih ders kitaplarında toleransa yönelik konuların daha fazla yer alması öğrencilerin tolerans düşüncesini öğrenmesinde önemli rol oynayacaktır (Köymen, 2003). Ayrıca Kabapınar (2007) tarafından sosyal bilgiler ve tarih ders kitapları ile ilgili yapılan çalışmada da, ders kitaplarının diğer insanları ve toplumları anlamaya yönelik gözden geçirilmesi gerektiği ve ders kitaplarının tolerans düşüncesini yansıtması gerektiği ifade edilmiştir. Değişen dünyamızda tarih derslerinde, tolerans düşüncesinin öğrenciler tarafından öğrenilmesinde ders kitaplarının önemi büyüktür.

Araştırma bulgularına göre, tarih öğretmenlerinin büyük çoğunluğu tolerans eğitimine yönelik eğitim almak istediğini ifade etmiştir. Araştırmaya katılan tarih öğretmenleri, derslerinde öğrencilere tolerans düşüncesini öğretebilmek için eğitime ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Araştırma verileri incelendiğinde tarih öğretmenlerinin tolerans konusunda eğitim almak istemesi olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

5.2. Öneriler

Tarih öğretmenlerinin tolerans kavramı ve tolerans eğitimi hakkındaki görüş ve düşüncelerini belirlemek amacı ile gerçekleştirilen bu araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlara dayanılarak ulaşılan öneriler aşağıda belirtilmiştir:

- Araştırma sonuçlarına göre tarih öğretmenlerinin tolerans ve tolerans eğitimi konusunda genel bir bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Öğretmenlerin tolerans ve tolerans eğitimi hakkındaki bilgilerini daha da arttırmak için tolerans ve tolerans eğitimi konusunda eğitim fakültesinde öğretmen adaylarına daha ayrıntılı bilgiler verilebilir.
- Çalışmaya katılan öğretmenler tolerans ve tolerans eğitimi konusunda hizmet içi eğitim semineri, kurs vb. programların olmasını istemişlerdir. Öğretmenleri tolerans eğitimi konusunda bilgilendirmek için hizmet içi eğitim seminerleri ve kurslar düzenlenebilir. Bu seminer ve kurslarda eğitim vermek üzere görevlendirilenler alanlarında uzman kişiler olmalıdır.
- Gerek eğitim fakültelerinde gerekse hizmet içi eğitim seminerlerinde verilen eğitim teorik bilgilerle sınırlı olmamalıdır. Öğretmenlere kavramsal bilgilerin yanı sıra tolerans eğitimi yaklaşımlarını ve kullanılabilecek yöntem ve tekniklerle ilgili

uygulamalarda gösterilmelidir. Bu uygulamalarda öğretmenlere derslerinde tolerans konusunu öğretirken farkı yöntem ve teknik kullanmanın önemi anlatılmalıdır.

- Tarih müfredatının tolerans eğitime katkı sağlayacak yönde geliştirilmesi gerekmektedir.
- Tarih öğretim programına tolerans konusunun işlenmesine yönelik kazanımlar ve etkinlik örnekleri konulabilir.
- Tolerans konusunun öğretimiyle ilgili uygulamaya dönük etkinlikler hazırlanarak öğretmenlere ulaştırılabilir.
- Tarih öğretmenlerinin tolerans eğitiminde karşılaştığı problemlerin temelinde daha çok öğrenciden kaynaklanan problemler bulunmaktadır. Bu bağlamda tarih derslerinde öğrencilere tolerans eğitiminin gerekliliği ve önemi hakkında gerekli bilgiler verilebilir. Bu çerçevede öğrencilerin tolerans eğitimi hakkındaki düşüncesi olumlu yönde artırılabilir.
- Tolerans eğitimi konusunda diğer branşlarda da araştırmalar yapılmalı, öğretmen ve öğrencilerin görüş ve düşünceleri tespit edilerek programlar gözden geçirilmelidir.
- Tolerans konusuyla ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışında yapılan çalışmalar dikkatle izlenmeli ve yenilikler akademik yayınlar aracılığıyla ilgililerle paylaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O. (2002). *Yaratıcı drama*. Ankara: Natural Yayınları.
- Akbay, G. (2005). *Hoşgörü eğitimi*, Uluslararası Hoşgörü Kongresinde sunulan bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akbaba, B. (2011). Tarih öğretiminde görsel kaynaklardan yararlanma. Mustafa Safran (Ed.) *Tarih nasıl öğretilir*. İstanbul. Yeni İnsan Yayınları
- Akbaba, B. (2005). Tarih eğitiminde fotoğraf kullanımı. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (6), 82-91.
- Aktekin, S. (2009). Türkiye’de tarih eğitimi. Semih Aktekin (Ed.) *Çok kültürlü bir Avrupa için tarih ve sosyal bilgiler eğitimi* (Birinci Baskı) içinde (s.27-45). Ankara. Harf Yayıncılık.
- Akkoyun, F. (1983). Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (1), 103-124.
- Ali Sinanoğlu, F. ve Köksal, A. (2000). Gençlerin ben durumları ve empatik becerilerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 11-16.
- Almond, B. (2010). Education for tolerance: cultural difference and family values. *Journal of Moral Education*, (39), 131-143.
- Apa (2002) Guidelines on multicultural education, training, Research, Practice and Organizational Change for Pyschologists. (Online) www.apa.org/pi/multicultural_guidelines/homepage.html , 17.04.2014 tarihinde alınmıştır.
- Arkonaç, O. (1999). *Psikiyatri sözlüğü*. İstanbul: Nobel Yayıncılık
- Arıkan, R. (2005). *Araştırma teknikleri ve rapor yazma*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Arseven, A. (2001). *Alan araştırmaları yöntemi*. Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Aslan, Ö. (2005). *Kur'an ve hoşgörü*. Ankara: Avrasya Yayıncılık
- Aslan, E. (2008). Tarih öğretiminde fotoğraf kullanımı. *Kırşehir Eğitim Fakültesi*, (24), 82-91.

- Aslan, E. (2006). Neden tarih öğretiyoruz. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (20), 162-174.
- Ata, B. (2000). Tarih öğretiminde bir araç olarak tarihi romanlar. *Türk Yurdu Dergisi*, (153), 158-165.
- Ata, B. (2002). Tarih derslerinde dokümanlarla öğretim yaklaşımı. *Türk Yurdu Dergisi*, (175), 80-86.
- Atalay, Y. (2008). *Felsefi açıdan tolerans ve hoşgörü*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Ateş, T. (1997). *Hoşgörü ve uzlaşma*. Ankara: Ümit Yayınları
- Ateş, T. (2000). Hoşgörü ve cumhuriyet. Mustafa Armağan (Ed.) *Osmanlıda hoşgörü* (Birinci Baskı) içinde (s.77-85). İstanbul, Gazeteciler Vakfı Yayınları.
- Aydın S. (2003). Öteki. Aydın Suavi ve Kudret Emiroğlu (Ed.) *Antropoloji sözlüğü* (Birinci Baskı) içinde (s.328)Ankara: Bilim Sanat Yayınları
- Aydın, H. (2006). Eleştirel akım ışığında postmodernizm temel dayanakları ve eğitim felsefesi. *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (1), 18-39.
- Ayverdi, İ. (2006). *Misali Türkçe büyük sözlük, Cilt 3*, İstanbul: Kubbealtı Lugatı.
- Aziz, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem ve teknikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Balcı, A. (2005). *Sosyal bilimlerde araştırma, yöntem, teknik ve ilkeleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bal, S. (2011). Türkiye’de tarih öğretiminin sorunları ve çözüm yolları konusunda öğretmen adayı ve öğretmen görüşlerinin karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 371-387.
- Barzun, J. and Graft, H. (1998). *Modern araştırmacı*. (Çev. F. Dilber) Ankara: Tubitak Yayınları.
- Baş, T. (2013). *Anket nasıl hazırlanır*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

- Başaran, E. (1995). *Hoşgörü ve eğitim*. Uluslararası Hoşgörü Kongresinde sunulan bildiri, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Batuhan, H. (2000). *Semiyotik, fanatizm ve tolerans*. Ankara: Nobel Yayınları
- Beer, L. (1994). *The reform of history teaching in schools in europe an Countries in democratic transition*. Avrupa Konseyi Seminerinde sunulan bildiri, Graz, Avusturya.
- Bilim, C. (1999). *Çağdaş dünya tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal psikoloji kavramlar, yaklaşımlar sözlüğü*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Boddington, T. (1980). Empathy and the teaching of history. *British Journal of Educational Studies*, (28), 13-19.
- Bottery, M. (1988). Education, objectivity and tolerance. *Westminster Studies in Education*, (11), 69-80.
- Böke, K. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Braudel, F. (1992). *Tarih üzerine yazılar*. (Çev. M.A. Kılıçbay). Ankara: İmge Yayınları
- Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları
- Büyükdüvenci, S. (1991). Demokrasi eğitim ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (23), 583- 597.
- Büyüköztürk, S. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Candela, H. (1964). Is education in tolerance possible?. *Child Education*, (33), 135-142.
- Carr, E. (1996). *Tarih nedir?* (Çev. M. Öztürk) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cemaloğlu, N. (2012). Veri toplama teknikleri. Abdurrahman Tanrıoğlu (Ed.) *Nicel-nitel bilimsel araştırma yöntemleri* (Birinci Basım) içinde (s.11-164). Ankara. Anı Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cırık, İ. (2008). Çok kültürlü eğitim ve yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (34), 27-40.

- Colesante, R. and Donald, B. (1999). Teaching about tolerance with stories and arguments. *Journal of Moral Education*. (28), 185-200
- Çapa, M. (2008). Tarih ve sosyal bilgilerin temelleri. Ali Bilgili (Ed.) *Sosyal bilgiler öğretimi* (Birinci Basım) içinde (s. 124-130).Ankara. Pegem Yayıncılık.
- Çelikkaya, T. (2014). Sosyal bilgiler dersinde drama yönteminin önemi ve uygulama örnekleri. *Turkish Studies* (9) 447- 469.
- Çençen, N. (2011). *11. sınıf Türkiye Cumhuriyeti inkılap tarihi Atatürkçülük dersinde tarih öğretmenlerinin edebi ürün kullanımına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çepni, S. (2005). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*. Trabzon: Üç Yol Kültür Merkezi.
- Çınar, Z. (2010). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dağlı, R. (1995). *Eğitimde hoşgörü*. Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Dtcher, K. (2004). One nation invisable. *Teachig Tolerance*, (25),122-134.
- Davidson, L. (2008). Education and the discomforts of tolerance. *The Educational Form*, (44), 45-52.
- Demir, S. (2012). Çok kültürlü eğitimin Erciyes üniversitesi öğretim elamanları için önem derecesi. *Turkish Studies*, (7) 1453- 1475.
- Demircioğlu, İ.H. (2010). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Demircioğlu, İ.H. (2007). Tarih öğretiminde filmlerin yeri ve önemi. *Bilgi*, (42), 77-93.
- Demircioğlu, İ.H. (2008). Using historical stories to teach tolerance the experinces of turkish eiğht grade students. *The Social Studies*, (19) 105-110.
- Demircioğlu, İ. H. (2006). Avrupa birliği ülkeleri ve Türkiye’de tarih öğretiminin genel amaçlarının karşılaştırılmalı bir değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (16), 133-146.

- Demircioğlu, İ. H. (2008). Türkiye’de tarih öğretimi aktif vatandaşlık eğitimini desteklemekte midir? Tarih öğretmenlerinin görüşleri M. Safran ve D. Dilek (Ed.) *21. yüzyılda vatandaşlık ve tarih eğitimi*. (Birinci Baskı) içinde (s.54-60) İstanbul. Yeni İnsan Yayınları
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. (2008). Değerlerin oluşturulması sürecinde tarih eğitimi; amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (15), 69-88.
- Demir, O. (2009). Nitel araştırma yöntemleri. Kaan Böke (Ed.) *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (Birinci Basım) içinde (s.287-323). İstanbul. Alfa Yayınları.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (2002). *Sosyal bilimler sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık
- Demirel, Ö. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Demirel, Ö. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Devellioğlu, F. (2010). *Osmanlıca- Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Dilek, D. ve Yapıcı G. (2005). Öykülerle tarih öğretimi yaklaşımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18) 115-130.
- Dinç, E. (2011). Eski ve yeni ortaöğretim tarih programının amaç ve içerik özelliklerinin karşılaştırılmalı olarak incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, (11), 2135- 2153.
- Doğan, M. (1982). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: Pınar Yayınları
- Dökmen, Ü. (2012). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çalışmaları ve empati*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Ü. (1988). Eğitimin yeni bir modele dayanılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi*, (21) 155-190.
- Dökmen, Ü. (2004). *İletişim çatışmaları ve empati*. Ankara: Sistem Yayıncılık

- Durkheim, E. (2004). *Ahlak eğitimi*. (Çev. O. Adanır). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Ellen, W. and Reill, H. (1996). *Encyclopedia of the enlightenment*. Newyork: Book Builders Incorporated.
- Erciyeş, G. (2008). Öğretim yöntem ve ilkeleri. Şeref Tan (Ed.) *Öğretim ilke ve yöntemleri* Ankara, Pegem Yayıncılık.
- Ergün, M. ve Özdaş, A. (1997). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. İstanbul: Kaya Matbaacılık.
- Ekinci, İ. (2009). *Mekki surelerde hoşgörü*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdem, A. ve Sarpkaya, R. (2011). Postmodernizmin eğitim denetimine uygulanabilirliği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 73-85.
- Erdoğan, N. (2007). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde resimlendirilmiş öykülerin tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Faires, N. (1996). What is a community. Taking documentary photographs of urban Americans into the middle school classroom. *Alt Magazine of History*, (4), 73-76.
- Foster, S. (1999). Using historical empathy to excite students about the study of history. *The Social Studies* (90), 18-24.
- Fritzsche, P. (2001). Unable to be tolerant. Farmen (Ed.) *Tolerance in transition*. Oldenburg.
- Gasset, O. (1998). *Tarihsel bunalım ve insan*. (Çev. N. Işık) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gay, G. (1994). A synthesis of scholarship in multicultural education. <http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/educators/leadrship/htm>. 12.08.2014 tarihinde alınmıştır.
- Güler, İ. (2005). *Tarih toplumdaki işlevi ve öğretimi*. İstanbul: Elif Kitabevi.

- Güler, A ve Halıcıoğlu, B. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gülmez, M. (2004). *İnsan hakları ve uluslararası hukukunda insan hakları ve demokrasi eğitimi*, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Kongre Kitabı, Çanakkale.
- Gürsoy, K. (2000). Batıda tolerans fikri ve hoşgörü. Mustafa Armağan (Ed.). *Osmanlıda Hoşgörü*, (Birinci Basım) içinde (s. 87-95).İstanbul. Gazeteciler Vakfı Yayınları.
- Güvenç, B. (2010). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Boyut Yayınları
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Felsefe ansiklopedisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heller, C. and Hawkins, J. (1994). Teaching tolerance; notes from the front line. *Theacher College Record*, (95), 337-368.
- Ian, P. (2009). Tarih öğretiminde tartışmalı ve hassas konular. Semih Aktekin ve Penelope Harnet (Ed.) *Çok kültürlü bir Avrupa için tarih ve sosyal bilgiler eğitim* (Birinci Baskı) içinde (s. 121-133). Ankara, Harf Yayıncılık.
- Jenkins, K. (1997). *Tarihi yeniden düşünmek*. (Çev. S. Bahadır). Ankara: Dost Yayınları.
- Kabapınar, Y. (2002). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde öğrencinin toplumsal duyarlılık becerilerinin geliştirilmesinde kullanılacak bir öğretim yöntemi olarak sosyal empati. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, (76), 29-34.
- Kabapınar, Y. (2009). Yeni öğrenme anlayışı ışığında sosyal bilgiler ders kitapları. Cemil Öztürk (Ed.) *Sosyal bilgiler öğretimi* (Birinci Baskı) içinde (s.368-400).Ankara. Pegem Yayıncılık.
- Kabapınar, Y. (2007). The image of others and tolerance in turkish history and social studies textbooks: not us the other is to blame. Recep Kaymakcan (Ed.) *Teaching for tolerance in muslim majority societies* içinde (33-51) İstanbul: Dem Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1963). Tarih ilmi ve bizde tarihçilik. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (18), 1-16.

- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma teknikleri ve istatistik yöntemleri*. Ankara: Rehber Yayınları.
- Karaman, Y. ve Aypay, A. (2009). Teachers perceptions of tolerance in teacher administrator relationships in Turkey. *International Journal of Leadership in Education*, (12), 51- 71.
- Karpat, K. (2000). Osmanlıda hoşgörünün hukuki temelleri. Mustafa Armağan (Ed.) *Osmanlıda hoşgörü* (Birinci Basım) içinde (s.11-19). İstanbul, Gazeteciler Vakfı Yayınları.
- Karabağ, G. (2011). Tarihsel empati becerisi: Öğretimi, ölçmesi ve değerlendirmesi. Mustafa Safran (Ed.) *Tarih nasıl öğretilir* (Birinci Basım) içinde (s.116-123).İstanbul: Yeni İnsan Yayınları
- Karabağ, G. (2003). *Öğrenilebilir ve bilimsel bir beceri olarak tarihi empati*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karabağ, G. (2002). Postmodernizm ve tarih öğretimi. *Türk Yurdu Dergisi*, (22), 65-67.
- Karaca, M. (2012). Farklılaşma, bütünleşme ve birlikte yaşama üzerine. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 226-238.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaya, Y. (2003). *Batının iki yüzü (Bağnazlık ve tolerans)*. İstanbul: Pentagon Yayınları.
- Kaya, Y. (2000). *Aydınlanma çağı ve felsefesi*. İstanbul: Tiglot Matbaacılık.
- Kaya, Y. (2011). Sosyal bilgiler ve tarih öğretiminde tarihsel empati: Geçmişe geçmişteki insanların gözüyle bakabilme becerisi. Ahmet Sümbül (Ed.) *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar* (Birinci Baskı) içinde (431-480).Ankara. Pegem Yayıncılık.
- Kavcar, C. (1995). *Hoşgörü ve eğitim*. Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu ve Ankara Üniversitesi Yayınları.

- Keskin, S. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde empati becerilerine dayalı öğretim tekniklerinin kullanılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Khitruk, V. and Ulianova, O. (2012). Inclusive tolerance as a basis of professional competence of prospective teachers. *Problems of Education 21st. Century*, (43), 21-32
- Kıcıır, K. ve Aksoy, M. (2004). *Kültürel kimliğin oluşmasında tarih bilinci ve tarih öğretimi*. 12. Eğitim Bilimleri Kongresinde sunulan bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kıncal, R. ve Işık, H. (2003). *Demokratik eğitim ve demokratik değerler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Knud, K. (1995). The education tolerance relationship: is it biased by social desirability? *Scandinavian Journal of Education Research* (39), 319-334.
- Kouchok, H. (2008). Çocuklara toleransı öğretmek için neler yapılmalı, neler yapılmamalı. (Çev. C. Oruç). *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13), 403-412.
- Köstüklü, N. (2003). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Köymen, O. (2002). *Tarih eğitimine eleştirel yaklaşımlar*. Ankara; Tarih Vakfı Yayınları
- Kula, O.B. (2011). *Anadolu'da çoğulculuk ve tolerans*. İstanbul: İş Bankası Yayınları
- Kuş, E. (2012). *Nitel ve nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Kuzgun, Y. (2006). *İlköğretimde rehberlik*. Ankara: Nobel Yayınları
- Lahelma, E. (2010). Tolerance and understanding? Students and teachers reflect on differences at school. *Journal of Theory and Practice*, (10), 3-19.
- Laik, Ö. (1995). *Türk toplumunda hoşgörü ve gelişmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları
- Lee, J. (2004). Leisure and tolerance- an historical perspective. *World Leisure Journal*, (46), 55-63,

- Lemu, A. (2007). Teaching for tolerance in Nigeria. Recep Kaymakcan (Ed.) Teaching for tolerance in muslim majority societies içinde (217-233). İstanbul. Dem Yayınları.
- Lintner, T. (2005). A world of difference; teaching tolerance through photographs in elementary school. *The Social Studies*, (96), 37-41.
- Lister, L. (1982). Issues in teaching and learning about human rights, *General Education* (36), 8-13.
- Lyotard, J. (2003). *Postmodern durum*. (Çev. A. Çiğdem). Ankara: Vadi Yayınları.
- Mayring, P. (2011). *Nitel ve sosyal araştırmaya giriş*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Meb (2007). 9. sınıf tarih öğretim programı. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx/islem=1&kno=98> 10.01.2014 tarihinde alınmıştır.
- Meb (2008). 10. sınıf tarih öğretim programı. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx/islem=1&kno=95> 23.04.2014 tarihinde alınmıştır.
- Meb (2010). Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi öğretim programı. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx/islem=1&kno=97> 12.09.2014 tarihinde alınmıştır.
- Merriam, S. (2013). *Nitel araştırma: desen ve uygulama için rehber*. (Çev. S. Turhan). Ankara: Nobel Yayınları
- Meyer, J. (1990). Democratic value and their development. *Social Studies*, (23), 197-202.
- Musaoğlu, M. (1995). *Türk tefekküründe hoşgörü anlayışı*. Ankara: Unesco Yayınları.
- Nahya, N. (2010). *Avrupa birliği bağlamında imge ve ötekileştirme*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nahya, N. (2011). İmgeler ve ötekileştirme. *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 27-38.
- Nichol, J. (1996). *Tarih öğretimi*. (Çev. M. Safran) Ankara: Çağrı Matbaası.

- Orlenius, K. (2008). Tolerance of intolerance: values and virtues at stake in education. *Journal of Moral Education*, (37), 467-484.
- Ortaylı, İ. (2000). Tolerans ve tesamüh. Mustafa Armağan (Ed.) *Osmanlıda hoşgörü* (Birinci Baskı) içinde (s. 19-27).İstanbul. Gazeteciler Vakfı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlı barışı*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Opperman, S. (2006). *Postmodern tarih kuramı: tarih yazımı, yeni tarihselcilik ve roman*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Önder, A. (2006). *İlköğretimde eğitici drama temel ilkeler uygulama modelleri ve örnekler*. Ankara: Marpa Yayınları.
- Özalp, O. (2000). *Tarih öğretiminin yeniden yapılanması*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Özdemir, Y. (2004). Postmodernizm ve tarih öğretimi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 311-322
- Özodaşık, M. (2009). *Kişilerarası iletişim sürecinde algı, ikna ve empatik ilişkiler*. Konya: Tablet Yayınları.
- Öztaş, S. (2012). Tarih öğretiminde film ve belgesel kullanımı. İsmail Demircioğlu (Ed.) *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* (Birinci Basım) içinde (s.163-176).İstanbul. Pegem Yayıncılık.
- Öztaş, S. (2008). Tarih öğretimi ve filmler. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 543-556.
- Öztaş, S. (2007). *Tarih öğretimi ve filmler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, İ. H. (2011). Tarih öğretmeni eğitiminde tarihsel romanların kullanımı. *Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (4), 277-301.
- Pang, V. (2005). *Multicultural education*. Boston: Mc Graw Hill.
- Pasamonik, B. (2004). The paradoxes of tolerance. *The Social Studies*, (13), 206-210.
- Pauline, L. and Lawrence, L. (2006). Teachers and tolerance; discriminating diversity dispositions. *The Teacher Educator*, (42), 34-45.

- Paykoç, F. (1991). *Tarih öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Patton, M. (2006). *Qualitative research and evaluation methods*. London: Sega Publications.
- Pickthall, M. (1985). *Kardeşlik ve tolerans*. (Çev. H. Şencan ve Taha Dinçer) İstanbul: Akabe Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2000). *Türkçe sözlük*. İstanbul: Can Yayınları.
- Raihani, P. (2011). A whole – school approach a proposal for education for tolerance in Indonesia. *Theory and Research in Education*, (9), 23-39.
- Rebaca S. and Carles, J. (2009). Preparing teachers to teach tolerance. *Multicultural Perspectives*, (7), 17-25.
- Roord, L. (2009). Katılım farkındalık ve hoşgörü için eğitim: anahtar temaların tarih eğitimiyle ilgisi ve önemi. Semih Aktekin (Ed.) *Çok kültürlü bir Avrupa için tarih ve sosyal bilgiler öğretimi* (Birinci Basım) içinde (s. 133-147).Ankara. Harf Yayıncılık.
- Rose, Z. (2006). Tolerance is not enough an educational solution, *Education Association*, (41), 136-139.
- Royce, R. (2006). Pluralism, tolerance and moral education. *Journal of Moral Education*, (11), 173-180i
- Safran, M. (2006). *Tarih eğitimi makale ve bildiriler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Safran, M. (2002). *Avrupa birliğinin tarih öğretimine ilişkin önerilerinin bilimsel temelleri ve sınırlılıkları*. 14. Türk Tarih Kongresinde sunulan bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Safran, M. (1997). *Tarih öğretimi ve çağdaş müfredat teorileri*. 12. Türk Tarih Kongresinde sunulan bildiri, Ankara.
- Saraç, T. (2009). *Büyük Fransızca Türkçe sözlük*. İstanbul: Can Yayınları.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. (Çev. T. Karamustafaoğlu) Ankara: Yetkin Yayıncılık.

- Sezer, Ö. ve Damar, S. (2005). Empati nedir, empati öğretilbilir mi? *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 77-78.
- Sönmez, V. (2008). *Eğitim felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stevens, R. and Jim, C. (2005). Preparing to teach tolerance. *Multicultural Perspective*, (7), 17-25.
- Stradling, R. (2004). *Tarih öğretiminde çok yönlülük: öğretmenler için klavuz*. Avrupa Konseyi Yayınları.
- Stradling, R. (2003). *20. yüzyıl Avrupa tarihi nasıl öğretilmeli*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Stradling, R. (2002). 20. yüzyıl Avrupa tarihi nasıl öğretilmeli. Oya Köymen (Ed.) *Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar* (Birinci Basım) içinde (s. 90-107). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Stugu, O. (2004). *Norveç'te tarih ve ulusal kimlik*. İstanbul: Türkiye Ekonomi ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Şeker, K. (2010). Tarih ve sosyal bilgiler öğretiminde empati. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 91-105.
- Şengül, T. (2011). Tarih öğretiminde drama. Mustafa Safran (Ed.) *Tarih nasıl öğretilir* (Birinci Baskı) içinde (s. 241-252). İstanbul. Yeni İnsan Yayınları
- Şirin, İ. (2006). Kolektif kimlik inşa aracı olarak tarihi roman. *Türk Yurdu*, (20), 170-178.
- Şişman, M. ve Dönmez, H. (2010). Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 167-182.
- Şimşek, A. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde hikâye anlatım yönteminin etkililiği. *Türk Eğitim Bilimler Dergisi*, (4), 495-509.
- Şimşek, A. (2006). İlköğretim sosyal bilgiler dersinde tarihsel hikâyeye yönelik öğrenci görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (26), 187-202.
- Şimşek, A. (2011). Tarih öğretiminde tarihsel hikâye ve roman. Mustafa Safran (Ed.). *Tarih nasıl öğretilir* (Birinci Basım) içinde (s.258-272). İstanbul. Yeni İnsan Yayınları

- Şimşek, A. (2012). Tarih öğretiminde baskılı görsellerin kullanımı. İsmail Demircioğlu ve İbrahim Turan (Ed.) *Tarih öğretiminde öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı* (Birinci Basım) içinde (s.135-161). İstanbul. Pegem Yayıncılık.
- Tatar, A. (2009). *Okul öncesi eğitimde hoşgörü eğitimi*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Tekeli, İ. (1999). *Modernite aşılırken siyaset*. Ankara: İmge Yayınları.
- Tekeli, İ. (2007). *Birlikte yazılan ve öğretilen bir tarihe doğru*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tezcan, M. (1995). *Türk kültüründe hoşgörü*. Uluslararası Hoşgörü Kongresinde sunulmuş bildiri. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Thompson, W.(2010). Reconsidering tolerance education: should we never recover tolerance or peplace it with hospitality. *Philosophy of Education*, (4), 346-348.
- Türk Dil Kurumu. (2000). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Togan, Z. V. (1985). *Tarihte usul*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Tokdemir, A. (2013). *Orta öğretim tarih derslerinin öğretiminde tartışma yöntemine ilişkin öğretmenlerin görüş ve uygulamaları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Topuz, H. (1995). *Hoşgörü*, Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu Yayınları.
- Tozlu, S., Akbulut, U. ve Kaya, R. (2004). Tarih yazımı ve öğretiminde ben ve öteki. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (9), 411-428.
- Turan, R. (2002). *Türkiye cumhuriyeti tarihi kültür alanındaki gelişmeler*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Tuncay, M. (1997). *İlk ve orta öğretimde tarih*. Ankara: Beta Yayınları.
- Tuncay, M. (2005). *Eleştirel tarih yazıları*. Ankara: Liberta Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2002). *Bilimsel araştırma metodolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ulağlı, S. (2006). *İmgebilim: ötekinin bilimine giriş*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Ulusoy, K. (2005). Tarih derslerinde ahlaki değerlerin aktarımı ve okuma parçası örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, (168), 60-70.

- Ulusavaş, M. (2003). *Demokrasi için eğitim*. 7. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde sunulan bildiri, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Unesco (1994). *Tolerance: the threshold of peace*.
<http://www.unesco.org/images/0009/000981/098178e> 09.08.2014 tarihinde indirilmiştir.
- Uzgören, S. (2011). *Eğitimde drama uygulamaları okul öncesi ve ilköğretimde*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ünlü, İ. ve Örtün, H. (2013). Öğretmen adaylarının çokkültürlülük ve çokkültürlü eğitime yönelik algılarının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (21), 287-302.
- Vogt, P. (1983). Social tolerance and education. *The Review of Education*, (9),41-52.
- Vogt, P. (2006). Education and tolerance in comparative perspective. *The Review of Education*, (12), 9-18.
- Vogt, P. (2007). Introduction: six questions about tolerance and education. *Pedagogy and Cultural Studies*, (16), 273-276.
- Vogt, P. (2007). What is tolerance and why should we teach it?. *Pedagogy and Cultural Studies*, (16), 277-296.
- Yetkin, S. (1995). Lise tarih ders kitaplarında İslam. Salih Özbaran (Ed.)*Tarih öğretimi ve tarih ders kitapları* (Birinci Basım) içinde (s.167-196). İstanbul. Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2012). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2010). *Tarih öğretmeni tipleri ile sınıfa yansıyan tarih anlayışı arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, Ö. (2003). Türkiye’de tarih öğretiminin sorunları ve çağdaş çözüm önerileri. *Erciyes Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 181-190.

- Yılmaz, A. (2003). *Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, K. (2013). Postmodernist tarih yaklaşımı: postmodernizmin tarih eğitimi için doğruları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (34), 197-209.
- Yılmaz, K. ve Koca, F. (2012). Tarihsel empati üzerine nitel bir araştırma: tarih öğretmenlerinin algı görüş ve deneyimlerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 855-879.
- Yılmaz, Ö. (2011). *Öğretmen ve gençlik çalışanları için barış eğitimi rehberi*. <http://kayadcommunity.center.com/kayad-life-tr>. 21.08.2013 tarihinde alınmıştır.
- Yozgat, F. (2001). *Bilimsel araştırma metotları*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Yurtbaşı, M. (2006). *Dictionary of English*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Yürüşen, M. (2000). *Liberal bir değer olarak ahlaki ve siyasi hoşgörü*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Zakin. A. (2012). Hand to hand: Teaching tolerance and social justice one child at a time. *Childhood Education*, (88:1), 3-13.
- Wain, K. (1996). Education and tolerance. *Higher Education in Europe*, (21), 122-144,
- Weidenfeld, W. (2002). Constructive conflicts: tolerance learning as the basis for democracy. *Prospect*, (32), 95-102.
- Widmalm, S. (2005). Trust and tolerance in India. *India Review*, (4), 233-257.

EKLER

EK 1. TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ İLE İLGİLİ ANKET FORMU

Değerli meslektaşım, bu anketin amacı tarih öğretmenlerinin tarih öğretimi aracılığıyla tolerans eğitimi hakkında bilgi ve görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırmanın sonucu vereceğiniz cevaplara bağlı olacak ve cevaplarınız başka bir yerde hiçbir surette kullanılmayacaktır. Yardımlarınızdan dolayı teşekkür ediyorum.
Gediz Üniversitesi Öğretim Görevlisi Celal MUTLUER

Birinci Bölüm

Cinsiyetiniz: Bay () Bayan ()

Mezun Olduğunuz Eğitim Kurumu:

Eğitim Fakültesi () Fen Edebiyat Fakültesi () Eğitim Enstitüsü ()

Çalışma Süreniz:

0-5 Yıl () 5- 10 Yıl () 10- 15 Yıl () 15- 20 Yıl () 21 Yıl ve Üzeri ()

İkinci Bölüm

2.1. Tolerans kavramının size neyi çağrıştırdığını yazınız?

2.2. Tolerans eğitimi nedir?

2.3. Tolerans eğitiminin önemi ve gerekliliği hakkında ne düşünüyorsunuz?

2.4. Tarih dersleri tolerans bilinci kazandırmak için uygun dersler midir? Eğer cevabınız evetse tolerans eğitiminde tarih derslerinden nasıl yararlanılabilir, hayır ise neden?

2.5. Tarih derslerinde tolerans bilinci geliştirmek için farklı etkinlikler ve yöntemler kullanıyor musunuz?

2.6. Sizce tarih müfredatı tolerans eğitimi için yeterli mi? Müfredatta size göre tolerans ile ilgili nelere yer verilmeli?

2.7. Tarih derslerinde tolerans eğitiminde karşılaştığınız problemler var mı? Varsa bunlar nelerdir?

2.8. Tolerans hakkında hizmet içi eğitim semineri almak ister misiniz?

2.9. Bu konu hakkında söylemek istedikleriniz varsa yazabilirsiniz?

EK 2. TARİH DERSLERİNİN TOLERANS EĞİTİMİNDEKİ YERİ İLE İLGİLİ MÜLAKAT FORMU

Değerli Meslektaşım;

Aşağıda tarih öğretmenlerinin tolerans konusunda bilgi ve tutumlarıyla ilgili görüşlerini belirlemek amacı ile hazırlanmış bir mülakat formu geliştirilmiştir. Sorulara vereceğiniz cevaplar tamamen araştırma doğrultusunda ve bilimsel amaçlar için kullanılacak başka bir yerde ve şekilde kullanılmayacaktır.

Mülakatın sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için soruların samimi ve doğru olarak yanıtlanması gerekmektedir. İlgi ve yardımlarınız için teşekkür ederim.

Öğretim Görevlisi Celal MUTLUER

Birinci Bölüm

Cinsiyetiniz: Bay () Bayan ()

Mezun Olduğunuz Eğitim Kurumu:

Eğitim Fakültesi () Fen Edebiyat Fakültesi () Eğitim Enstitüsü ()

Çalışma Süreniz:

0-5 Yıl () 5- 10 Yıl () 10- 15 Yıl () 15- 20 Yıl () 21 Yıl ve Üzeri ()

İkinci Bölüm

- 1.Tolerans kavramının size neyi çağrıştırdığını söyler misiniz?
- 2.Tolerans eğitimi nedir açıklayabilir misiniz?
- 3.Tolerans eğitiminin gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 4.Tolerans konusunun öğretilmesinin eğitimsel ve toplumsal faydaları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 5.Tarih dersleri tolerans eğitime uygun mudur? Uygun ise tarih derslerinde tolerans eğitiminden nasıl yararlanıla bilir?.
- 6.Tarih derslerinde tolerans bilinci geliştirmek için farklı etnikler ve yöntemler kullanıyor musunuz? Yöntem ve teknik seçiminde nelere dikkat ediyorsunuz?
- 7.Sizce tarih müfredatı tolerans konusunda yeterli mi?
- 8.Tarih derslerinde tolerans konusunda karşılaştığınız problemler var mı?
- 9.Tolerans konusunda eğitim almak ister misiniz?
- 10.Başka söylemek istedikleriniz varsa yazabilirsiniz.

EK 3. ARAŞTIRMA İZNİ

**T.C.
MANİSA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü**

Sayı : 46949512/605.01/950875

14/05/2013

Konu: Celal MUTLUER'in Araştırma İzni

MÜDÜRLÜK MAKAMINA

İlgi : a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 07/03/2012 tarih ve 3616 sayılı 2012 / 13 No'lu genelgesi.

b) Atatürk Üniversitesi Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığının 22/04/2013 tarih ve 8821 sayılı yazısı.

Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Doktora öğrencisi Celal MUTLUER'in, ilgi (b) yazısı ekinde bulunan "Tarih Eğitimi ve Tolerans Manisa İl Örneği" konulu çalışmanın, İlimiz Merkez ilçe ve Akhisar ilçesinde, yazı ekinde belirtilen lise müdürlüklerinde uygulamak istediği belirtilmektedir.

Söz konusu ölçeklerin İlimiz Merkez ilçe ve Akhisar ilçesinde, yazı ekinde belirtilen lise müdürlüklerinde, 2012-2013 öğretim yılı içerisinde, 10/05/2013 - 10/11/2013 tarihleri arasında, eğitim öğretimi aksatmadan uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınızı arz ederim.

**Reşat PALAZ
Şube Müdürü**

**OLUR
14/05/2013**

**Mustafa ALTINSOY
Milli Eğitim Müdürü**

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır

Nişancıpaşa Mah. Atatürk Blv. 45020 MANİSA
Elektronik Ağ: <http://manisa.meb.gov.tr>
e-posta: strateji45@meb.gov.tr

Ayrıntılı Bilgi İçin: Strateji Bürosu
Tel: (0 236) 231 46 08 Dahili : 110
Faks: (0 236) 231 12 51

EK 4. ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

T.C.
MANİSA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

ARAŞTIRMA DEĞERLENDİRME FORMU

ARAŞTIRMA SAHİBİNİN	
Adı Soyadı	Celal MUTLUER
Kurumu / Üniversitesi	Atatürk Üni. Eğitim Bilimleri
Araştırma yapılacak iller	Manisa/Merkez ve Akhisar İlçesi
Araştırma yapılacak eğitim kurumu ve kademesi	Manisa Merkezde bulunan 16 ortaöğretim kurumu ile Akhisar İlçesinde bulunan 9 ortaöğretim okulu toplam 25 okulda
Araştırmanın konusu	Tarih Eğitimi ve Tolerans Manisa il Örneği
Üniversite / Kurum onayı	Var.
Araştırma/proje/ödev/tez önerisi	Doktora Çalışması (Anket)
Veri toplama araçları	Veri toplama aracı olarak betimsel analiz tekniği, mülakat ve anket uygulaması yapılarak sonuç elde edilecek ve elde edilen sonuçlar tez çalışmasında kullanılacaktır.
Görüş istenilecek Birim/Birimler	-----
KOMİSYON GÖRÜŞÜ	
İlgi: Millî Eğitim Bakanlığı'nın 07/03/2012 tarihli ve 3616 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Genelgesi Genelgenin ilgili maddeleri gereğince yapılan incelemede, araştırma başvurusu olması gereken nitelikler açısından incelenmiş olup, araştırmanın 2012-2013 öğretim yılında eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde yapılmasına oybirliği ile karar verilmiştir.	
Komisyon kararı	Oybirliği ile alınmıştır.
Muhalf üyenin Adı ve Soyadı:	Gerekçesi; -----

KOMİSYON

10/05/2013

Komisyon Başkanı
Reşat PALAZ
Şube Müdürü

Üye
Özden KABAK
Öğretmen

Üye
Güler ÖZKALKAN
Öğretmen

EK 5. HİKAYE OKUYORUM

ÇALIŞMA YAPRAGI NO:1

Sevgili Öğrenciler, ben Osmanlı Padişahı Abdülmecit, padişahlık yıllarımda başımdan geçen bir olay ile ilgili metni dikkatlice okuyunuz, daha sonra metinle ilgili size sorulan soruları cevaplayınız.

“1299 yılında kurulan Osmanlı Devleti yıllar geçtikçe büyümüş ve içerisinde farklı milletleri barındıran bir imparatorluk haline gelmiştir. Toprakların genişlemesiyle imparatorluk içerisinde farklı dinlere inanan, farklı dilleri konuşan ve farklı milletten olan insanların sayısı gün geçtikçe artmıştır. 1857 yılına gelindiğinde Osmanlı tahtında Tanzimat ve Islahat fermanlarını ilan etmiş Padişah Abdülmecid oturmaktadır. Bu yıl içerisinde imparatorluk sınırlarında bir olay vuku bulur. İmparatorluğun başkenti İstanbul’dan uzaklarda Erzurum vilayeti dâhilinde Bayburt kazasında yaşayan Gayr-ı Müslümlerin padişah Abdülmecit’ten, Cumartesi ve Pazar kurulan pazarın gayrı-ı Müslümlerin ibadetini aksattığı yönündeki isteğidir. Müslüman olan Padişah Abdülmecid, Gayr-ı Müslümlerin bu isteği üzerine bölge pazarının gayrı Müslümlerin ibadetlerini aksatmaması için Çarşamba ve Perşembe gününe alınmasını fermanla bildirir. Böylece bu bölgede yaşayan gayrı Müslim halk, padişahın bu kararı karşısında farklı bir dine mensup olmalarına rağmen ibadetlerini özgürce yerine getirebilmenin mutluluğunu yaşayarak padişaha şükranlarını iletirler”.

SORULAR

1. Okuduğunuz hikâye hangi dönemde geçmektedir?
2. Okuduğunuz hikâyenin ana konusu nedir?
3. Okuduğunuz hikâyenin en önemli yeri neresidir?
4. Okuduğunuz hikâyeye göre toleransı nasıl açıklayabilirsiniz?
5. Okuduğunuz hikâyeye göre Osmanlı Devleti tolerans düşüncesine önem veriyor muydu?
6. Toplum hayatında toleranslı olmak sizce gerekli midir?
7. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan farklı milletlere karşı toleranslı olmasıydı sizce nasıl bir devlet yönetimine sahip olurdu?
8. Bu hikâye tarih kitaplarından farklı olarak size tolerans konusunda ne öğretiyor?

CEVAPLAR

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, typical of primary school writing paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

EK 6. RESİMLERİ YORUMLUYORUM**ÇALIŞMA YAPRAĞI**

Sevgili öğrenciler aşağıda tolerans konusuyla ilgili çeşitli resimler verilmiştir. Bu resimleri tolerans konusuyla ilgili olarak yorumlayınız.

SORULAR

1. Yukarıdaki resimlerde gördüklerinizi açıklayınız?
.....
.....
2. Resimde gördükleriniz çizim mi, yoksa gerçek resim mi?
.....
.....
3. Sizce bu resimler hangi yıllarda çekilmiştir?
.....
.....
4. Resimde yazı var mı, varsa yazıda ne yazıyor?
.....
.....
5. Resimdeki yazıyı yorumlayınız?
.....
.....
6. Resimde dikkatinizi çeken en önemli ayrıntı nedir?
.....
.....
7. Dersimizde öğrenmeye çalıştığımız tolerans kavramı ile resim arasındaki ilişki var mı?
.....
.....
8. Resme göre tolerans kavramını açıklamaya çalışırsak, tolerans kavramı için ne diyebiliriz? Resimde tolerans düşüncesine uymayan ne görüyorsunuz?
.....
.....
9. Sizce insanlarda toleransın olması için resmin nasıl olması gerekiyordu?
.....
.....
.....

EK 7. FİLM İZLİYORUM

ÇALIŞMA YAPRAĞI

Sevgili öğrenciler, bu dersimizde sizinle toleransı konu edinen Piyanist filminden bir bölüm izleyeceğiz. Film sonrasında aşağıdaki soruları dikkatlice cevaplayınız.

SORULAR

1. Sizce filme niçin Piyanist adı verilmiştir?

.....

2. Film hangi tarihler arasını anlatıyor?

.....

3. Filmde hangi tarihi şehirler ve mekânlar var?

.....

4. Filmde sizi etkileyen sahne hangisidir?

.....

5. Filmde beğendiğiniz karakteri açıklayınız?

.....

6. Filmde hoşlanmadığınız karakter hangisi idi?

.....

7. Filmde hangi karakteri oynamak isterdiniz?

.....

8. Filmde Hitler Yahudileri toplama kampında neden topluyordu?

.....

9. Filmde kendisi de bir Alman subayı olan Hosenfeld'in Yahudi piyanist olan Szpilman'ı kurtarmasını nasıl açıklayabilirsiniz?

.....

10. Filmde toleranslı ya da toleransız olmayı hangi sahnelerde rahatlıkla görmekteyiz?

.....

11. Filmde tolerans düşüncesi nasıl yer alıyor?

.....

12. Filmde güç ve ayrımcılık arasındaki ilişkiyi nasıl açıklayabilirsiniz?

.....

13. Film nasıl sona eriyor?

.....

14. Filmi seyreltikten sonra aklınıza takılan sorular oldu mu?

.....

15. Filmi izledikten sonra tolerans düşüncesine sahip olmanın önemini nasıl açıklayabilirsiniz?

.....

EK 8. TARİHSEL EMPATİ

ÇALIŞMA YAPRAĞI

Öğretmen dersinde II. Bâyezid dönemini işlemektedir. Öğrencilere II. Bâyezid dönemi iç ve dış olaylarını anlatırken onların derse dikkatini çekmek ve Osmanlı Devletindeki tolerans anlayışını göstermek için o dönemde yaşanmış aşağıdaki olayı öğrencilere anlatır;

“1492 yılında İspanya ve diğer ülkelerden kovulan Yahudileri sadece Osmanlı İmparatorluğu kabul etmiştir. Eliyahu Kapsali adlı bir Yahudi tarihçinin tuttuğu günlükte olay şöyle anlatılmaktadır. Sultan Bâyezid İspanya kralının Yahudilere yaptığı bütün kötülükleri duyup onların sığınak aradığını duyunca hallerine acıdı. Bunun üzerine ülkesinin her tarafına görevliler göndererek kendisine bağlı eyaletlerdeki valilerin Yahudileri almama veya sürgün etme yoluna gitmemeleri, tersine onlara kucak açıp eyaletlerine kabul etmeleri gerektiğini duyurdu ve bu emri yazılı hale getirdi. Böylece Osmanlı İmparatorluğunun her tarafındaki bütün insanlar Yahudileri iyi karşılayıp gece ve gündüz korudu. Yahudilere kötü davranılmadı ve hiçbir zarar verilmedi.”

Öğretmen, Bâyezid zamanında yaşanmış olayı anlattıktan sonra öğrencileri sorular ile yönlendirerek, onların tarihsel empati yapmalarını sağlamaya çalışmıştır. Öğrencilerin kendilerini bir tarihçi gibi görmelerini ve derste anlattıklarını göz önünde tutarak, Bâyezid’in, Osmanlı halkının ya da İspanyadan gelen Yahudilerin yerine kendilerini koyarak Osmanlıdaki tolerans anlayışına dayalı empati yapmalarını ve düşüncelerini yazmaları istenir. Böylece öğrenciler tarihsel empati yaparak tolerans kavramını rahatlıkla öğrenebilirler.

Osmanlıda Tolerans Anlayışı

Ben II. Bâyezid Hanım

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Osmanlı Halkından Mehmet Çavuş

Ben Mehmet çavuşum. 1492 de İzmir’de yaşıyordum.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Osmanlının Bizi Kabul Etmesi

Ben 1492 de İspanya’dan Osmanlı topraklarına gelen Yahudi bir ailenin en küçük çocuğuyum.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ÖZGEÇMİŞ

Celal MUTLUER, 1983’de Manisa’da doğdu. İlköğrenimini Kayışlar ve Misak-i Milli Ali Şefik İlköğretim okulunda, ortaöğrenimini Manisa Doruk Kolejinde tamamladı. 2002 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programını kazandı ve 2006 yılında mezun oldu. 2009’da Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim dalında, Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU danışmanlığında hazırladığı “Tarih Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Yeri: Öğretmen Görüşleri” konulu tezi ile Yüksek Lisans derecesi aldı. 2015’de Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Anabilim Dalında Yrd. Doç. Dr. Yavuz ÖZDEMİR danışmanlığında hazırladığı, “Tarih Derslerinin Tolerans Eğitimindeki Yeri: Öğretmen Görüşleri” konulu tezi ile doktor derecesi aldı.

Mutluer, 2010 yılından beri Gediz Üniversitesinde Öğretim Görevlisi olarak Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarih dersini okutmaktadır. 2013 yılından itibaren Gediz Üniversitesi Ortak Dersler Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir. Ayrıca 2014 yılından itibaren de Gediz Üniversitesi Ortak Seçmeli Dersler Koordinatörlüğü başkanlığı görevini yürütmektedir.

Celal Mutluer’in bugüne kadar hakemli dergilerde yayınlanmış makaleleri, uluslararası kongre ve sempozyumlarda sunmuş olduğu tebliğleri mevcuttur. Mutluer, evli ve bir çocuk babasıdır.